

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Programı

11146083

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

İstanbul, 2017

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İşletme Anabilim Dalı Muhasebe ve Denetim Programı

10146083

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul, 2017

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Adli Muhasebe ve Bağımsız Denetime Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

27/04/2017

Ali ÇİTE

ÖZET

ADLİ MUHASEBE VE BAĞIMSIZ DENETİME ETKİSİ

Ali ÇİTE

Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı

Danışman : Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

Nisan, 2017 169 sayfa

Küreselleşme ile birlikte adli muhasebe uygulamalarına ihtiyaç daha da artmaktadır. Dünyada yaşanan birçok finansal skandallarla birlikte hilelerin önlenmesi ve tespiti artık önemli hale gelmiştir. Yetersiz kalan muhasebe denetimi sonucu adli muhasebe uygulamaları ihtiyaç haline gelmiştir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'da uygulanmakta olan adli muhasebe hizmetleri, mali anlaşmazlıklar içeren adli konularda muhasebe, denetim ve analitik incelemelerden yararlanarak mahkemelere ve avukatlara destek sağlamaktadır.

Adli muhasebe uygulamalarıyla davalara destek verme, işletmelerde hilelerin tespiti ve ortaya çıkarılması, uzman tanıklık hizmetleri verilmektedir. Adli muhasebe uygulamalarında birçok bilimden yararlanılarak mahkemeye intikal etmiş konuların çözümü aranmaktadır. Türkiye'de uygulanmakta olan bilirkişilik sisteminin eksiklikleri ve bu eksikliklerin adli muhasebe hizmetiyle çözümüne değinilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, adli muhasebe kavramı ve adli muhasebe uygulamaları hakkında bilgi vermek, ülkemizdeki gerekliliğini vurgulayarak adli muhasebe uygulamalarının gelişimine ve bilinirliğine katkı sağlamaktır.

Çalışmada örnek uygulama ile adli muhasebecinin hilelerin tespitinde ve usulsüzlüklerin ortaya çıkarılmasındaki rolü ve önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adli Muhasebe, Muhasebe Denetimi, Adli Muhasebecilik.

ABSTRACT

FORENSIC ACCOUNTING AND INDEPENDENT AUDITING EFFECT

Ali ÇİTE

Master's Thesis, Business Department

Supervisor : Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU

April, 2017 169 pages

With globalization, the need for forensic accounting applications is increasing. Along with many financial scandals in the world, the prevention and detection of deceit has become important now. The rest of the rest of the accounting audit has become the need for forensic accounting applications. Judicial accounting services, particularly in the United States and Canada, provide court and lawyers with assistance in accounting, auditing and analytical examinations for forensic cases involving financial disputes.

Providing counseling support through forensic accounting practices, detection and detection of frauds in businesses, expert witness services. Forensic accounting applications are being sought through the use of a lot of science to solve the issues that have been brought to court. The deficiencies of the expertise system in Turkey and the solution of these deficiencies by judicial accounting service are mentioned.

The aim of this study is to give information about the concept of forensic accounting and forensic accounting applications, to contribute to the development and awareness of forensic accounting applications by emphasizing the necessity in our country.

The case study emphasizes the role and importance of the forensic accountant in the detection of frauds and the uncovering of irregularities.

Key Words: Forensic accounting, Accounting Auditing, Forensic accountancy.

ÖNSÖZ

Günümüzde bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bilgiye, toplumlara ve yeni piyasalara ulaşmanın kolaylaşmasıyla beraber bu gelişmeler hile ve yolsuzluklarında artmasına neden olmuştur. Son yıllarda yaşanan uluslararası büyük skandallar sonrası hile ile mücadelede yeni ihtiyaç doğmuştur. Bu ihtiyaçlara karşılık adli muhasebe uygulamaları ortaya çıkmış ve önemli hale gelmiştir.

Adli muhasebe; denetim, muhasebe, hukuk, analitik incelemeler ve birçok bilim ile iç içe bir alandır. Hile araştırmacılığı, uzman tanıklık ve dava destek danışmanlığı faaliyetleri olarak yürütülen adli muhasebenin, ülkemizde uygulanması ve bilinirliğinin artırılması gerekmektedir.

Tez çalışmamda yardımlarını, önerilerini ve değerli katkılarını esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ayşe PAMUKÇU'ya en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Konu belirleme sürecinde “Adli Muhasebe” kavramını öneren ve desteğini daima hissettiğim saygı değer hocam Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu Muhasebe Bölüm Başkanı Sayın Yard. Doç. Dr. Kenan İLARSLAN'a teşekkürü borç bilirim.

Çalışmam sırasında desteklerini ve anlayışlarını esirgemeyen değerli aileme ayrıca teşekkür ederim.

İSTANBUL, 2017

Ali ÇİTE

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ	XIII
TABLolar LİSTESİ	XV
ŞEKİLLER LİSTESİ	XVI
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

HATA VE HİLE KAVRAMLARI

1.1. Hata Kavramı	3
1.1.1. Matematik Hataları	4
1.1.2. Kayıt Hataları	4
1.1.3. Nakil Hataları	5
1.1.4. Unutma ve Tekrar Hataları	5
1.1.5. Bilanço Hataları	6
1.2. Hile Kavramı	7
1.2.1. Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri	8
1.2.1.1. İşletmedeki Pozisyon	9
1.2.1.2. Cinsiyet	9
1.2.1.3. Eğitim Düzeyi	9
1.2.1.4. Görev Süresi	9
1.2.1.5. Hilekar Sayısı	9
1.2.1.6. Suç Geçmişi	9
1.2.1.7. Medeni Durum	10
1.2.1.8. Risk Alma Düzeyi	10
1.2.1.9. Yaş Dağılımı	10
1.2.1.10. Çalışma ve Yaşam Koşulları	10
1.2.2. Hileye Başvurma Nedenleri	10
1.2.2.1. Çeşitli Yolsuzlukları Gizlemek	11

1.2.2.2. İşletmenin Durumunu Başka Göstermek -----	11
1.2.2.3. Vergi Kaçırarak -----	12
1.2.3. Mesleki Suçlar -----	12
1.2.3.1. Örgütsel Mesleki Suçlar -----	13
1.2.3.2. Kamu Gücü İçeren Mesleki Suçlar -----	13
1.2.3.3. Profesyonel Mesleki Suçlar -----	13
1.2.3.4. Bireysel Mesleki Suçlar -----	13
1.3. Hile Üçgeni -----	13
1.3.1. Baskı -----	14
1.3.1.1. Mali İçerikli Baskılar -----	14
1.3.1.2. Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar -----	14
1.3.1.3. İş İle İlgili Baskılar -----	15
1.3.2. Fırsat -----	15
1.3.3. Haklı Gösterme -----	15
1.4. Hile Grupları -----	16
1.4.1. Çalışan Hileleri -----	17
1.4.2. Yönetim Hileleri -----	17
1.4.3. Yatırım Hileleri -----	18
1.4.4. Satıcı Hileleri -----	18
1.4.5. Müşteri Hileleri -----	18
1.5. Hile Türleri -----	18
1.5.1. Nakit Varlıklara Dayanan Hileler -----	18
1.5.1.1. Kayıt Öncesi Hileler -----	18
1.5.1.2. Hileli Ödemeler -----	19
1.5.1.3. Kayıt Sonrası Hileler -----	19
1.5.2. Nakdi Olmayan Varlık Hileleri -----	19
1.5.3. Yolsuzluk -----	20
1.5.3.1. Rüşvet -----	20
1.5.3.2. Yasal Olmayan Hediyeler -----	20
1.5.3.3. Çıkar Çatışmaları -----	20
1.5.3.4. Ekonomik Zorbalıklar -----	20
1.6. Hilenin Tespiti, Ortaya Çıkarılması ve Hilenin Önlenmesi -----	20
1.6.1. Hilenin Önlenmesi -----	25
1.6.1.1. Analitik İncelemeler Kullanma -----	25

1.6.1.2. Benford Yasası -----	26
1.6.1.3. Yeniden Hesaplama -----	26
1.6.1.4. Çapraz Denetim Tekniği -----	26
1.6.1.5. İstisna Testleri ve Doğruluk (Eş) Kopya Testleri -----	27
1.6.1.6. Veri Madenciliği -----	27
1.6.1.7. Yapay Sinir Ağları -----	27

2.BÖLÜM

MUHASEBE DENETİMİ

2.1. Denetim Kavramı -----	29
2.2. Denetimin Tarihsel Gelişimi -----	30
2.3. Denetimin Özellikleri -----	31
2.4. Denetim Türleri -----	32
2.4.1. Konusuna ve Amacına Göre Denetim Türleri -----	32
2.4.1.1. Finansal Tabloların Denetimi -----	32
2.4.1.2. Uygunluk Denetimi -----	32
2.4.1.3. Faaliyet Denetimi -----	33
2.4.1.4. Özel Amaçlı Denetim -----	33
2.4.2. Kapsamına Göre Denetim Türleri -----	34
2.4.3. Yapılış Nedenine Göre Denetim Türleri -----	34
2.4.4. Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri -----	35
2.4.5. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri -----	35
2.4.5.1. İç Denetim -----	35
2.4.5.2. Kamu Denetimi -----	36
2.4.5.3. Bağımsız Denetim -----	37
2.5. Denetçi Türleri -----	39
2.5.1. Bağımsız Denetçi -----	40
2.5.2. İç Denetçi -----	41
2.5.3. Kamu Denetçisi -----	43
2.6. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları -----	44
2.6.1. Genel Standartlar -----	46
2.6.1.1. Mesleki Eğitim ve Deneyim Standardı -----	46
2.6.1.2. Bağımsızlık ve Tarafsızlık Standardı -----	46
2.6.1.3. Mesleki Dikkat ve Özen Standardı -----	47

2.6.2. Çalışma Alanı Standartları -----	48
2.6.2.1. Planlama ve Gözetim Standardı -----	48
2.6.2.2. İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi Standardı -----	49
2.6.2.3. Yeterli ve Güvenilir Kanıt Toplama Standardı -----	50
2.6.3. Raporlama Standartları -----	51
2.6.3.1. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uygunluk Standardı -----	51
2.6.3.2. Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinde Tutarlık Standardı -----	51
2.6.3.3. Tam Açıklama Standardı -----	52
2.6.3.4. Görüş Bildirme Standardı -----	52
2.7. Denetim Teknikleri -----	53
2.7.1. Fiziki İnceleme Tekniği -----	53
2.7.2. Doğrulama Tekniği -----	53
2.7.3. Belgelerin İncelenmesi Tekniği -----	54
2.7.4. Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği -----	54
2.7.5. Gözlem Tekniği -----	54
2.7.6. Analitik İnceleme Tekniği -----	55
2.7.7. Soruşturma Tekniği -----	55
2.8. Denetim Süreci -----	55
2.8.1. Müşteri İşletmenin Seçimi ve Denetim İşinin Alınması -----	57
2.8.2. Denetim Planlaması -----	59
2.8.3. Denetim Programının Yürütülmesi -----	60
2.8.3.1. Denetim Kanıtları ve Kanıt Türleri -----	60
2.8.3.1.1. Fiziki Kanıtlar -----	61
2.8.3.1.2. Doğrulama Kanıtları -----	61
2.8.3.1.3. Belgelerden Elde Edilen Kanıtlar -----	61
2.8.3.1.4. Analitik Kanıtlar -----	62
2.8.3.1.5. Sözlü Kanıtlar -----	62
2.8.3.1.6. Gözlem Sonucu Elde Edilen Kanıtlar -----	62
2.8.3.2. Çalışma Kağıtları -----	62
2.8.4. Bulguların Raporlanması -----	63
2.8.4.1. Olumlu Görüş Bildirme -----	64
2.8.4.2. Şartlı Görüş Bildirme -----	65

2.8.4.3. Olumsuz Görüş Bildirme -----	65
2.8.4.4. Görüş Bildirmeden Kaçınma -----	66

3.BÖLÜM

ADLİ MUHASEBE KAVRAMI VE UYGULAMA ALANLARI

3.1. Adli Muhasebe Kavramı -----	67
3.1.1. Adli Muhasebenin Tarihsel Gelişimi -----	69
3.1.2. Adli Muhasebe Mesleğini Gerektiren Nedenler -----	71
3.2. Finansal Suçlar -----	73
3.2.1. Rüşvet, Yolsuzluk ve Suistimal -----	74
3.2.2. Kaymağını Alma ve Zimmete Geçirme -----	74
3.2.3. Hisse Senedi ve Manipülasyon Suçları -----	75
3.2.4. Kredi Kartı Yolsuzlukları -----	75
3.2.5. Kar Amacı Gütmeyen Sivil Toplum Örgütlerinde Yolsuzluklar ----	76
3.2.6. Belgede Sahtecilik ve Tahrifat -----	76
3.2.7. Vergi Kaçırma -----	77
3.2.8. Bankacılık İşlemlerinde Yapılan Finansal Suçlar -----	77
3.2.9. İnternet ve Siber Suçlar -----	78
3.2.10. Kurumlarda Meydana Gelen Finansal Suçlar -----	78
3.3. Adli Muhasebeci ve Özellikleri -----	79
3.3.1. Adli Muhasebecinin Bilgi Sahibi Olması Gereken Konular -----	81
3.3.2. Adli Muhasebecinin Denetçilerle Arasındaki Farklar -----	83
3.3.3. Dünya’da Adli Muhasebe Eğitimi -----	86
3.3.4. Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitimi -----	91
3.4. Dünya’da Adli Muhasebe Uygulamaları -----	94
3.4.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde Adli Muhasebe -----	94
3.4.2. Kanada’da Adli Muhasebe -----	98
3.4.3. İngiltere’de Adli Muhasebe -----	99
3.4.4. Avustralya’da Adli Muhasebe -----	100
3.4.5. Türkiye’de Adli Muhasebe -----	101
3.4.5.1.6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu Açısından Adli Muhasebe -----	
-----	104

3.5. Uluslararası Denetim Skandalları -----	105
3.5.1. Enron Skandalı -----	105
3.5.2. Worldcom Skandalı -----	108
3.6. Uluslararası Skandallar Sonrası Yapılan Düzenlemeler -----	109
3.6.1. Sarbanes-Oxley Yasası -----	109
3.6.2. Alman On Adım Programı -----	110
3.7. Adli Muhasebenin Diğer Bilimlerle İlişkisi -----	112
3.7.1. Adli Muhasebenin Psikoloji Bilimi İle İlişkisi -----	112
3.7.2. Adli Muhasebenin Suç Bilimi İle İlişkisi -----	113
3.7.3. Adli Muhasebenin Grafoloji Bilimi İle İlişkisi -----	114
3.7.4. Adli Muhasebenin Hukuk Bilimi İle İlişkisi -----	114
3.7.5. Adli Muhasebenin Denetim Bilimi İle İlişkisi -----	115
3.8. Adli Muhasebecilerin Kullandığı Teknikler -----	118
3.8.1. Yazılı İfade Alma Tekniği -----	118
3.8.2. Sorgulama Tekniği -----	118
3.8.3. Doğrulama Tekniği -----	119
3.8.4. Yeniden Hesaplama Tekniği -----	119
3.8.5. Analitik İnceleme Tekniği -----	119
3.8.6. Fiziki İnceleme Tekniği -----	119
3.8.7. Belge İnceleme Tekniği -----	120
3.9. Adli Muhasebecilerin Mesleki Faaliyetleri -----	120
3.9.1. Uzman Tanıklık -----	121
3.9.2. Hile Araştırmacılığı -----	125
3.9.3. Dava Destek Danışmanlığı -----	128
3.9.3.1. Adli Muhasebe Kapsamında Dava Konuları -----	129
3.9.3.1.1. Zimmet İle İlgili Davalarda Adli Muhasebe -----	131
3.9.3.1.2. Boşanma Davalarında Adli Muhasebe -----	132
3.9.3.1.3. Ceza Davalarında Adli Muhasebe -----	133
3.9.3.1.4. İcra ve İflas Davalarında Adli Muhasebe -----	133
3.9.3.1.5. İş Hukuku Davalarında Adli Muhasebe -----	133
3.9.3.1.6. Vergi Hukuku Davalarında Adli Muhasebe -----	134

3.9.3.1.7. Ticaret Hukuku Davalarında Adli Muhasebe ----	134
3.9.3.1.8. Kara Para Aklama Davalarında Adli Muhasebe -----	
-----	135
3.9.3.2. Adli Muhasebecinin Mahkemedeki Rolü -----	135
3.9.3.2.1. Güvenilir Olma -----	136
3.9.3.2.2. Profesyonel İtibar ve İmaj -----	137
3.9.3.2.3. Önceki Çalışmaların Kalitesi -----	138
3.9.3.2.4. Profesyonellik ve Tutum -----	138
3.9.3.2.5. Topluluk Önünde Konuşma -----	138
3.9.3.2.6. Teknik Bilgileri Basit Olarak Açıklayabilme ----	138
3.10. Adli Muhasebecilik Hizmetinde İşlem Aşamaları -----	138

4.BÖLÜM

ADLİ MUHASEBENİN BAĞIMSIZ DENETİME ETKİSİ

4.1. Adli Muhasebe Uygulamalarının Bağımsız Denetime Etkisi -----	143
ÖRNEK UYGULAMA -----	153
Sonuç -----	157
KAYNAKÇA -----	159
Özgeçmiş -----	169

KISALTMALAR

ABD – Amerika Birleşik Devletleri

ACFE – Sertifikalı Hile Denetçileri Birliği (Association of Certified Fraud Examiners)

ACFEI – Amerikan Kolejleri Adli Uzmanlar Enstitüsü (The American College of Forensic Examiners Institute)

AICPA – Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants)

AVA – Onaylanmış Değerleme Analisti (Accredited Valuation Analyst)

BDDK – Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BDS – Bağımsız Denetim Standartları

CA – Yeminli Mali Müşavir (Chartered Accountants)

CFD – Sertifikalı Hile Soruşturmacısı (Certified in Fraud Detection)

CFE – Sertifikalı Hile Araştırmacısı (Certified Fraud Examiner)

CFF – Adli Finans Sertifikası (Certified in Financial Forensic)

CFFA – (Adli Finans Enstitüsü Sertifikalı Adli Finans Analisti (The Certified Forensic Financial Analyst)

CICA – Kanada Ruhsatlı Muhasebecileri (The Canadian Institute of Chartered Accountants)

CITP – Sertifikalı Bilgi Teknolojileri Uzmanı (Certified Information Technology Professional)

CPA – Sertifikalı Kamu Muhasebecileri (Certified Public Accountant)

Cr. FA – Sertifikalı Adli Muhasebeci (Certified Forensic Accountant)

CVA – Sertifikalı Değerleme Analisti (Certified Valuation Analyst)

FA – Adli Muhasebeci (Forensic Accountant)

FBI – Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)

FFI – Adli Finansal Enstitüsü (Financial Forensics Institute)

FRC – Hile Araştırma Şirketi (Fraud Research Corporation)

ICAA – Analiz ve Uygulamaları Konferansı (International Conference on Analysis and its Applications)

IFAC – Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants)

IT – Bilgi Teknolojisi (Information Technology)

İSMMM – İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası

KGK – Kamu Gözetimi Kurumu

M.Ö – Milattan Önce

NACFE – Ulusal Sertifikalı Hile Araştırmacılığı Birliği (National Association of Certified Fraud Examiners)

NACVA – Ulusal Sertifikalı Değerleme Analistleri Birliği (National Association of Certified Valuation Analyst)

NAFA – Ulusal Adli Muhasebeciler Birliği (National Association Forensic Accountant)

NWMP – Kuzey Batıya Bağlı Polis (North-West Mounted Police)

RCMP – Kanada Kraliyet Atlı Polisi (Royal Canadian Mounted Police)

SEC – Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (Securities and Exchange Commission)

SMMM – Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

SPK – Sermaye Piyasası Kurulu

TESMER – Temel Eğitim ve Staj Merkezi

USİUD – Uluslararası Suiistimal İnceleme Uzmanları Derneği

v.d – Ve Diğerleri

YMM – Yeminli Mali Müşavir

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Hile Grupları	16
Tablo 2.1. Denetçi Türlerinin Denetim Alanları ve İlgili Tarafları	40
Tablo 2.2. İç Denetçi İle Bağımsız Denetçinin Karşılaştırılması	42
Tablo 2.3. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	45
Tablo 2.4. Denetim Süreci	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1. Hile Üçgeni 14

GİRİŞ

Gelişen bilgi teknolojileri sağladığı kolaylıklar ile beraber günümüzde giderek artan hile ve yolsuzluklarında gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Küreselleşme ve artan rekabet ile yeni hileli eylemler ortaya çıkmaya başlamıştır. Finansal tabloların ilgililerin kararlarına ışık tutabilmesi için bilgilerin doğru ve güvenilir olması gerekmektedir. Bu sebeple finansal tablolarda ilgilileri yanıltmak amacıyla işletme lehine ya da aleyhine gerçekleşen hileleri tespit etmek, ortaya çıkarmak ve önlemek toplumsal sorumluluktur. Hileli işlemler sadece işletme ilgililerini değil ülke ekonomilerini de olumsuz etkilemektedir.

Yaşanan olumsuzluklar sonrasında muhasebe ve denetim alanına yeni uygulamaların getirilmesi ihtiyacı yeni faaliyet alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmakta olan "Adli Muhasebe" uygulamaları, hile ve yolsuzlukları ortaya çıkarma, yargıya intikal eden muhasebesel anlaşmazlıkların çözümü konularında mahkemelere ve avukatlara destek sağlamaktadır.

Adli muhasebe, mahkemeye intikal etmiş anlaşmazlıkların muhasebesel durumunu inceleyerek, yeterli kanıtları toplayarak, analitik incelemeler sonu elde edilen bulguları avukat ve hakimlere sunulması amacıyla yürütülen çalışmalardır. Bu çalışmaları yürüten gerekli ruhsat ve sertifikaya sahip uzman meslek mensuplarına adli muhasebeci denilmektedir. Adli muhasebeciler, klasik muhasebecilere göre sayıların arkasına bakabilen, şüpheli ve sezgileri kuvvetli uzmanlardır.

Çalışmanın amacı, hukuk ve muhasebesel olayların ilişkisi sonucu ortaya çıkan ve başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Kanada, İngiltere ve Avustralya'da uygulanmakta olan adli muhasebe uygulamalarının faaliyet alanlarının tanıtılması, bağımsız denetim üzerindeki etkisi ve mesleki süreci incelenerek, ülkemizde bilinirliğinin artırılması ve uygulanabilirliği konusunda dikkatleri çekmektir. Adli muhasebe uygulamaları hakkında dünyada ve ülkemizde yapılan çalışmalardan yararlanarak literatür taraması yapılmış ve adli muhasebe hizmetlerinin uygulama alanları, diğer bilimlerle ilişkisi, hilenin tespiti, ortaya çıkarılması ve önlenmesi konuları incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, “Hata ve Hile Kavramları” başlığı altında muhasebe hataları ve hileli eylemler inlenmiş, hile yapanların özellikleri, hileye başvurma nedenleri, hile grupları ve hile türlerine değinilmiştir. Hilenin tespiti, ortaya çıkarılması ve önlenmesi konusunda inceleme tekniklerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, “Muhasebe Denetimi” başlığı altında denetim kavramı, denetimin özellikleri, denetim ve denetçi türleri, genel kabul görmüş denetim standartları ve denetim tekniklerinden bahsedilerek denetim sürecine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, “Adli Muhasebe Kavramı ve Uygulama Alanları” başlığı altında adli muhasebe kavramı, adli muhasebe mesleğine duyulan ihtiyacın nedenleri ve finansal suçlar inlenmiştir. Adli muhasebe uygulamalarının dünyada ve ülkemizdeki durumu, adli muhasebecilerin özellikleri ve eğitimleri, uluslararası skandallar ve skandallar sonrası yapılan düzenlemelerden bahsedilmiştir. Adli muhasebe hizmetinin diğer bilimlerle ilişkileri, faaliyetlerinde kullanılan teknikler ve adli muhasebe hizmetinin işlem aşamaları incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, “Adli Muhasebenin Bağımsız Denetime Etkisi” başlığı altında adli muhasebe çalışmalarının, muhasebe denetimine etkilerine değinilmiş ve bilirkişilik sisteminin eksikliklerinden bahsedilmiştir. Bağımsız denetim sınırlarını aşan durumlarda adli muhasebenin rolüne değinilmiş ve örnek uygulama ile adli muhasebe çalışmalarının önemi vurgulanmıştır.

Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular sonucunda ülkemizdeki eksiklikler, adli muhasebenin bağımsız denetime etkilerinin değerlendirilmesi ve önerilerle çalışma tamamlanmıştır.

1. BÖLÜM

HATA VE HİLE KAVRAMLARI

1.1.Hata Kavramı

Hata, istemeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanılıdır. (www.tdk.gov.tr 08.01.2017) Hata unutulma ve gözden kaçırma gibi insani nedenlere dayanmakta ve kasıt unsuru bulunmamaktadır. Hata bilgisizlik sonucu da ortaya çıkmaktadır. Kişinin iradesinin oluşması veya iradesinin beyanı sırasında bilgisizlik, dikkatsizlik ve tedbirsizlik gibi istenmeyen nedenlerle ve dışarıdan bir etki olmaksızın gerçek iradesi ile uyuşmayan duruma hata denir.(Ardıç ve Ersol, 2007:68-69)

Muhasebede hata, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan yanlışlıklar ya da muhasebe ilkelerinin uygulanmasının dikkatsizlik sonucu gözden kaçırılması ile gerçek verilerin istem dışı beyan edilmesidir.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun yayınladığı Seri: XI No: 25 de hata; 'cari dönemde fark edilen, geçmiş dönem veya dönemlere ilişkin mali tabloların hazırlanması ve açıklanması esnasında mevcut ve dikkate alınmış olması beklenen güvenilir bilginin mali tablolar dışında bırakılması veya diğer raporlama yanlışlıkları' olarak tanımlanmıştır. (www.spk.gov.tr) (08.01.2017)

Başka bir ifadeyle, kaydedilmesi gereken ekonomik bir olayın, tutar ve açıklamanın finansal tablolara kasıt olmaksızın yanlış bir şekilde işlenmesi ya da unutulması hiç dahil edilmemesi sonucu meydana gelmektedir. (Güredin, 2007:132)

Kanunlara, yasal mevzuatlara ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, doğruluğu kabul edilmiş ilkeler ve prensiplere uymayan ancak kasıtsız olarak meydana gelen fiillerdir. (Irmak vd., 2002:32) Gereken özenin gösterilmemesi, ihmal, bilgi ve deneyim yetersizliği, yasal hükümlerin anlaşılabilmesi muhasebe hatalarının meydana gelmesinin başlıca sebepleridir. Hataların olduğu finansal tablolar gerçek bilgileri göstermemektedir. Ancak kasıtsız olarak yanlışlıkların olduğu belirlendiğinde işletme çalışanları tarafından muhasebe kuralları içinde düzeltilmesi gerekmektedir. (Güçlü, 2008:73)

İşletmelerde en sık karşılaşılan muhasebe hatalarını, matematik hataları, kayıt hataları, nakil hataları, unutmama ve tekrarlama hataları, bilanço hataları olarak sınıflandırmak mümkündür.

1.1.1. Matematik Hataları

Gerçekleşen finansal işlemlerin muhasebe sistemlerine işlenmesi sırasında hesaplamalarda dört işlemlerden kaynaklanan hatalardır. Matematiksel hatalar, faturalardaki mal kalemlerinin fazla olması nedeniyle tutarların yanlış hesaplanması, yeniden değerlendirme, reeskont işlemlerinde, faiz hesaplamalarında ve karşılık ayırma gibi işlemler sırasında yapılan yanlışlıklardır. (Kaval, 2005:64) Günümüzde muhasebe işlemlerinin bilgisayar ortamında tutulmasıyla bu tür hatalar pek sık meydana gelmemektedir.

Örneğin, mal alışı sırasında alınan ticari mal kalemlerinin fazla olması nedeniyle ek belgenin hesaplanmaması sonucu gerçekte 50.000 TL olan mal alışının 40.000 TL olarak hesaplanması ve bunun sonucunda ticari mal maliyetleri ve mal stoklarının da yanlış hesaplanmasına finansal tabloların gerçeği yansıtmamasına neden olacaktır.

1.1.2. Kayıt Hataları

Finansal olayların muhasebe sisteminde kayıt altına alınması sırasında gerçekleşen hatalardır. Muhasebe sistemlerine kayıt yapılırken maddelerin borç ve alacağının birbirleriyle tutmaması, kayıtların başka bir hesaba veya farklı tutarlarda yapılması gibi hatalardır.

Kayıt Hataları; Hesap adında hata, miktarda hata, tutarda hata, tarihte hata ve malın cinsinde hata olarak yapılan hatalardır.

Hesap Adında Hata: Muhasebe usul ve esaslarının yanlış yorumlanması sonucunda kayıtların ait olduğu hesaba değil, başka bir hesaba kaydedilmesidir. (Okay, 2011:43) Örneğin, mal alışı sırasında ciro edilen çekin, verilen çekler hesabına kaydedilmesi hesap hatasıdır.

Miktarda Hata: Alınan ya da satılan malın miktarında yapılan hatadır. Bu tür hatalar stokların eksik veya fazla çıkmasına neden olacaktır.

Tutarda Hata: Tutarların muhasebe sistemine eksik veya fazla yazılması ya da rakamların yer değiştirmesi şeklinde yapılan hatalardır.

Tarihte Hata: Belgenin kaydedildiği tarih ile asıl tarihin uyumlu olmamasıdır.

Malın Cinsinde Hata: Alınan bir malın başka bir mal ya da gider olarak muhasebe sistemine kaydedilmesidir.

1.1.3.Nakil Hataları

Ekonomik işlemlerdeki tutarların sayfalar ve defterler arasında aktarılırken yanlış aktarılması veya yevmiye defterine kaydedilen bir işlemin defteri kebire kaydedilmesi sırasında farklı bir hesaba kaydedilmesi sonucu meydana gelen hatalardır. (Irmak vd., 2002:33)

Örneğin, yevmiye kayıtlarında genel yönetim giderleri hesabına 11.000 TL borç kaydedilen işlemin defteri kebire nakledilmesi sırasında 10.000 TL olarak kaydedilmesi gibi yapılan yanlışlıklardır.

Günümüzde muhasebe işlemlerinin bilgisayar ortamında tutulması nedeniyle bu tür hatalara rastlanılmamaktadır.

1.1.4.Unutma ve Tekrar Hataları

Dönemsellik ilkesi gereği ekonomik işlemlerin ilgili oldukları dönemde kaydedilmesi gerekmektedir. (Sevilengül, 2005:3)

Unutma, ticari malların alışı, satışı ve yapılan giderlerin gerçekleştiği dönemde kaydedilmemesi ya da hiç kayıt yapılmaması şeklinde yapılan hatalardır. Örneğin, geçmiş dönemde kaydedilmesi gereken bir belgenin daha sonraki bir döneme kaydedilmesi gibi hatalardır.

Tekrarlama hataları ise, daha önce kaydedilmiş bir işlemin tekrar kaydedilerek iki defa muhasebe kayıtlarına geçirilmesidir. (Hiçşaşmaz, 1997:29) Tekrarlama hataları genellikle ödemesi sonradan yapılan işlemlerde yapılmaktadır.

1.1.5.Bilanço Hataları

Bilanço, belirli tarihler arasında işletmenin sahip olduğu varlıklar ve kaynakların gösterildiği finansal tablodur. (Akdoğan ve Tenker, 2007:72) Belirli tarihler arasında durumu gösteren tablo olması sebebiyle işletme sahipleri, kamu kurumları, kredi verenler, yatırım

yapanlar, ilgili kişi ve kurumlar tarafından ihtiyaç duyulan bilgilerin gerçeği yansıtacak şekilde olması gerekmektedir.

İşletmeye ait kıymetlerin yeniden değerlenmesi, amortisman ve karşılık ayrılması işlemlerinde muhasebe ilkelerine ve kanun hükümlerine uygun olmayan şekilde yapılan hatalardır. Bilançoda niteliği belirsiz ve kapalı hesapların bulunması sağlıklı bir analiz yapılmasını önlemektedir. (Akyel, 2009:17)

Aktif ve pasif hesapların ya da alacak ve borç hesaplarının tek bir hesapta birleştirilmesi sonucu ortaya çıkan hatalardır. Bu tür hataların dönem sonucuna etkisi olmamasına rağmen muhasebenin açıklık ve şeffaflık ilkelerine aykırıdır. (Altınsoy, 2011:13)

İşletmelerde yapılan bu tür hatalar finansal tabloların yanlış olmasına ve ilgililerin yanlış kararlar almasına ve toplumu etkileyen zararlara neden olmaktadır. (Bozkurt, 2006:20)

Muhasebe işlemlerinin karmaşık olması, işletme dışındaki finansal tablo kullanıcılarının bilgilerin doğruluğunu kontrol etme olanaklarının olmaması, finansal tablo kullanıcıları ile finansal tablo hazırlayıcıları arasındaki çıkar çatışmaları gibi nedenler hata ve yanlışlıklara neden olabilmektedir. (zşahin, 2000:10)

Finansal tabloların ilgililere sunulmadan önce denetçiler tarafından denetlenerek onaylandıktan sonra sunulması, hata ve yanlışlıkların arındırılmış olduğu doğru bilgilerin ilgililere sunulması doğru kararlar verebilmeleri açısından önemlidir. (Altınsoy, 2011:14)

1.2.Hile Kavramı

Hile, Türk Dil Kurumu Türkçe sözlükte ‘birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, ayak oyunu,entrika’ ve ‘ıkar sağlamak için bir şeye değerersiz bir şey katma’ olarak tanımlanmıştır.(www.tdk.gov.tr 08.01.2017)

Hile kavramının literatürde yapılan bazı tanımları şoyledir:

Hile, aldatma, rüşvet, sahtecilik, komplo, zimmet, kötüye kullanma, önemli gerçekleri gizleme eylemlerini içeren bir kavramdır. Hilede kasıt unsurunu vardır. Hile, başkalarına zarar vermek suretiyle kendi menfaatini dşunerek, kendine yarar sağlamak amacıyla kasıtlı olarak aldatmadır. Çalışanın işletme kaynaklarını kasıtlı olarak uygun olmayan şekilde kullanarak haksız kazanç sağlamasıdır. (Bozkurt, 2000a: 5)

Başka bir tanım ile hile, finansal tablolara kasıtlı olarak gerçeğe uygun olmayan bilgilerin dahil edilmesi veya gerçeğe uygun bilgilerin dahil edilmemesi ile yapılan yolsuzluklardır. (Güredin, 2007:134)

Muhasebe hilesi, muhasebe ile ilgili olayın oluşumu, belgelenmesi, kaydedilmesi ve işletmenin çıkar çevrelerine rapor edilmesi sırasında kötü niyetle kendine menfaat sağlayarak, mevzuatlara aykırı davranmak, davranmaya teşvik etmek veya suça ortak olarak işletme ve ilgili çıkar çevrelerini maddi zarara uğratmaktır. (Çıtak, 2007: 21)

Hilenin unsurları aşağıdaki gibidir: (Bozkurt, 2009:60)

- Hileyi yapan kişi tarafından gizli sürdürülen bir faaliyettir.
- Hileyi yapan kişinin kendine yarar sağlama esası vardır.
- Kasıt unsuru vardır.
- Karşı taraf aldatılmış ve zarara uğratılmıştır.

Günümüz işletmelerinin önemli bir sorunu haline gelen hile, toplumsal alanda gerçekleşen bir eylem olarak ekonomi, işletmeler ve bireyler üzerinde ağır sonuçları bulunmaktadır.

Muhasebe kontrolünün ana hedefi ve esas konusu düzensizlik ve hileleri tespit etmektir. Muhasebe kontrolünde asıl amaç yapılan işlemlerde hata ve hilelerin aranmasıdır. Hata ve hileler muhasebe ilke ve prensiplerine uymayan davranışlardır. Hata ve hile arasındaki fark ise, kasıt unsurunun bulunup bulunmadığıdır. (Akyel, 2009:27)

Hatalarda kasıt unsuru yoktur. Bilgisizlik ve ihmal vardır. Düzensizliğin hata mı hile mi olduğunun denetlenmesi ve ortaya çıkarılması gerekmektedir. Hilelerin işletme üzerinde çok önemli düzeyde zararları ve kalıcı etkileri meydana getirdiği durumlarda bu hileler *Yıkıcı Hileler* olarak adlandırılmaktadır. İşletmenin iflas veya tasfiye sürecine girmesi, bir veya daha fazla yıllık karın kaybedilmesi, hisse değerlerinin aşırı düşmesi, ortaklık yapısındaki değişikliklere sebep olması ve işletmeye duyulan güvenin ilgili çevrelerinde olumsuz değişikliklere uğraması hilelerin yıkıcı olduğunu göstermektedir. (Bozkurt, 2009:73)

1.2.1.Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri

Muhasebe hileleri, genel olarak çeşitli hileleri gizlemek, işletmenin durumunu başka göstermek ve vergi kaçırmak amacı ile yapılmaktadır. Hile toplumda herkes tarafından yapılabildiği gibi hile yapan kişileri ayırt etmekte oldukça güçtür.

İşletme hileleri yönünden hileli eylemlerde bulunanlar; işletmelerde çeşitli kademelerde çalışan memur, alt veya orta kademe yöneticiler ve üst düzey yöneticiler veya tepe yönetimi olabilmektedir.

Hileli eylemler yapan ya da yapma olasılığı olanların ne tür karakteristik özelliklere sahip olabileceklerini bilmek ve anlamak gelecekte oluşabilecek hile olaylarının tespiti için kolaylık sağlayacaktır.

Hile yapan ya da yapma olasılığı bulunan kişilerin ne tür karakteristik özelliklere sahip olabilecekleri geçmiş yıllardaki örnek olayların incelenmesi sonucu elde edilmiş olan verilere dayanmaktadır. Bu özellikleri bilmek gelecekte karşılaşılabilecek hile olaylarının tespiti için kolaylık sağlayacaktır.

Yalnız bu bahsedilecek özellikleri taşıyan her çalışanın hile yaptığı ya da yapacağı, bu özellikleri taşımayan çalışanlarında hile yapmayacağı anlamına gelmemektedir.

Hile yapanların karakteristik özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: (Bozkurt, 2009:78-94)

1.2.1.1.İşletmedeki Pozisyon

Şirket ortaklarının, üst düzey yöneticilerin ve müdürlerin yaptığı hilelerin parasal değeri oldukça yüksektir. Alt düzey çalışanların yaptıkları hileler bu kişilere göre sayıca daha fazla olmasına rağmen verdiği zararın daha az olduğu görülmektedir.

1.2.1.2.Cinsiyet

Erkeklerin kadınlardan daha fazla hile yaptıkları görülmektedir.Ancak bu oran hızla değişmektedir.

1.2.1.3.Eğitim Düzeyi

İyi eğitilmiş kişilerin hile yapma oranları oldukça yüksektir. Eğitim düzeyinin artması ile hileli olayların yol açtığı kayıpların arttığı gözlemlenmiştir.

1.2.1.4.Görev Süresi

İşletmede uzun süreden beri çalışanların yönetimin güvenini kazanmış kişilerden oluştuğu ve hile yapma eğilimlerinin yüksek olduğu gözlemlenmiştir.

1.2.1.5.Hilekar Sayısı

Hilelerin genellikle bir kişi tarafından gerçekleştirildiği, birden fazla kişi ile hile yapıldığında kayıpların arttığı tespit edilmiştir.

1.2.1.6.Suç Geçmişi

Araştırmalar hile yapanların çoğunlukla daha önceden suç işlemediklerini, yapılan bu hilelerin ilk suçları olduğunu göstermektedir.

1.2.1.7.Medeni Durum

Araştırmalara göre evli kişilerin hile yapmaya daha eğilimli olduğunu, evli olan insanların üzerlerindeki sorumluluk duygusu, baskı unsuru olarak ortaya konmaktadır.

1.2.1.8.Risk Alma Düzeyi

Araştırmalar, hile yapan kişilerin hile yapmamış kişilerden daha fazla risk alma yeteneklerinin bulunduğunu otaya koymaktadır.

1.2.1.9.Yaş Dağılımı

İşletmelerde her yaş düzeyindeki çalışan hile yapabilir. Yaş düzeyi ile oluşan hile zararları arasında doğru orantı bulunmaktadır. Yaş artıkça hilenin kalitesi ve hile eyleminin verdiği zarar da artmaktadır.

1.2.1.10.Çalışma ve Yaşam Koşulları

Genelde işletmeye sabah ilk önce gelen ve akşam en geç giden kişiler arasında hile eylemleri daha fazla görülmektedir.

Rahat bir yaşam sürme hırsı, pahalı hobileri bulunma, bol para harcama istekleri hile eylemlerini tetikleyen göstergelerdir.

Yukarıdaki açıklamalara göre hile yapanların profili genel olarak; erkek, evli, iyi eğitilmiş, zeki, meraklı, risk alabilen, kural tanımayan, sıkı çalışan, stresli, konforlu yaşam ve bol para harcamayı seven, parasal sıkıntı yaşayan, kötü alışkanlıkları olabilen, yönetici konumunda, hırslı, kişisel kazanç beklentisi olan, işletme dışındakilerle yakın ilişkiler kuran kişiler olabilmektedirler.

1.2.2.Hileye Başvurma Nedenleri

İşletme yararına yapılan hileler, ekonominin durgunluk dönemlerinde ve işletmenin faaliyette bulunduğu sektörde rekabetin arttığı dönemlerde artış göstermektedir. İşletme aleyhine yapılan hileler ise, ekonomik güçlüklerin ve krizlerin yaşandığı dönemlerde çalışanların yaşam koşullarını tehdit altında hissettiklerinde artış göstermektedir. (Altınsoy, 2011:47)

Kişiler doğuştan suça yatkın olabileceği gibi, yetiştirilme şeklinden, aldığı eğitimden, içinde bulunduğu ortam ve coğrafyadan dolayı da suça yönelebilmektedir. Hile yaparak elde edilecek ödülün etkisi, hile yapmayarak elde edilecek kazancın etkisinden fazla oldukça hile yapma eğilimi artacaktır. (Bozkurt, 2009:97-100)

1.2.2.1.Çeşitli Yolsuzlukları Gizlemek

İşletme çalışanları çıkar sağlamak amacıyla hırsızlık ve dolandırıcılık şeklinde yapmış oldukları yolsuzlukları gizlemek için belge ve kayıtlarda düzensizlikler yapabilmektedirler. Bu tür hareketleri genellikle küçük çaplı işletmeler ve iş organizasyonu dağınık işletmelerin vezne, muhasebe ve ambar bölümlerinde çalışanlar yapmaya eğilimlidir. Usulüne uygun olarak çalışmayan muhasebede hile ve yolsuzlukların yapılması oldukça kolaydır. Bununla birlikte bazı büyük işletmelerin müdürlerinin şahsi borç ve sıkıntıları nedeniyle düştükleri zor durumdan kurtulmak amacıyla da işletmenin zararına ve kendi lehine olacak şekilde hileli muhasebe işlemlerine başvurabilmektedir. (Gürbüz, 1995:61)

1.2.2.2.İşletmenin Durumunu Başka Göstermek

İşlemlerin kaydedilmesinde ve finansal tabloların hazırlanmasında işletme yönetiminin, üçüncü şahıslarında aleyhine menfaat oluşturmak için yapılan yolsuzluklardır. Bu yolsuzluklardan zarar görenler işletmenin kendisi olabileceği gibi alıcılar, ortaklar ve hisse sahipleri olabilirler. Örneğin, yeni ortak almak, fazla kredi sağlamak, şirketin hisse senetlerinin fiyatlarını artırmak gibi bazı hileler ile işletmenin gerçek durumu yansıtılmamaktadır. (Gürbüz, 1995:61)

Stoklar üzerinde oynamalar, giderlerin gerçeğe uygun olmayan şekilde artırılması, amortismanın fazla ayrılarak işletme karının düşük gösterilmesi veya işletmenin durumunun gerçekten daha iyi gösterilmesi karının artırılması da mümkündür. (Alagöz, 2008:32)

1.2.2.3.Vergi Kaçırarak

Vergi kaçırarak muhasebe hilelerinin yapılmasında en sık rastlanan yöntemlerden biridir. Vergi kaçırma yasalar uyarınca kendisine vergi yüklenen gerçek ve tüzel kişilerin yasalara uymayarak verginin hiç oluşmaması ya da daha az vergi oluşmasına neden olmaktadır. (Coşkun, 2013:18)

Vergi kaçırılmasının nedenleri şunlardır: (Coşkun, 2013:19)

- Vergi adaletsizliği,
- abuk köşeyi dönme hırsı,
- Vergi kaçırarak zengin olma anlayışının yaygın olması,
- Para değerinde meydana gelen gerçek olmayan artışların gerçek kazanç gibi vergilendirilmesine tepki,
- Vergi kaçıran işletme ile kaçırmayan işletme arasındaki haksız rekabet nedeni ile işletmelerin rekabet güçlerini koruma amaçlı olarak zorunlu olarak
- Vergi kaçırmaya yönelmeleri,
- Zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak için vergi kaçırılması, devletin en az geçim indirimi tutarlarını sembolik rakamlarda tutması,
- Tüketim ekonomisine geçiş nedeni ile büyümeye duyulan açlık, hızlı
- Büyümek isteyen işletmelerin, gelirlerini kayıt dışına çıkartarak vergi kaçırmaya yönelmeleri,
- Mükellefin vergi yönünden denetlenme olasılığının yok denecek kadar az olması nedeni ile yakalanma korkusunun az olmasıdır.

1.2.3.Mesleki Suçlar

Mesleki bilgileri sebebiyle yüksek bir sosyal konuma ve itibara ulaşmış olan kişiler (Beyaz Yakalılar) tarafından işlenen suçlardır. Mesleki suçlar sağladığı yararlar açısından dört ana bölüme ayrılmaktadır.

1.2.3.1.Örgütsel Mesleki Suçlar

Çalışanın kendi lehine değil, çalıştığı işletmeye doğrudan yarar sağlayarak işlemiş olduğu suçtur. Hileli finansal raporlamalar buna örnek verilebilir.

1.2.3.2.Kamu Gücü İçeren Mesleki Suçlar

Kamu kurumunu zarara uğratarak kendisine yarar sağlayabileceği gibi başka kişi ve kurumlara yarar sağlayarak mesleği aracılığıyla işlenen suçtur. Rüşvet alarak kamu da bir iş yapmak buna bir örnektir.

1.2.3.3.Profesyonel Mesleki Suçlar

Toplum tarafından güvenilen bir meslek sahibinin mesleği aracılığıyla suç işlemesidir. Örneğin, muhasebecilerin mesleklerini çıkar amaçlı kötüye kullanmaları bu suç kapsamındadır.

1.2.3.4.Bireysel Mesleki Suçlar

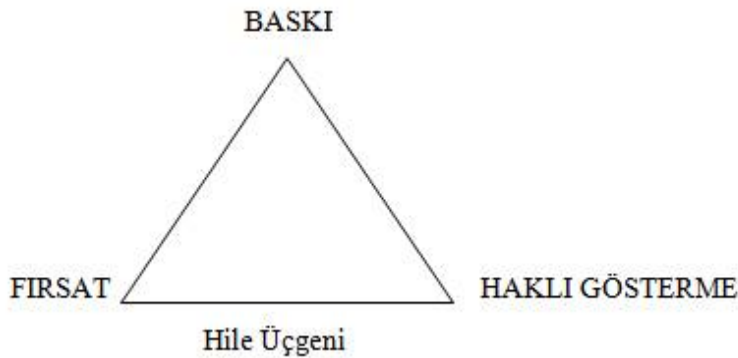
Kişilerin şahsi olarak doğrudan kendilerine yarar sağlayarak işledikleri suçtur. Çalışan hileleri buna örnek verilebilir.

1.3.Hile Üçgeni

İşletme varlıklarının üst düzey yöneticilerin ve işletme ortaklarının kontrollerinde ve yetkisinde olması yapılan hilelerin daha kolay bir şekilde gizlenmesine, zimmetlerine geçirdikleri meblağların diğer hileli eylemlerden çok daha yüksek tutarlarda olmasına sebep olabilmektedir.(Coşkun, 2013:19)

Tepe yönetim çalışanlarının yaptıkları hilelerin, alt kademe çalışanların yaptıkları hilelerden daha az olmasına rağmen bu tutarların alt kademede yapılan hile tutarlarından üç kat daha yüksektir. (Güredin, 2007:135) Kişilerin hile yapmak için bir çok sebebi vardır. Bu sebepler uygun bir zamanda bir araya gelince hile ortaya çıkmaktadır. Hile üçgeninde yer alan üç unsur bir araya gelince hile kaçınılmaz olmaktadır.

Donald R. Cressey tarafından geliştirilen ve Joseph T. Wells'in ismini vermiş olduğu hile üçgenine göre, hilenin üç temel unsuru vardır. Bunlar baskı, fırsat ve haklı göstermedir.

Şekil 1.1. Hile Üçgeni

1.3.1.Baskı

Kişilerin yaşam standardının yükselmesi, hırs ile hareket etmeleri, kişisel borçlarının artması, olağandışı sağlık harcamaları, yatırım kayıpları ve çocukları için yaptıkları yüksek

eğitim harcamalarının artması hile yapmaları açısından üzerlerinde baskı oluşturabilir. (Uğurlu, 2013:11)

Bu baskı türleri;

- Mali içerikli baskılar
- Kötü alışkanlıklardan doğan baskılar
- İş ile ilgili baskılar

1.3.1.1.Mali İçerikli Baskılar

Kişinin paraya olan ihtiyaının artması kişinin hile yapmasına sebep olan baskı türüdür. Mali içerikli baskılar herhangi bir zamanda ortaya çıkabilir. Kişilerin lüks yaşama hevesleri, daha çok para kazanma hırsları ve yüksek miktarda şahsi borçları mali içerikli baskı türlerindedir. (Bozkurt, 2009:114)

1.3.1.2.Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar

Bu baskı türü mali içerikli baskı ile de bağlantılıdır. rnek olarak kişi kumar bağımlılığı ya da madde bağımlılığı ile yüksek miktarda borçlanmasına ve para ihtiyaına sebep olarak hileye başvurabilmektedir. (Bozkurt,2009:115)

1.3.1.3.İş İle İlgili Baskılar

Kişinin çalıştığı işten memnun olmaması, kendisine haksızlık yapıldığını düşünmesi, beklediği terfiyi alamaması, yöneticileri tarafından motive edilmemesi ve almış olduğu ücretinin hak ettiğinden düşük olduğunu düşünmesi kişiyi hile yapmaya itebilmektedir. (Bozkurt, 2009:116)

1.3.2.Fırsat

Fırsat unsuru işletme yöneticilerinin ve işletme sahiplerinin en çok dikkat etmesi gereken noktadır. Çalışanlara hile yapma fırsatının verilmesi hilenin gerçekleşmesinde en önemli etken olacaktır. İşletmelerde hile eyleminin gerçekleşmemesi için işletme yöneticilerinin ve işletme sahiplerinin çalışanlara hile yapma fırsatını vermemeleri gerekir.

İşletmede iyi bir iç denetim ve sıkı bir kontrol olduğunu gören, hilenin ortaya çıkarılma olasılığının yüksek olduğunu düşünen çalışanlar hile yapmaktan kaçınacaklardır. Eğer işletmede kontrol ve denetimler yetersiz ve hile yapmak için fırsatlar var ise bunu gören

çalışanlar yakalanma olasılığının çok az olduğunu düşünerek hile yapmaya daha çok eğilimli olacaktır.

Hileye fırsat sağlayan diğer etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akyel, 2009: 37):

- Zayıf ahlak politikaları,
- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
- Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
- Çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,
- Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,
- Yeterli denetim çalışmalarının olmamasıdır.

1.3.3.Haklı Gösterme

Haklı gösterme hile üçgeninin bir diğer unsurudur. Hile yapanların kendilerini haklı gösterme çabaları ve gerekçeleri vardır. Bu gerekçelerden bazıları: (Bozkurt, 2000a:2)

- ‘Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim’,
- ‘Bu işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır’,
- ‘Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi’,
- ‘Bu parayı iyi bir amaç için almıştım’,
- ‘Yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum’,
- ‘İşletme bunu hak etmişti’,
- ‘İşletme vergi kaçırdığından dolayı zaten benim olan bir şeyi aldım.’

Hilelerin ortaya çıkarıldığı vakalarda, kişiler kendilerini dürüst olarak görürler ve kendilerini haklı kılacak nedenler ortaya koymaktadırlar.

Baskı ve fırsat unsuru karşılıklı olarak birbirinden etkilenen unsurlardır. Önüne geçilemeyen bir baskı unsuru, işletmede hile yapmak için fırsat aranmasını tetikleyecektir. Ayrıca işletmede fırsatların bulunması da çalışanın hile yapma isteğini arttıracaktır.(Bozkurt, 2009:125)

1.4.Hile Grupları

Günümüzde işletmelerde yapılmış ve yapılacak hilelerin tümünü ortaya çıkarmak ve sınıflandırmak oldukça güçtür. Dolayısıyla insan yaratıcılığının limitlerinin olmaması ileride nasıl bir hile türü ile karşılaşılacağını ortaya tam olarak belirlemek zordur. (Bozkurt, 2009:64). Hile işletme aleyhine ve işletme lehine yapılabilmektedir.

Hile gruplarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz: (Bozkurt, 2009:65)

Tablo 1.1. Hile Grupları

Hile Türü	Mağdur	Hileyi Yapan	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşveren	Çalışanlar	Çalışan hırsızlık yapar.
Yönetim Hileleri	Finansal Tablo İlgilileri	Tepe Yöneticileri	Finansal tablolar olduğundan farklı gösterilir.
Yatırım Hileleri	Yatırımcılar	Bireyler	Yatırıma para yatırılır.
Satıcı Hileleri	Alım yapan İşletmeler	Satıcılar	Fiyatlar şişirilir sevk olmadan para alınır.
Müşteri Hileleri	Satış Yapan İşletmeler	Müşteriler	Satıcı kandırılır.

1.4.1.Çalışan Hileleri

Çalışan hileleri, en sık karşılaşılan hile türlerindedir. Çalışanın işletme varlıklarını zimmetine geçirerek veya mesleki hileler ile işvereni kandırmasıdır. Çalışan doğrudan veya dolaylı olarak hileye başvurabilir.

Doğrudan yapılan hilelerde çalışan, kasadan para, stoklardaki mallardan veya işletme demirbaş ve araç gereçlerini çalmaktadır. Bununla birlikte aslında olmayan ama varmış gibi gösterilen hayali işletme aracılığıyla almadığı mal almış gibi ya da teslim etmediği malı teslim etmiş gibi gösterebilir. Bu hile türünde üçüncü bir taraf bulunmadığından hileyi yapan çalışan işletme varlığını doğrudan çalmaktadır.

Dolaylı hilelerde, üçüncü bir taraf vardır. Hileyi yapan çalışan satıcılara veya müşterilere bir yarar sağlayarak onlardan rüşvet almaktadır. (Bozkurt,2009:64) Satıcılardan alınan mallara yüksek fiyatlar belirleyerek alma, işletme varlıklarından satıcılara para aktarma veya müşterilere malları düşük fiyatlara satarak üçüncü taraflardan rüşvet almaktadır.

1.4.2.Yönetim Hileleri

Tepe yöneticileri tarafından işletme içerisinde yapılan en önemli hile türüdür. *'Hileli finansal raporlama'* olarak da adlandırılmaktadır. İşletme yöneticileri tarafından, işletmenin finansal tablolarında değişiklikler yapılarak işletmenin durumu olduğundan iyi ya da daha kötü gösterilmektedir. Bu hile türünde mağdur yatırımcılar, kredi verenler ve devlet kurumlarıdır. (Bozkurt,2009:65)

İşletme karının ve satışların düşük gösterilmesi, giderlerin olduğundan yüksek gösterilmesiyle vergi kaçırarak devlet kurumları mağdur taraf olmaktadır. İşletmenin durumunun olduğundan iyi gösterilerek yatırımcılar ve kredi verenler kandırılmaktadır. Ayrıca yöneticiler, işletmenin durumunu olduğundan daha iyi göstererek işletme sahiplerini yanıltarak ve prim, ikramiyeler almaktadırlar. Günümüzde karşılaşılan en yüksek hile tutarlarının olduğu bu hile türünün neden olduğu sorunlar sık sık önümüze çıkmaktadır. Yakın bir zamanda yaşanan *Enron Skandalı* ve ülkemizde yaşanan *İmar Bank Olayı* bu hile türüne verilecek en önemli örneklerdir.

1.4.3.Yatırım Hileleri

Yatırım hilelerinde, işletmenin değersiz ve hileli yatırımları hiç kuşkanmayan yatırımcılara satılmaktadır. Değersiz ortaklık payları, değersiz yatırımlar ve gelir sağlamayacak kazanç ortaklıklarının müşterilere satılmasıdır. (Altınsoy, 2011:37)

1.4.4.Satıcı Hileleri

Satıcı tarafından tek başına veya bir işletme çalışanı ile birlikte işletmeye mal ve hizmet satarken yapılan bir hiledir. Bu hilede işletmeye yüksek tutarda satış yapılarak, düşük kaliteli mal satarak, eksik ya da hiç mal teslim edilmeden yapılmaktadır.

1.4.5.Müşteri Hileleri

Müşterilerin, mal veya hizmet aldıkları işletmelere düşük fiyatla ya da ödemesi yapılmadığı halde tek başına veya işletme çalışanı ile birlikte yaptıkları hilelerdir. (Bozkurt, 2009:66)

1.5.Hile Türleri

Hile türlerini çalışanların kendi çıkarları doğrultusunda işletmenin nakit varlıklarına dayanan hileler ve nakdi olmayan varlık hileleri olarak sınıflandırabiliriz.

1.5.1.Nakit Varlıklara Dayanan Hileler

İşletme çalışanı tarafından işletmenin nakit varlıkları üzerinde yapılan hilelerdir. Kayıt öncesi hileler, hileli ödemeler ve kayıt sonrası hileler olarak yapılmaktadır.

1.5.1.1.Kayıt Öncesi Hileler

İşletmeye ait nakdin kayıt ve rapor edilmeden çalınan kasadaki nakit paranın, yapılan satışın kayda alınmaması, satışların düşük tutarda gösterilerek aslının gizlenmesi ve arta kalan satış hasılatının çalınması, işletmeye gelen çeklerin çalınması şeklindedir. (Bozkurt,2009:70)

1.5.1.2.Hileli Ödemeler

Çalışanın, işletmeye ait varlıkları çeşitli yollarla kendine yarar sağlayarak hileli kayıtlarla işletme dışına çıkarmasıdır. Bunlardan en sık karşılaşılan hileler aşağıdaki gibidir.

Fatura Hileleri: Gerçekte alınmayan mal ve hizmetlerin bedellerini sahte faturalarla tahsil etmek, fatura bedellerini olduğundan yüksek göstermek ve kişisel giderlerine ait faturaları işletme kayıtlarına geçirerek bedeli alınan hilelerdir.

Bordro Hileleri: Aslında çalışmayan birini çalışıyor gibi göstererek ya da iten ayrılmış bir kişiyi hala çalışıyor gibi göstererek ona yapılan maaş ve fazla mesai ücretlerinin alınarak yapıldığı hiledir.

Gider Hileleri: Giderlerin niteliklerini değiştirerek , mükerrer ödemeler yapılarak ve giderleri olduğundan yüksek göstererek işletme gider kalemlerinde yapılan hilelerdir.

Çek Hileleri: Üzerinde oynanmış, sahte veya çalınmış çeklerle işletme varlıklarının işletme dışına çıkarılması şeklinde yapılan hiledir.

1.5.1.3.Kayıt Sonrası Hileler

İşletmenin muhasebe kayıtlarına girmiş kasadaki nakit para veya banka hesaplarındaki paranın çalınmasıdır. Bu tür hilelerin ortaya çıkarılmasının oldukça yüksek olması nedeniyle sık olarak karşılaşılmamaktadır. İşletmeye verdiği zarar diğer hile türlerine göre daha düşüktür. (Bozkurt, 2009:70)

1.5.2.Nakdi Olmayan Varlık Hileleri

İşletme hilelerinde, nakit varlıklara dayanan hilelerin çok büyük üstünlüğü bulunsa da işletmeye verilen zarar açısından nakdi olmayan varlık hileleri oldukça öndedir. Az karşılaşılmaması nedeniyle nakde dayanmayan hilelere gerekli önlemler alınmamakta, alınan önlemler yetersiz olmaktadır. (Bozkurt, 2009:72) Nakdi olmayan varlık hileleri işletmeye oldukça fazla zarar vermektedir. Stokların kişisel amaçlı çalınması, stokların satılmak için çalınması, hurda hırsızlığı ve çalınan varlıkların stok hesaplarında gizlenmesi şeklinde hile yapılmaktadır.

1.5.3.Yolsuzluk

Kendisine verilen yetkiyi, çalıştığı kurumun veya bir başkasının hakkını göz ardı ederek kendi lehine yarar sağlayacak şekilde kullanılmasıdır. (Bozkurt, 2009:73)

Yolsuzluğu rüşvet, yasal olmayan hediyeler, çıkar çatışmaları ve ekonomik zorbalıklar başlıklar altında inceleyebiliriz.

1.5.3.1.Rüşvet

Yapılmak istenilen bir işe yasadışı kolaylık sağlaması için ilgili görevliye ya da görevlilere el altından verilen para veya maldır.

1.5.3.2.Yasal Olmayan Hediyeler

Rüşvetin bir benzeri olmasına rağmen bu hediyeler iş kararlarını etkilememekle birlikte ahlaki olmayan bir davranıştır.

1.5.3.3.Çıkar Çatışmaları

Alt kademe çalışanları, işletme yöneticileri ve işletme sahipleri arasında ekonomik anlaşmazlıklardır. (Uğurlu, 2013:8)

1.5.3.4.Ekonomik Zorbalıklar

Satıcının lehine iş yapma karşılığında, işletme çalışanına verdiği para ve mallardır.

1.6.Hilenin Tespiti, Ortaya Çıkarılması ve Hilenin Önlenmesi

Hile sürecinde yer alan aşamalardan bir tanesi de hilelerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu aşama hilenin araştırılması ve hilenin önlenmesi şeklindedir. Hilenin ortaya çıkarılması çalışmalarında bir araştırma olgusu bulunmamaktadır. Hilenin ortaya çıkarılması ile birlikte hilenin araştırılmasına değer bir konumda olmasına karar verildikten sonra hilenin araştırılmasına geçilmektedir. (Bozkurt, 2009:130)

Hile genellikle açık bir şekilde görülmeyen bir eylemdir. Diğer suç türlerinde somut bir suç göstergesi bulunmaktadır. Örneğin, cinayet suçunda somut olarak bir ceset vardır. Ancak hile eyleminde bu örnekte olduğu gibi somut ve belirleyici kanıt elde etmek zordur. Ortada hile belirtileri ve göstergeleri bulunmaktadır.

İşletmeler, adli muhasebe ve denetim hizmetlerini çoğunlukla hileli eylemler meydana geldikten sonra dava sürecinde ya da hilelerin olduğuna dair şüpheleri olduğu durumlarda talep etmektedirler. Muhasebe işlemlerinin karmaşık hale gelmesi ve teknolojiye yararlanarak bilgi ve belgelerin daha kolay bir şekilde gizlenmesi gibi nedenlerle hilenin tespiti zor hale gelmiştir.(Yücel, 2011:87)

Adli muhasebe ve denetim faaliyetlerinde hileyi tespit etmenin ilk adımı kontrole nereden başlanacağına belirlenmesidir. Adli muhasebecinin hilelerin tespiti sırasında sezgileri ve şüpheli yaklaşımı hileli eylemlerin ortaya çıkarılmasında oldukça önemlidir. Ticari defterler ve belgelerin, finansal tabloların sahte ve aldatmaya yönelik olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. (Yücel, 2011:88)

ACFE (Association of Certified Fraud Examiners)'nin 2010 yılındaki araştırma raporunda, hilelerin nasıl ortaya çıkarıldıklarına ilişkin sorunun cevaplarına yüzde şeklinde özetlenerek yer verilmiştir: (ACFE, 2010:16)

- İpuçları veya tavsiyeler - %40,2
- Yönetim denetlemeleri - %15,4
- İç denetim - %13,9
- Kazara - %8,3
- Hesap mutabakatları - %6,1
- Belge İnceleme - %5,2
- Dış denetim - %4,6
- Gözetleme ve izleme - %2,6
- Polis tarafından tespit edilme - %1,6
- İtiraf - %1,0
- Bilgi sistemleri ve teknolojik kontroller - %0,8

Hilenin ortaya çıkarılmasında en sık kullanılan yöntem ipuçları ve tavsiyeler olarak görülmektedir. Ayrıca yönetim denetlemelerinin ve iç denetiminde işletmelerde önemi burada bir kez daha görülmektedir.

Gerekli kanıt olmadan bazı şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyan göstergelere *kırmızı bayrak* denir. Kırmızı bayraklar, denetçiler tarafından hile riskinin değerlendirilmesinde erken

uyarı sistemi olarak kullanılmaktadır. Hile belirtisinde bir anormallik ve olağan olmayan bir sapma görüntüsü taşımaktadır. Ancak her hile belirtisinin arkasında kesinlikle bir hile eyleminin olması beklenmemelidir. Örneğin, kayıp olan bir belge normal sebeplerle kaybolmuş olabilir ya da hile yapıldığına dair gelen ihbarlar asılsız çıkabilir.

Hilelerin ortaya çıkarılmasında, denetçinin işletmede hangi hilelerin yapılabileceğini saptaması gerekmektedir. Hile, çalışanlar tarafından işletmeye karşı yapılmış olabileceği gibi, işletmenin lehine finansal tabloların gerçeğe uygun düzenlenmemesi şeklinde de yapılmış olabilir. Denetçi belirlenen eylemin hile olabileceği ya da daha önce yapılmış bir hilenin gizlenmesi hareketi olabileceğini de göz ardı etmemelidir. (Bozkurt, 2009:131)

“Davranış biçimlerinin önceden tahmin edilebilirliğindeki sapsmalara” anormallikler denilmektedir. (Bozkurt, 2009:131)

Yönetim ile ilgili hile belirtileri dört ana başlıkta ele alabilir: (Bozkurt,2009:132)

- Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler
- Yönetim özellikleri ile ilgili anormallikler
- Örgüt yapısı ile ilgili anormallikler
- Üçüncü kişilerle olan ilişkilerdeki anormallikler

Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler, finansal tablolardaki açıklanamayan değişiklikler, sektördeki kötü bir isim sahibi olunması, sürekli olarak yüksek nakit sıkıntısı gibi belirtilerdir.

Yönetim özellikleri ile ilgili anormallikler, yöneticilerin dürüst olmayan davranışları, yöneticilerin mali zorluklar içerisinde olması, yöneticilerin kumar ve uygunsuz eylemlere düşkünlüğü, çalışanların düşüncelerine değer vermeyen yöneticiler gibi belirtilerdir.

Örgüt yapısı ile ilgili anormallikler, işletme yapılarının karmaşık halde olması, yönetim ve denetçi kadrolarının bağımsızlık esaslarına göre çalışamayacak kişilerden oluşması ve örgüt kültürünün zayıf olması gibi belirtilerdir.

Üçüncü kişilerle olan ilişkilerde anormallikler, tepe yöneticilerinin denetçilere gerekli bilgileri vermede isteksiz olmaları, kamu kurumları ile yaşanan sorunlar, iç denetimin faaliyetlerinin sınırlandırılması ve işletme denetçilerinin sık sık değişmesi gibi belirtilerdir.

Çalışanlar ile ilgili hile belirtilerini yedi ana gruba ayırabiliriz: (Bozkurt, 2009:140)

- Muhasebe ile ilgili anormallikler
- İç kontrol yapısı zayıflıkları
- Analitik anormallikler
- Üçüncü kişilerle olan ilişkiler
- Aşırı yaşam biçimleri
- Normal olmayan davranışlar
- Çeşitli şikayetler

Muhasebe ile ilgili hile belirtileri, işletmede kayıp ve üzerinde değişiklikler yapılmış belgelerin olması, mükerrer ödemeler, vadesi geçen hesaplardaki artışlar, hurda ve fire de olağandışı artışlar sürekli aynı satıcıdan alınan faturalar ve yevmiye kayıtlarında yapılan belgeye dayanmayan kayıtların yapılması, dengede olmayan madde girişleri gibi belirtilerdir.

İç kontrol yapısı zayıflıkları, banka hesaplarından yapılan para transferlerinin kontrol edilmemesi, görevlerin ayrılığı ilkesindeki zayıflıklar ve iptal edilen belgelerin tekrar gözden geçirilmemesidir.

Analitik anormallikler, açıklanamayan stok eksiklikleri, ihtiyaçtan fazla satın alma, fiziksel anormallikler, nakit noksanlıkları, gider ve ödemelerdeki anlamsızlıklar, satışların azalması durumunda stoklardaki artışların olması gibi durumlardır. (Bozkurt, 2009:152) Bu durumlar trend analizi, dikey analiz, oran analizi, mali tabloların karşılaştırılması gibi analizler ile ortaya çıkarılabilmektedir.

Üçüncü kişilerle olan ilişkilerde ise, sık sık hukuk müşavirlerinin, bağımsız denetçilerin, iç denetçilerin değiştirilmesi ve gerekli bilgileri vermekten kaçınma hile belirtileri olabilir. Denetçilerin hileleri ortaya çıkarmalarındaki başarıları ve işletme yöneticileri ile görüş ayrılıklarına düşmeleri, denetçilerin elde ettikleri kanıtlarla beraber hileli eylemlerin nasıl yapıldığına dair sahip oldukları bilgiler nedeniyle bağımsız denetçi değişikliklerine gidilmektedir. Denetçinin, işletmeyi denetleme sürecinde risk belirleme aşamasında yüksek riskli bulması sonucu denetim sözleşmesini feshetmesi de bu nedenler arasında sayılabilir. (Bozkurt, 2009:158)

Çalışanların açgözlü davranarak aşırı yaşam tarzına olan istekleri onu hile yapmaya itebilmektedir. Çalışanın içinde bulunda maddi zorluklarda onu hile yapma düşüncesine sevk edebilmektedir.

Çalışanların hile yaptıktan sonra davranış değişikliklerinin oluşması muhtemeldir. Hile yapan kişi işlediği suçtan dolayı yakalanma korkusu ve stresi ile davranışlarında bozukluklar meydana gelmektedir. Alkol kullanımında artış, işini kaybetme korkusu, şüphencilik, şakalara karşı aşırı alınganlıklar gibi belirtilerdir.

1.6.1.Hilenin Önlenmesi

İşletme hilelerinin neden olduğu kayıpların yüksek meblağlara ulaşması, hile ve yolsuzlukların meydana geldikten sonra tespit edilmesi işletmeleri çok büyük zararlara uğratmaktadır. Hilelerin henüz gerçekleşmeden tespit edilmesi, önlenmesi ve caydırıcı tedbirlerin olması işletmeler açısından çok önemlidir.

Adli muhasebe bu konuda hileleri önleme ve ortaya çıkımadan kaldırma açısından önemlidir. Bunun sonucunda adli muhasebe işletmelerin zaman ve para kaybını önleyebilmektedir. Adli muhasebeci ve denetçilerin hileleri önlemek için gerekli kanıtları toplaması bir analiz ve araştırma süreci gerektirmektedir. Bu araştırmaların uzaması işletmelerin maliyetini arttırması nedeniyle işletmeler gerekli tedbirleri alma da gereken özeni gösterememektedirler. Yalnız unutulmamalıdır ki hilelerin işletmelere verdikleri zararlar alınan önlem ve tedbir maliyetlerinden oldukça fazladır.

1.6.1.1.Analitik İncelemeler Kullanma

Analitik incelemeler, finansal tablolarda yer alan bilgilerin karşılaştırılması ve aralarındaki ilişkilerin araştırılarak gözden geçirilmesidir. (Tesmer,2009:137) Analitik incelemelerin amacı veriler arasında ilişkilerin anlamlı olup olmadığını ortaya çıkarmaktır.

Geçmiş ilişkilerin, gerçek ve gelecekteki ilişkilerle ya da sektörel standartların karşılaştırılması sonucunda finansal tablolardaki sapmalar, hata ve hileler ortaya konulacaktır. Ancak bu denetim tekniği tek başına denetim kanıtı sayılmamakta, diğer denetim tekniklerini desteklemektedir.

Analitik incelemeler, bilgisayar programları ile yapılabilir ve elde edilen veriler finansal tabloların doğruluğunu ve verimliliğini ortaya koyar. Analitik incelemeler denetim sürecinin planlanması ve tamamlanması aşamalarında önem taşımaktadır. (Altınsoy, 2011:60)

Analitik incelemeler, hesaplardaki beklentilerin geliştirilmesi, denetçi tarafından geliştirilen beklentiler ile hesaplar arasındaki farklılıkların belirlenmesi, belirlenen farklılıkların sebeplerinin ortaya konulması olarak üç aşamada gerçekleşmektedir.

1.6.1.2.Benford Yasası

Fizikçi Frank Benford tarafından geliştirilen tekniğe göre, 1 rakamının anlamlı ilk rakam olma oranı %30,6'dır. 2 rakamının anlamlı ilk rakam olma oranı %18,5'tir. 9 rakamının ilk rakam olma oranı ise sadece % 4,7 olmaktadır. Benford bu verilerin dağılımı hakkında fizik ile ilgili bazı varsayımlarda bulunmuştur.(Türkyener, 2007:114)

Hile analizlerinde büyük veri kümelerinde çalışırken işlemlerin karmaşık olduğu ve hata tespitinin zorlaştığı durumlarda Benford Yasası kullanılabilir. (Alagöz, 2008:110) Veriler, Benford Yasası'na uygun bir seyirde devam etmiyorsa veriler üzerinde dışarıdan bir etkenin varlığından söz edilebilir. Bu teknik yardımıyla yapılan analizlerde büyük sapmaların olduğu hesaplarda hile olduğu şüphesiyle denetçiler daha detaylı incelemeler yapmalıdır.

1.6.1.3.Yeniden Hesaplama Yapma

Yeniden hesaplama yöntemi, muhasebe sistemi içerisinde yapılan çeşitli hesaplamaların tekrar hesaplanması yolu ile sistemin doğru işleyip işlemediğinin kontrol edilmesidir. Örneğin, amortismanların tekrar hesaplanması, kar payı ödemeleri ve faiz gibi muhasebe işlemlerinin tekrar hesaplanması yanlışlıklar ve varsa hilelerin ortaya çıkarılmasında kullanılan bir yöntemdir.

1.6.1.4.Çapraz Denetim Tekniği

Muhasebe kullanılan bazı hesaplar karşılıklı olarak çalışmakta ve bu teknik ile karşılıklı çalışan hesaplar arasındaki uyum denetlenmektedir. Satışlar, satış iadeleri ve satış iskontoları, tahsilat ve cari hesaplar birbirleriyle ilişkili hesaplardır. (Bozkurt, 2006:47)

Karşılıklı çalışması uygun olmayan hesaplar dikkate alınarak yapılan inceleme sonucunda bu türden hesaplarda aynı kayıta yer alıyorsa ya da hesaplar ve tutarlar arasında belirgin farklar varsa şüphe ile yaklaşılması gereken bir durum olduğu söylenebilir.

1.6.1.5.İstisna Testleri ve Doğruluk(Eş) Kopya Testleri

İstisna testleri ile denetçi, işletmedeki hile yapılma olasılığı olan çok fazla kullanılmayan kalemler ya da olaylar üzerinde yoğunlaşabilir. Doğruluk kopya testleri ise çalışanın işten

ayrılmasına rağmen hala çalışıyormuş gibi gösterilmesi şeklinde yapılan bordro hilelerini ortaya çıkarmada kullanılmaktadır.

Cari hesaplar için alıcılar ve satıcılardan cari hesap dökümü ve bakiyeleri istenerek doğrulama teyitleri ile kontroller yapılabilir. Hile riskinin yüksek olduğu durumlarda cevabın yazılı olarak yönetim kuruluna veya denetçi kendi adresine isteyebilir. Elde edilen bilgiler işletme kayıtlarıyla kontrol edilir. (Altınsoy, 2011:62)

1.6.1.6. Veri Madenciliği

Veri madenciliği, iç ve dış kaynaklardan elde edilen açık olmayan verilere ulaşma ve verilerden anlam çıkarma tekniğidir. Karmaşık verilerin kullanılabilir veriler haline dönüştürülmesidir. Veri yığınlarının işletmelerin karar alma süreçlerinde kullanılması ve yararlı bilgilere ulaşılmasını sağlar. (Altınsoy, 2011:63)

Veri madenciliği tekniğinin tek başına kullanılması yeterli bilgileri vermeyecektir. Diğer denetim teknikleri ile beraber kullanılmasıyla faydalı sonuçlar çıkarılacaktır. Veri madenciliği, kredi kartı dolandırıcılığı kontrolü, sigorta hileleri ve kredi analizleri gibi alanlarda kullanılmakla beraber hile denetimi faaliyetlerinde de diğer denetim tekniklerini destekleyici unsur olarak kullanılmaktadır.

1.6.1.7. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları, insan beyninin çalışma ve düşünebilme yeteneğinden yola çıkarak oluşturulmuş bir bilgi işlem sistemidir. Dışarıdan gelen veri girdilerinin dinamik olarak yanıt oluşturma yoluyla işleyen, birbiriyle bağlantılı sistemlerden oluşmaktadır. (Kiracı, 2005:110)

Yapay sinir ağları geçmişteki verileri bilgisayar ortamında tekrar inceleyerek insan beynini taklit ederek, veri girdileri ile çıktıları arasındaki ilişkileri açıklamaktadır. (Altınsoy, 2011:65)

Hile denetiminde yapay sinir ağları, denetçinin denetimin amacına uygun olarak geçmişte meydana gelen diğer işletmelere ait verileri sisteme girerek, yazılımın otomatik olarak oranları ve diğer işletmelere ait verileri inceleyerek girdiler ve çıktılar arasındaki ilişkileri tanımlayarak bir model oluşturmasıyla sistem tahminleri ile işletmede gerçekleşen farkların tespit edilmesi şeklinde gerçekleşir.

Denetçiler, denetim faaliyetlerinde bahsedilen denetim tekniklerinden yararlanabilirler. Hilenin doğası gereği hileli eylem gerçekleşikten sonra hilenin ortaya çıkarılması için

araştırmalara başlanacaktır. Hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesinde işletme çalışanlarının, tepe yöneticilerinin, işletme sahiplerinin, işletme dışındaki kişilerin ve ilgili üçüncü kişilerin önemi büyüktür.

Hilelerin nlenmesi açısından mutlaka işletmelerde etkin bir iç kontrol sistemi bulunmalıdır. İyi işleyen bir iç kontrol sisteminin varlığı hileli eylemlerin gerçekleme olasılığını minimuma indirecektir.

Dünyada son yıllarda uygulanmakta olan ‘Adli muhasebecilik’ mesleği hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi amacıyla ne çıkmıştır.

Adli muhasebecilik mesleğinin amacı, kapsamı ve uygulama alanlarına çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir.

2.BÖLÜM

MUHASEBE DENETİMİ

Bu bölümde denetimin tarihsel süreci, denetim kavramı, denetimin konusu, denetimin özellikleri, denetim türleri, denetim teknikleri, denetim kanıt türleri ve kanıt toplama teknikleri incelenecektir.

Finansal tabloları denetleme süreci, daha önce muhasebe sürecinde muhasebe kayıtlarına aktarılan, sınıflandırılan ve özetlenen ekonomik olayların gözden geçirilmesi ve detaylı incelemeler sonucunda finansal tablolar hakkında bir görüşe varmaktır.

2.1.Denetim Kavramı

Denetim, finansal işlemlerin standartlara, önceden belirlenmiş metotlara, genel kabul görmüş kurallara uygunluğunun araştırılarak, incelenerek ve kontrol edilerek elde edilen sonuçları ilgililere raporlamak amacıyla tarafsızca kanıtların toplanarak ve değerleyerek işleyen sistematik süreçtir. (Güredin, 1998:5)

Denetimin diğer tanımları ise şöyledir:

İşletmelerin ekonomik faaliyetleri ile genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri arasındaki uyumu saptamak amacıyla tarafsızca kanıtların toplanması, değerlendirilmesi ve sonuçların ilgili kullanıcılara iletilmesi sürecidir. (Özer,1997:14)

Denetim, işletme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan durum ile beklenen durumun birbiriyle uyumunun karşılaştırılmasıdır. (Yozgat,1992:339) Bu tanımların ortak noktası, muhasebe sürecinde yapılan işlemlerin önceden belirlenmiş ilkelere uygunluğunun araştırılması ve ilgili kullanıcılara bildirme işlemi olarak denetimi açıklamaktadır.

Muhasebe denetimi ise muhasebe süreci sonunda elde edilen verilerin incelenmesi ve raporlanmasıdır. Muhasebe denetimi, geniş anlamdaki denetimin özel bir amaca yönelmiş halidir.

Bu özel amaç doğrultusunda işletmeye ait iktisadi olayların kaydedilerek, sınıflandırılarak ortaya çıkan finansal tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesidir.

Muhasebe denetimi hakkında daha geniş tanımlar şöyledir:

Muhasebe denetimi, belirli bir döneme ait ekonomik bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlerle uygunluğunun araştırılması ve bu konuda bir rapor düzenlenmesi amacıyla bağımsız kişiler tarafından yapılan kanıt toplama ve değerlendirme sürecidir. (Bozkurt, 2006:23)

Muhasebe denetimi, işletmeye ait finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve hukuki diğer kurallara uygunluğunu belirlemek amacıyla finansal tabloların dayandığı kayıtların ve belgelerin bir raporda özetlenmesidir. (Erdoğan, 2002:54-55)

Bu tanımlar doğrultusunda muhasebe denetimi, ekonomik faaliyetlerde bulunan işletmelerin belirli bir döneme ait finansal tablolarının belirlenmiş ölçütlerle karşılaştırılarak, bağımsız bir denetçi tarafından yürütülerek yeterli kanıtların toplanıp değerlendirilmesi ve ilgililere işletmenin durumunu tarafsızca gösteren bir rapor sunulması sürecidir.

2.2.Denetimin Tarihsel Gelişimi

Muhasebe denetiminin tarihsel sürecinde, ilk başlarda ilgililer işletme sahipleri iken ilerleyen zamanlarda devlet, borç verenler, yatırımcılar gibi diğer ilgi duyanların sayısı artmıştır. Denetim uygulamalarında kullanılan yaklaşımlar ise zamanla aşağıdaki gibi değişikliklere uğramıştır. (Gün, 2014:66)

- Sanayi devrimi öncesinde ve sonrasında işletmeye ait belgelerin tamamen incelenmesine yönelik 'Belge Denetim Yaklaşımı',
- 1900 -1930 arası dönemlerde finansal tabloların bir bütün olarak denetimine yönelik 'Mali Tablo Denetimi Yaklaşımı',
- 1930'lu yıllardan yakın geçmişe kadar işletmelerin iç kontrol sisteminin incelenmesini esas alan 'Sistemlere Dayalı Denetim Yaklaşımı',
- Günümüzde teknoloji ve denetim alanındaki gelişmeler sonucunda, faaliyet denetiminin yaygınlaşması sonucu 'Yönetim Denetimi Yaklaşımı',

- 2000'li yıllardan sonra gerçekleşen büyük ve önemli finansal skandallar sonucunda, 'Risk Esaslı Denetim Yaklaşımı' ön plana çıkmıştır.

2.3. Denetimin Özellikleri

Denetim Bir Karşılaştırma Sürecidir: Denetimin amacı, finansal verilerin önceden belirlenmiş ölçütlerle karşılaştırılarak uyum derecesini belirlemektir. İşletmenin muhasebe süreci sonunda ortaya koyduğu ve doğruluğunu savunduğu finansal verileri denetçinin denetim ilkeleri ve standartlarıyla karşılaştırmasıdır. (Bozkurt, 2006:23-24)

Denetim Belirli Bir Ekonomik Birime Ait Bilgileri Kapsar: Denetim çalışmasında denetimin yapılacağı alan ve dönem belirlenmelidir. Denetimin alanı işletme veya işletmenin bir birimi olabilir. Denetim çalışmalarında dönem ise 3 aylık, 6 aylık, 1 yıllık, 2 yıllık veya işletmenin geçmiş tüm faaliyet dönemlerini kapsayabilir.

Denetim Kanıt Toplama Ve Değerleme Sürecidir: Denetim kanıtları, işletme çalışanlarının veya üçüncü kişilerin yazılı ve sözlü ifadeleri, denetçinin incelemeler sonucu edindiği gözlemler gibi çok çeşitli biçimlerde olabilir. Denetçi yeterli miktarda kanıt toplamak zorundadır. (Gün, 2014:70)

Denetim Uzman Ve Bağımsız Bir Kişi Tarafından Yapılır: Denetçi finansal verilerin ve karşılaştırılması gereken ölçütleri ve ilkeleri iyi bilmeli, yüksek düzeyde mesleki bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır.

Denetim Çalışmaları Sonucunda Rapor Düzenlenir: Denetimin son aşamasını denetim raporu oluşturur. Denetçi edindiği gözlemleri ayrıntılı olarak yazılı bir şekilde işletme ilgililerine bildirir. (Bozkurt, 2006:24-25)

Denetim İleriye Dönüktür: Denetim, geçmişteki finansal olayları dikkate alarak gelecekte olabilecek zararları önleyici tedbirleri belirlemektedir. (Erdoğan, 2002:56)

2.4. Denetim Türleri

Denetimin beş farklı türü vardır. Bunlar konusu ve amacına göre, yapılış nedenine göre, kapsamına göre, uygulama zamanına göre, denetçinin statüsüne göre sınıflandırılmaktadır.

2.4.1. Konusuna ve Amacına Göre Denetim Türleri

Konusuna ve amacına göre denetim türleri; Finansal Tabloların Denetimi, Uygunluk Denetimi, Faaliyet Denetimi ve Özel Amaçlı Denetim olarak dört başlığa ayrılır.

2.4.1.1.Finansal Tabloların Denetimi

Bu denetim türünde finansal tabloların önceden belirlenen standartlara uygunluğu denetlenmektedir. Finansal tabloların denetimi denetçiler tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır. Finansal tablolardaki gerçek dışı ve hatalı bilgileri ortaya çıkararak, finansal tabloların ilgililer için güven verici hale getirilmesi sağlanmaktadır. (Akgül, 2000:8)

Finansal tabloların denetimi, en yaygın denetim olarak kullanılmakta ve bağımsız denetçilerin başlıca uğraş konusu olmaktadır. (Gürbüz, 1995:11-12)

Finansal tabloların denetiminin amacı, denetçinin tarafsız olarak değerlendirdiği finansal tablolara güvenilirlik kazandırmaktır.(Bozkurt, 2006:28)

İşletmenin faaliyetleri hakkında bilgi vermek üzere hazırlanan mali tablolar 'temel mali tablolar' ve 'ek mali tablolar' olarak sınıflandırılmaktadır.

Temel mali tablolar; bilanço ve gelir tablosudur. Ek mali tablolar; kar dağıtım tablosu, öz kaynak değişim tablosu, fon akım tablosu, nakit akım tablosu ve satışların maliyeti tablosudur. İşletme ile ilgili yapılacak değerlendirmelerde bu mali tabloların doğru veriler sunması ve denetlenmesi önem taşımaktadır.

2.4.1.2.Uygunluk Denetimi

İşletme faaliyetlerinin yasalara, ilkelere ve işletme yönetimi tarafından belirlenen kurallara uygunluğunun tespiti. Bu uygunluk tespiti iç denetim komitesi tarafından yapılmaktadır. (Gücenme, 2004:2)

İç denetçiler çalışmaları sonucunda elde ettikleri bulguları işletme yönetimine raporla sunarlar. Yetkili kurumların denetçileri bu raporu kamu kurumlarına iletirler.

Uygunluk denetimini yürütecek denetçi bu konulara hakim uzman bir kişi olmalı, işletmenin belge dosyalama sistemi iyi olmalı ve uygunluk denetimi sistematik bir süreç olarak yürütülmelidir. (Güredin, 1998:14)

Bir işletmede alacak senetlerinin yetkili kişiler tarafından imzalanıp imzalanmadığının iç denetçi tarafından denetlenmesi veya işletmeye ait alış ve satış faturalarında usulsüzlük yapıp

yapılmadığının vergi müfettişleri tarafından denetlenmesi gibi denetim faaliyetleri uygunluk denetimine örnektir.

2.4.1.3.Faaliyet Denetimi

Faaliyet denetimi, işletmenin amaçlarına ulaşmada ne durumda olduğunu ve faaliyetlerinde etkinliğinin değerlendirme ve işletme yönetimine tavsiyelerde bulunma çalışmalarıdır. (Gürbüz, 1995:12) Faaliyet denetimi çalışmalarında işletmeye, politikalarının ve uygulamalarının daha etkin olması için öneriler içeren bir rapor sunulmaktadır. (Saçaklı, 2011:9)

Faaliyet denetimi, finansal tabloların denetimi ve uygunluk denetiminden daha kapsamlı bir denetimdir. Faaliyetlerin etkinliğinin ve verimliliğinin nesnel olarak saptanması gerekir. Örneğin, satış faaliyetlerinin etkinliğinin artırılması gibi mali nitelikte olmayan faaliyetleri kapsamaktadır.

2.4.1.4.Özel Amaçlı Denetim

Özel amaçlı denetim, belli bir karar birimine belli bir konuda bilgi sağlamak ve önerilerde bulunmak amacıyla yapılan denetimdir. (Gürbüz,1995:13) Özel amaçlı denetimlerde denetlenecek bilgiler, denetimin amacına göre değişeceği için her denetim faaliyeti farklı uzmanlıklar gerektirecektir. Başlıca özel amaçlı denetim türleri: (Akbulut, 2010:8)

- Bankaların kredi vermeden önce yaptıkları denetim,
- Vergi incelemeleri,
- Satın alma ve birleşmelerden önce yapılan incelemeler,
- Mahkemelerce yaptırılan incelemeler gibi.

2.4.2.Kapsamına Göre Denetim Türleri

Kapsamına göre denetim, genel denetim ve özel denetim olarak ikiye ayrılır.

Genel denetim, işletmenin bütün işlem ve kayıtları ile muhasebe çalışmalarının tamamını kapsayan denetim çalışmalarıdır. İşletmenin mali durumunun gerçek ve düzgün verilerle sunulup sunulmadığı araştırılır.

Özel denetim, işletme sahiplerine ve işletme yönetimine çeşitli konularda bilgi sağlamak ve belli bir görüş oluşturmak amacıyla yapılan denetim türüdür. Örneğin, birleşme, bölünme, devir ve tasfiye durumunda yapılan denetimler özel denetim türlerindedir. (Ulusoy, 2005:276)

Genel denetim ile özel denetim arasındaki fark, özel denetimin konusunun dar ve sınırlı olmasıdır.

2.4.3.Yapılış Nedenine Göre Denetim Türleri

Yapılış nedenine göre denetim, zorunlu denetim ve isteğe bağlı denetim olarak ikiye ayrılır.

Zorunlu denetim, yasa ile düzenlenen denetime tabi şirket ve kuruluşlara sorumluluk olarak getirilen denetim türüdür. Denetçilerin nitelikleri, denetimin amacı, konusu, denetimin esasları kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiştir.

Anonim şirketlerin, bankacılık ve sigorta şirketlerinin mali tablolarının zorunlu denetimleri bu denetim türüne örnek verilebilir.

Kanunlar uyarınca bu denetimlerin yapılması zorunlu olması sebebiyle bu denetimler yapılmadığı takdirde çeşitli yaptırımlara tabiidir. (Ulusoy, 2006:14)

İsteğe bağlı denetim, yasal bir zorunluluğu olmayan işletme yönetiminin isteği doğrultusunda yapılan denetim türüdür. İşletmenin mali durumu hakkında sağlıklı bilgiler edinmek ve ilgililere işletmenin mali durumu hakkında güven vermek amacıyla yapılabilir. (Çelik, 2005:33) Örneğin, işletme yönetimi hakkında yolsuzluk iddialarının araştırılması durumunda isteğe bağlı denetim yapılabilir.

2.4.4.Uygulama Zamanına Göre Denetim Türleri

Uygulama zamanına göre denetim türleri sürekli denetim, ara denetim ve son denetim olmak üzere üçe ayrılır.

Sürekli denetim, bağımsız denetçinin, denetimin konusunu oluşturan olayların gerçekleşmesi ile eşzamanlı veya olayların gerçekleşmesinden kısa bir zaman sonra yazılı bir güvence verdiği yöntemdir. (Saçaklı, 2011:11)

Ara denetim, önceden belirlenmiş ve belirli tarihlerde yapılan denetimlerdir. Üç aylık, altı aylık gibi kısa dönemlere ait sonuçlar incelenir.

Son denetim, hesap dönemi kapandıktan sonra yapılan denetimlerdir. Bu denetim türüne nihai denetim ve tam denetim de denilmektedir.

2.4.5. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri

Denetçinin statüsüne göre denetim türleri iç denetim, kamu denetimi ve bağımsız denetim olarak üçe ayrılır.

2.4.5.1. İç Denetim

İşletme faaliyetlerinin ve çalışanların ortaya koyduklarının uygunluk ve etkinliğinin, üretilen bütün verilerin güvenilirliğinin kontrol edilmesi ve araştırılarak işletme üst yönetimine rapor edilmesidir. (Tuan ve Sağlar, 2004:2) İç denetim, işletmenin risk yönetimi, kontrol ve yönetim aşamalarının verimliliklerini değerlendirerek ve geliştirerek belirlenen hedeflere ulaşmasını sağlamak amacıyla yapılmaktadır. (Özbek, 2011:66)

İç denetim, işletmenin tüm faaliyetlerine yönelik yapılan çalışmalardır. İşletme faaliyetlerinin amacına uygun işleyip işlemediği ve işletme içi örgüt yapısının etkinliğinin değerlendirildiği çalışmalardır.

İç denetimin amacı, denetim faaliyetleri yapmak işletme çalışanlarının etkinliğini tespit etmek ve elde edilen bulgular sonucunda rapor halinde üst yönetime bildirmektir. Bu rapor işletme yönetiminin etkinliğini arttırmak ve sorumluluklarını yerine getirmelerinde yardımcı olacaktır. Ayrıca iç denetim ile işletme kaynaklarının verimli kullanılıp kullanılmadığı incelenecek ve bulunan eksiklikler karşısında önlemler alınacaktır.

İç denetim, işletme içerisindeki faaliyetlerin etkinliğini değerlendirmekle beraber finansal denetim, uygunluk denetimi ve faaliyet denetimlerini de kapsamaktadır. İç denetimin bağımsız bir şekilde çalışması, oluşturulan tarafsız raporlar işletmenin gidişatına yön verebilmektedir. (Muğal, 2007:11)

İç denetim sisteminin amaçları şöyle sıralanabilir:

- İşletme varlıklarının korunması,
- Finansal bilgilerin güvenilirliğini sağlamak,
- İşletme politikalarına uyumun sağlanması,
- İşletme faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini kontrol etmek,
- Bağımsız denetime karşı işletmeyi hazır tutmak.

İç denetim sürekli bir denetim türüdür. İşletmenin durumu hakkında işletme yönetiminin sözlü ya da yazılı olarak rapor ile bilgilendirilmesi gerekmektedir.

İç denetim sisteminin işletmeye sağladığı bazı yararlar şöyledir:

- İşletmenin finansal durumunun güvenilirliğini artırır.
- Hata ve hilelerin azalmasını sağlar.
- Finansal raporların kalitesinin artmasını sağlar.
- İşletmenin geleceğe dönük kararlarında yol gösterir.
- Bağımsız denetime katkı sağlar.

2.4.5.2.Kamu Denetimi

Kamu denetimi, yasalarla belirlenmiş ve kamu adına denetim yapan denetçiler tarafından incelemelerde bulunulmasıdır. Kamu düzeni ve kamu haklarının korunması amacıyla, kamu kurumlarının yapmış olduğu denetimler bu gruba girer. (Ergin, 2006:14) Kamu denetiminin amacı, işletmelerin faaliyetlerinin yasalara, yönetmeliklere, genelgelere ve genel ilkelere uygun olarak gerçekleşmesini sağlamak ve uygunsuzluklar var ise düzeltilmesini sağlamaktır. Kamu denetimi kamu adına yapılan harcamalar ve toplanan gelirleri denetlemekle beraber özel kişiler ya da kurumlar arasındaki uyumsuzlukları da çözüme kavuşturabilir. (Güçlü, 2005:6)

Türkiye’de kamu denetimi yapan başlıca kurullar şunlardır:

- Devlet Denetleme Kurulu
- Sayıştay
- Maliye Bakanlığına Bağlı Maliye Müfettişleri
- Hesap Uzmanları Kurulu
- Hazine Müsteşarlığı
- Sosyal Güvenlik Kurumu Teftiş Kurulu
- Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu
- Ticaret Bakanlığı Teftiş Kurulu

2.4.5.3.Bağımsız Denetim

İşletmenin talebi doğrultusunda işletme dışından tarafsız ve uzman kişi ya da kurumlar tarafından yapılan denetimlerdir. Denetlene işletmenin mali tablolarının doğruluğu hakkında bir kanaat oluşturma sürecidir. Bağımsız denetimde beklenen bu amaç doğrultusunda denetçinin bağımsız hareket edebilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bağımsız denetim, işletmelerin ekonomik faaliyetleri sonucu olan finansal tablo ve bilgilerin önceden belirlenen standart ve ilkelere uygunluğunu test edecek yeterli kanıt ve yöntemler sonucunda bir rapor oluşturma işlemidir. (Gün, 2014:74)

Bağımsız denetimin temel amacı, kamunun aydınlatılması, güven ve şeffaflık ilkeleri doğrultusunda tasarruf sahiplerinin haklarının korunmasını sağlamaktır. Günümüzde doğru bilgiye ihtiyacın artması sonucu bağımsız denetimi işletmeler açısından önemli bir gereksinim haline getirmiştir.

Bağımsız denetimin işletmeye sağladığı başlıca yararlar şunlardır: (Güredin, 1998:15)

- Finansal tabloların güvenilirliği artırmakla beraber işletmelerin uzun vadeli planlarında yol gösterir.
- Finansal tablolardaki verilerin gerçeğe uygun olup olmadığını belirler.
- İşletme yönetimi ve çalışanlarının hile ve yolsuzluk yapma eğilimlerinin azaltılmasına ve önlenmesine yardımcı olur.
- Denetlenen finansal tablolar kurumların, kamu kurumlarına sunduğu denetim raporlarının güvenilirliği arttırmaktadır. Dolayısıyla kamu kurumları tarafından yapılabilecek vergi denetimlerinin yapılma olasılığı azaltılmış olur.
- Denetlenmiş finansal tablolar kredi alma olanaklarını arttırmaktadır.
- Bağımsız denetim işletmenin muhasebe kayıtlarındaki gelir ve gider kalemlerindeki hataları ortaya çıkararak doğacak herhangi bir zararı önlemiş olur.

Bağımsız denetimin işletme dışındaki ilgililere sağladığı bazı yararlar ise şöyledir : (Güredin, 1998:16)

- Kredi veren kuruluşlar, kararlarını denetlenmiş finansal tablolara bakarak belirler.

- Tasarruf sahibi yatırımcıların, denetlenmiş ve güvenilir finansal tablolardan yararlanarak gelecek için kararlar vermesine yardımcı olur.
- Bağımsız denetçilerce denetlenmiş finansal tablolar işveren ile işçi sendikaları arasında yapılan ücret ve sosyal yardım pazarlığında yardımcı olur.
- Denetlenen finansal tablolar işletmenin devir, bölünme ve birleşme durumunda işletme ilgililerine güvenilir bilgiler sunar.
- Denetlenen finansal tablolar işletme ilgililerine, denetlenen işletmenin finansal yapısı, faaliyetlerinin etkinliği hakkında güvenilir bilgiler sağlar.

Bağımsız denetimin kamu kuruluşlarına sağladığı yararlarından bazıları şunlardır:

- Kamu kuruluşlarına doğru verilere dayanılarak oluşturulan planlama ile devlet hibe, teşvik, kredi ve genel ekonomik politikalarında daha akıllı, gerçekçi ve etkin davranmasında sağlam temeller çerçevesinde hareket edecektir.(Çelen, 2001:3)
- Kamu yararına faaliyet gösteren kuruluşların finansal tablolarının bağımsız denetçiler tarafından denetlenmesi halinde, resmi kuruluşların bu konularda yapacakları denetimin kapsamı daraltılır ve ayrıntılı denetim faaliyetlerine gerek duyulmaz. (Güredin, 1998: 17)
- Denetlenen finansal tablolara dayanılarak hazırlanan finansal raporlara olan güvenin artmasını sağlar.
- İşletmelerin iflası halinde, vekâlet ve ortaklık sözleşmelerinin düzenlenmesinde denetlenen finansal tablolar, ilgili kurumlara güvenilir bilgiler sağlar.

2.5.Denetçi Türleri

Denetçi, mesleki bilgi ve deneyime sahip, bağımsız davranabilen, çalışmalarında gerekli özeni gösterebilen, ahlaki özelliklere sahip denetim faaliyetlerini yürüten kişidir. (Bozkurt, 2010b:31)

Denetçiler bağımsız denetçiler, iç denetçiler ve kamu denetçileri olarak üç gruba ayrılırlar.

Tablo 2.1. Denetçi Türlerinin Denetim Alanları ve İlgili Tarafları

Denetçi Türü	Denetim Alanları	İlgili Tarafları
İç Denetçi	Uygunluk Denetimi, Faaliyet Denetimi	İşletme Yönetimi
Bağımsız Denetçi	Finansal Tablo Denetimi, Uygunluk Denetimi, Faaliyet Denetimi	İşletme Yönetimi, Yatırımcılar, Kredi verenler, Devlet
Kamu Denetçisi	Uygunluk Denetimi	Devlet, Kamu Kurumları

Kaynak: (Yılancı ve Yıldız, 2001:69)

2.5.1. Bağımsız Denetçi

Bağımsız denetçiler eğitimleri, tecrübeleri ve işletme ile ilişkisi olmayan denetim faaliyetlerini en iyi şekilde devam ettirebilen kişi ya da kurumlardır. (Güredin, 2007:19) Bağımsız denetçilerin, denetimini yaptıkları işletme ile işçi-işveren ilişkisi olmayan, işletmelere denetim hizmetleri sunan kişiler olması gerekmektedir. Bağımsız denetçiler, yeminli mali müşavir ve bağımsız dış denetçi olarakta adlandırılmaktadır. Bağımsız denetçiler işletmeler ile ilgililer arasında köprü görevine sahiptir.

Bağımsız denetçiler, çok çeşitli alanlardaki hizmetlerine karşın asıl çalışma alanları finansal tabloları denetleme faaliyetleridir. Finansal tablolar çeşitli karar birimlerini ilgilendirdiğinden ekonomi ve finans alanında önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple bağımsız denetçilerin yaptığı denetim faaliyetlerinin ülke ekonomisi açısından önemi büyüktür. (Ayrancı, 2010:17)

Bağımsız denetçiler, kendi başlarına veya bir denetim işletmesi içerisinde çalışan denetçilerdir. İşletme faaliyetlerinin durumu ve gelişimi hakkında bilgi almak isteyenler tarafından gelen talep üzerine denetim faaliyetlerini sürdürürler.

Bağımsız denetçilerin asıl görevi olan mali tabloların denetimi dışında yaptıkları çeşitli denetim hizmetleri vardır. Bunlar; (Bozkurt, 2006:32)

- İşletmelere vergi konusunda danışmanlık yapmak,
- Muhasebe sistemleri kurmak, mevcut durumu inceleyerek yönetime önerilerde bulunmak,

- İç kontrol yapısını oluşturmak
- İşletmenin iç denetim işlevlerine destek olmak,
- İşletmeler adına temsil görevi üstlenmek,
- Kamu kurumlarının işletmelerden istedikleri belgelerin onaylanması işlevini yerine getirmek.

Finansal tabloların sorumluluğu işletme yönetimine aittir. Bağımsız denetçinin sorumluluğu, genel kabul görmüş denetim standartları çerçevesinde finansal tablolar hakkında bir görüşe ulaşmaktır. (Akdağ, 2015:20)

Denetlenen finansal tablolar çeşitli karar birimlerini ilgilendirmektedir. Bağımsız denetçilerin ülke ekonomisi ve ülkenin kalkınması açısından önemli işlevleri vardır. Bağımsız denetçiler, serbest meslek erbabı olup bir ücret karşılığında hizmet verirler.

2.5.2.İç Denetçi

İç denetçi, denetim çalışmasını işletmenin kadrolu elemanı olarak yapan yeterli bilgi ve kabiliyete sahip uzman kişilerdir. İç denetçiler, her ne kadar işletme çalışanı olsa da denetim faaliyetlerinde tarafsız olmalıdır. İç denetçiler, işletme politikalarının çalışanlarca takip edilip edilmediğini ve işletme varlıklarının korunup korunmadığını belirleyerek, işletme faaliyetlerinin etkinliğini ve verimliliğini belirleyerek uygunluk ve faaliyet denetimi yapmakla yükümlüdür. (Saçaklı, 2011:15)

İç denetçiler işletmede etkinlik, yeterlik ve ekonomiklik açısından bütün faaliyetleri incelerler. İç denetçiler, işletme ile ilgili gerekli bilgilere ulaşabilmeli, çalışanlar ile görüşmeler yapabilmelidir.

İç denetçilerin zamanının büyük kısmını faaliyet denetimler almaktadır. Rekabet ortamının artması işletmeleri daha etkin ve verimli çalışmaya zorlamaktadır.

İç denetçilerin yaptıkları başlıca faaliyetler şunlardır: (Bozkurt, 2006:33)

- İşletme varlıklarının korunup korunmadığının araştırılması,
- Muhasebe belge ve bilgilerinin güvenilirliğinin araştırılması,
- İşletme yönetimi tarafından belirlenen politikalara uyulma derecesini gözleme,
- İşletme yönetiminin istediği özel araştırmalar yapmak,

- Bağımsız denetçi ile beraber hareket etmek.

İç denetçi ile bağımsız denetçi arasında karşılaştırmayı şöyle yapabiliriz:

Tablo 2.2. İç Denetçi İle Bağımsız Denetçinin Karşılaştırılması

Nitelikler	İç Denetçi	Bağımsız Denetçi
Görevlendirilmesi	İşletme yönetimi tarafından atanır. İşletmenin kadrolu çalışanıdır.	Denetim sözleşmesi uyarınca faaliyette bulunur.
Amacı	İşletmenin ihtiyaçlarına göre faaliyette bulunur.	Güvenilir finansal bilgilere ihtiyaç duyan ilgililere yönelik denetim çalışması sürdürür.
Kapsamı	İşletmede verimlilik, etkinlik ve yeterlilik için işletme faaliyetlerini analiz eder.	Bilanço ve gelir tablosunu analiz eder. Denetlenen işletmenin iç kontrol yapısı ve finansal bilgilerinin güvenilirliğini analiz eder.
Denetçinin Yetkisi	Denetim sertifikası zorunlu değildir.	Denetim sertifikası zorunludur.
Sorumluluk	İşletme yönetimine karşı sorumludur.	İşletme yönetiminden bağımsızdır. Denetim faaliyetlerinde hatalı olduklarında yasal cezai yükümlülükleri vardır.
Bağımsızlık Seviyesi	Denetim faaliyetlerinde bağımsızdır. Ancak işletme yönetiminin kararlarına uyma zorunluluğu vardır.	Denetim faaliyetlerinde tam bağımsızdır. İşletme yönetiminden bağımsız hareket eder.
Çalışma Zamanı	Denetim çalışmaları hesap dönemi boyunca devam eder.	Yılda bir kere, özel durumlarda ve dönem sonunda faaliyet gösterir.

Kaynak: (Kiracı, 2009)

2.5.3.Kamu Denetçisi

Kamu kuruluşlarında, devletin menfaatlerini korumak ve mağdur bireylerin şikayetleri üzerine yasa ve yönetmelikler doğrultusunda araştırma yetkisi verilmiş uzman kişilere kamu denetçisi denir.

Kamu denetçisi haksızlıkları ortaya koymak, takdir yetkisinin kötüye kullanımını engellemek, yasalara uygun hareket edilmesini sağlamak, dürüstlük önlemlerini tavsiye etmek, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi adına gerekli yeniliklerin yapılmasına önerilerde bulunmak amacıyla kimsenin uyarı ve tavsiyede bulunamadığı bağımsız kamu görevlisidir. (Fendoğlu, 2010:3)

Kamu denetçileri, beyan edilen vergilerin vergi kanunlarına uygun olup olmadığını, bağlı oldukları kuruluşların uygunluk denetimini, kamu kurumlarında yönetimin belirlenen hedeflere ve kaynakların kullanımını değerlendirme faaliyetlerinde bulunurlar. (Akdağ, 2015:23)

Kamu denetçileri, kamu kurumlarının faaliyetlerini ve özel işletmelerin faaliyetlerini denetleme görevlerini yaparlar. Kamu denetçilerinin diğer denetçilerden farkı yaptırım gücünün olmasıdır.

Kamu denetçilerinin bağlı oldukları kurumların bazıları aşağıda sıralanmıştır:

- Devlet Denetleme Kurulu,
- Sayıştay,
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu,
- Maliye Bakanlığına bağlı Maliye Müfettişleri ve Hesap Uzmanları,
- Gelirler Kontrolörleri ve Vergi Denetmenleri Kurulları,
- Hazine Müsteşarlığı Bankalar Yeminli Murakıplar Kurulu,
- Sermaye Piyasası Denetleme Kurulu ,
- Ticaret Bakanlığı Teftiş Kurulu,
- SSK Teftiş Kurulu'dur.

Sayıştay, Maliye Bakanlığı ve diğer Bakanlık Müfettişleri kamu kurumlarının işlemlerini, Yüksek Denetleme Kurulu ise TBMM adına Kamu İktisadi Teşebbüsleri'ni denetlemekle sorumludurlar. Kamu kurumlarını denetleme faaliyetlerinde bulunan Sayıştay ve Yüksek Denetleme Kurulu Mensupları 'Yüksek Denetçi' olarak da adlandırılmaktadırlar. (Haftacı, 2014:16)

2.6.Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Denetim standartları, finansal tablolara ait bilgilerin hata ve hile içerip içermediği konusunda denetçinin görüşüne dayanak oluşturacak makul seviyede bir güvence elde etmek zorundadır. Makul güvence, bir denetçinin mesleki yetenek ve özen içerisinde yaptığı denetim sonucunda finansal tabloların önemli derecede yanlışlıklar içermediği konusunda ulaşılmaya hedeflenen güven seviyesidir. (Akdağ, 2015:24)

Denetim faaliyeti ile işletmelere ait finansal verilerin doğruluğu ve güvenirliliği konusunda inceleme yapılır. Denetim faaliyetlerinin önceden belirlenen ölçütlere uygun olarak yürütülmesi denetim işleminin başarısında önemli bir paya sahiptir. Denetim standartları, denetim faaliyetlerinde uygulanacak işlem ve aşamaları genel olarak belirleyen ilke ve kurallar bütünüdür. (Taş ve Durmuş, 2008:25)

Denetim standartları, denetim faaliyetinin kalitesine dair ölçütleri, denetçinin kişisel niteliklerini ve denetim sürecininin tamamını kapsamaktadır. Denetim faaliyetlerinin geçerliliği açısından denetçi tarafından bu standartlara uyulması gerekmektedir. (Taş ve Durmuş, 2008:25)

Genel kabul görmüş denetim standartları, 1947 yılında AICPA tarafından yayınlanmış ve denetim faaliyetlerinde uyulması gereken asgari nitelikler gösterilmiştir. Bu nitelikler 1972 yılında Denetim Standartları Komitesi tarafından güncellenerek Denetim Standartları Açıklamaları olarak yayınlanmıştır. Genel kabul görmüş denetim standartları denetçiye, denetim faaliyetlerinde yol gösterici genel ilkelerden oluşmaktadır. Genel kabul görmüş denetim standartlarının temel amacı denetim faaliyetinin kalitesini arttırmak, denetçilerin niteliklerini ve sorumluluklarını belirlemektir. (Bozkurt, 2006:35) Genel kabul görmüş denetim standartları ile denetim faaliyetlerinin daha tutarlı ve sistemli bir şekilde yapılması amaçlanmaktadır.

Genel kabul görmüş denetim standartları üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

1-Genel Standartlar

2-Çalışma Alanı Standartları

3-Raporlama Standartları

Genel kabul görmüş denetim standartları denetim alanında oluşan bilgi birikiminin ürünüdür. Bu sebeple ulusal ve uluslararası kural koyucular tarafından yayınlanan denetim kurallarına temel oluşturmaktadır.(Gün, 2014:81)

Tablo 2.3. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları	
1. Genel Standartlar	a) Mesleki Eğitim ve Deneyim Standartları b) Bağımsızlık Standartı c) Mesleki Dikkat ve Özen Standartı
2. Çalışma Alanı Standartları	a) Planlama ve Gözetim b) İç kontrol Sisteminin İncelenmesi c) Yeterli ve Güvenilir Kanıt Toplama
3. Raporlama Standartları	a) Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uygunluk b) Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinde Tutarlılık c) Tam açıklama d) Görüş Bildirme

Kaynak: (Taş ve Durmuş:2008)

2.6.1.Genel Standartlar

Genel standartlar, çalışma alanı ve raporlama standartlarından istenilen sonuçların alınabilmesi açısından gerekli ön koşulları kapsar ve denetim faaliyetlerinin planlanması, yürütülmesi ve rapor oluşturulmasında denetçinin yetkisini, mesleki eğitim ve sorumluluğunu kapsayan kurallardır. (Selimoğlu ve Uzay, 2009:15)

Genel standartlar denetçinin tarafsızlığı, güvenilirliği ve yaptığı denetim faaliyetinin kalitesiyle alakalıdır. Genel standartlar mesleki eğitim ve deneyim standardı, bağımsızlık standardı ve mesleki dikkat ve özen standartlarından oluşmaktadır.

2.6.1.1.Mesleki Eğitim ve Deneyim Standardı

Yasalarda belirtilen mesleki niteliklere göre yetişmiş, yeterli eğitim, bilgi ve deneyime sahip kişiler, unvanlarının gerektirdiği saygı ve güvene uygun bir şekilde hareket etmek zorundadır. Denetim raporu ilgilileri, denetçinin mesleki yeterliliğe sahip olmasını ararlar. Mesleki bilgi ve yeterlilik ise eğitim, kurs ve denetim faaliyetlerindeki tecrübeleriyle gelişir. (Ayranıcı, 2010:26) Denetçinin muhasebe, denetim, ekonomi, maliye, vergi mevzuatları ve hukuk konularında yeterli bilgisi olmalıdır. Mesleki yeterliliğin korunması ve geliştirilmesi için denetçilerin gelişen şartları, yenilikleri, güncel mevzuat ve kanunları, muhasebe ve denetim alanındaki gelişmeleri, kuralları takip etmeli ve düzenlenen kurs, seminerlere katılmalı, iş disiplinine uygun hareket etmelidir. Denetçi sahip olduğu mesleki eğitiminin yeterli olmadığını düşünerek sürekli olarak kendisini geliştirmeli ve yeniliklere hakim olmalıdır.

2.6.1.2.Bağımsızlık ve Tarafsızlık Standardı

Bağımsızlık standardı, denetçinin tarafsız ve ilkeli denetim faaliyetinde bulunmasını gerektirir. Denetçinin ve finansal tabloların güvenilirliği tarafsızlık ile doğru orantılıdır. (Bozkurt, 2006:38) Denetçi, denetlenen işletmeye karşı tarafsız durmak ve denetim faaliyetini tam bağımsız şekilde gerçekleştirmek zorundadır.

İşletme ile işletme ilgilileri arasındaki menfaatlerin korunması açısından denetçi, denetim faaliyetlerinde tarafsız ve mesleki etik ilkelerine uygun davranmalı ve denetimin tamamında özellikle denetim raporunun hazırlanması aşamasında bu ilkeleri korumak zorundadır. (Gücenme,2004:33) İşletme ilgililerinin denetçinin tarafsızlığı hakkında şüphe etmeleri durumunda, denetçinin görüşü bir anlam ifade etmeyecektir.

Denetçi, denetlediği işletmenin ortağı olmamalı, denetlenen işletme sahipleri ve yöneticileri ile akrabalık ilişkileri olmamalı, denetlenen işletme sahipleri ya da yöneticilerinden borç para almamalı ve hediye kabul etmemeli, denetlediği işletmeye aynı zamanda muhasebe ve danışmanlık hizmetleri vermemesi gerekmektedir. Denetçi, tarafsızlığını bozabilecek olaylarla ve baskılarla karşılaşabilir ve bu durumlarda tarafsızlık ilkesini korumaya çalışmalı gerekirse denetim faaliyetlerinin sağlıklı devam edemeyeceği düşüncesine varırsa denetim sözleşmesini tek taraflı feshedebilir.

Yakın geçmişte yaşanan Enron, Worldcom gibi uluslararası skandallar ve Türkiye’de yaşanan banka skandalları bağımsızlık standardının ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir.

2.6.1.3.Mesleki Dikkat ve Özen Standardı

Denetçinin, denetim faaliyetinde gereken şekilde planlama yapması, yeterli ve güvenilir kanıt toplaması, toplanan kanıtları analiz etmesi, finansal tablolar hakkında gerçek bir yargıya varması gereken önemi ve özeni göstermesi gerekir. Dikkatli ve özenli bir denetim faaliyetinde bulunan denetçi yeterli miktarda kanıt toplar ve inceler, düzenli çalışma kağıtları hazırlar, finansal tablolar hakkında dürüst bir yargıya ulaşarak denetim raporunu sunar.

Mesleki dikkat ve özen standartı kaliteli bir denetim yapmak için önemlidir. Gereken dikkati ve özeni göstermeyen denetçi mesleki ilkelere aykırı davranmış olur. Bu standart denetçinin denetim çalışmasında her bir ayrıntıya gerekli dikkat ve özeni her aşamada uygulamasını esas alır. Denetçi, denetim sürecinin tamamında çalışma alanı standartlarına, raporlama standartlarına, ilgili yasalara, yönetmeliklere uygun hareket ediyorsa mesleki dikkat ve özeni gösteriyor demektir. (Ayrancı, 2010:28)

Denetçi, işletme yönetimi ve işletme ilgilileri dışında bağlı oldukları meslek odasına karşıda sorumludur. Meslek mensupları aynı zamanda mesleki ahlak kurallarını içeren disiplin yönetmeliklerine göre hareket etmelidirler. (Kepekçi, 2004:20)

2.6.2.Çalışma Alanı Standartları

Çalışma alanı standartları denetim faaliyetlerinin planlanması ve yürütülmesini kapsamaktadır. Çalışma alanı standartları güvenilir bir görüşe ulaşmak için kanıt toplama ve toplanan kanıtları değerlendirme aşamalarında denetçiye yol göstermektedir. (Başpınar, 2005:56)

Çalışma alanı standartları üç bölüme ayrılır. Bunlar;

- Planlama ve gözetim
- İç kontrol sisteminin incelenmesi
- Yeterli ve güvenilir kanıt toplama standartlarıdır.

2.6.2.1.Planlama ve Gözetim Standardı

Planlama, amaçlar ve hedefler doğrultusunda faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde çalışanların sorumluluklarını ve bilgilerin akışını sağlamak için organizasyon şemaları, iş akış

izelgeleri, yöntemler ve raporlar gibi araçlardan faydalanılmasını içermektedir. (Akdağ, 2015:29)

Planlamanın işgücü planlaması, kaynakların verimli kullanılmasına yönelik planlar ve zaman planlamasını kapsamaları dolayısıyla denetim maliyetlerinin dūřurulmesi için yapılması gerekir. Faydalı bir plan oluşturulabilmesi için işletmenin iř ilişkileri ve örgüt yapısı iyi incelenmeli ve geçmiş yıllara ait denetim planlarından yararlanılmalıdır. (Ayrancı, 2010:28)

Denetçi, denetlediği işletmenin faaliyet gösterdiği sektör alanı hakkında yeterli bilgi sahibi olmalıdır. Denetim planlamasının uygun bir plan olması için işletmenin organizasyon yapısı, ürettiği mal ve hizmetlerin niteliği, finansal yapısı hakkında gereken bilgileri toplanılmalıdır. Denetçi işletme hakkında edindiği bu bilgiler sonrasında genel kabul görmüş denetim standartları uyarınca bir denetim planı hazırlar.

Denetim planında yer alması gereken unsurlar şunlardır. (Bozkurt, 2006:39)

- Uygulanacak denetim politikası,
- Toplanan bilgilere göre hazırlanan denetim programları,
- Yeterli niteliklere sahip kişilerden oluşan denetim ekibi,
- Denetim çalışmalarının zamanlanması ve bütçesi,
- İşletmenin i denetçisinden yararlanılma biçimi,
- Gerektiğinde uzmanlığına ve tecrübelerine başvurulacak kişilerdir.

2.6.2.2.İç Kontrol Sisteminin İncelenmesi Standardı

Hataların ve hilelerin finansal tablolar hakkında denetçinin görüşünü etkileyebileceğinden denetim çalışmalarının ilgili yasalara uygunluğu ve işletmenin gerçek durumunu yansıtmaları açısından hataların ve hilelerin düzeltilmesini ve ortaya çıkarılmasını sağlayacak şekilde planlanması ve yürütülmesi gerekir. (Gücenme, 2004:50)

Denetçi, işletmenin iç kontrol sistemi hakkında yeterli bilgiye sahip olmalı ve iç kontrol sisteminin hata riskini belirlemelidir. Hata riskinin yüksek olarak belirlenmesi durumunda denetçi toplanması gereken kanıt miktarlarını arttırmalıdır.

İç kontrol sisteminin incelenmesinin iki amacı vardır. Birincisi, sistemin etkinliğinin saptanmasıdır. Denetçi, işletmenin ilgili döneme ait finansal verilerine ilişkin muhasebe

kayıtlarını en baştan tekrar inceleyemeyecektir. Denetçi, işletmenin iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendirerek ekonomik olayların uygun şekilde muhasebe kayıtlarına işlendiğini ve hazırlanan finansal tabloların bu ekonomik olayları yansıttığına genel bir güvence getirecektir. İkinci amaç ise, denetim görüşüne ulaşma sürecinde uygulanacak işlemlerin kapsamını ve ayrıntı derecesini belirlemektir.

Denetçinin hazırlayacağı denetim programı denetlenen işletmenin iç kontrol sisteminin etkinliği ve zayıflığına bağlıdır. İç kontrol sisteminin etkinliği, işletme yönetimi tarafından iç denetçilere sağlanan bağımsızlığın derecesine ve iç denetçilerin sahip oldukları yetkilerle ölçülebilir. İç denetçinin mesleki bilgi ve tecrübesi iç kontrol sisteminin etkinliği hakkında güvence verecektir. İç kontrol sisteminin etkin ve yeterli olması bağımsız denetim faaliyetlerinin etkin ve güven veren çalışma olmasını etkileyecektir.

2.6.2.3.Yeterli ve Güvenilir Kanıt Toplama Standardı

Denetim faaliyetlerinin büyük bir kısmını kanıt toplama ve toplanan kanıtların değerlendirilmesi oluşturur. (Kepekçi, 2004:21) Kanıtların elde edilmesi için belgelerin incelenmesi, stok sayımları yapılması, gözlem, çalışanlardan ve üçüncü kişilerden bilgi toplama ve yeniden hesaplama teknikleri kullanılır. Toplanan kanıtlar yeterli miktarda ve güvenilir olmalıdır. Kanıtın kaynağı ve tarafsızlığı, kanıtın güvenilirliği ile doğru orantılıdır. İşletmenin iç kontrol sisteminin etkinliği, toplanacak kanıtların sayısını ve denetlenecek hesapların niteliklerini belirleyecektir.

Yeterli ve güvenilir kanıtların geçerli ve hukuken kanıt niteliğinde olması, nesnel olması, denetlenen döneme ait olması ve süreklilik arz eden olaya ilişkin olması gerekir. (Kapusuzoğlu, 2006:70)

Denetçi kanıt toplama aşamasında aşağıdaki işlemleri yapmak zorundadır. (Güçlü, 2005:18)

- Stok hareketlerinin ve nakit işlemlerinin incelenmesi,
- Stokların ve varlıkların değerlemesinin doğruluğunun incelenmesi,
- Belgelerin incelenmesi ve kayda esas belgelerin içeriklerinin tutarlılığının incelenmesi,
- Senet ve çeklerin sirkülasyonunun incelenmesi,
- Kayıtlar ile belgelerin uyumunun incelenmesi,
- Geçmiş dönem ile cari dönemin uyumunun incelenmesi,

- Kayıtların mali tablolar ile uyumunun incelenmesi,
- Kayıtlarda hazırlanan tabloların uyumunu incelemelidir.

2.6.3.Raporlama Standartları

Raporlama standartları, denetim faaliyeti sonunda denetçinin görüşünü işletme yönetimine ve ilgililere sunulmasını kapsamaktadır. Raporlama standartları genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygunluk standardı, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinde tutarlılık standardı, tam açıklama standardı ve görüş bildirme standardı olarak dörde ayrılır.

2.6.3.1.Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uygunluk Standardı

Denetçi, işletmenin finansal tablolarının hazırlanmasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğunu araştırır ve bu araştırma sonucunu açıkça denetim raporunda belirtir. Ekonomik olaylara ait verilerin hangi işlemler yapılarak bilgiye dönüştürüleceği ve işlemlerin hangi döneme ait oldukları muhasebenin temel kavramları ile belirlenen çerçevede işlenir. (Akdağ, 2015:32)

Muhasebe süreci sonunda bilgilerin raporlama şekilleri muhasebe ilkeleri ile belirlenmiştir. Bu ilkeler bilanço ve gelir tablosunu kapsamaktadır.

2.6.3.2.Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinde Tutarlılık Standardı

Denetçi, denetim raporunda işletmenin muhasebe sisteminde daha önce kullandığı yöntem ve politikaların sonraki dönemlerde değiştirilmediğini, aynı yöntem ve politikaların uygulanmakta olduğunu belirtmek zorundadır. (Haftacı, 2014:27)

Bu standarttaki amaç, işletmenin finansal durumu ve faaliyet sonuçları karşılaştırılabilir olmalıdır. Tutarlılık standardı aynı tür işlemlerde kayıtların düzen ile değerlendirme ölçütlerinin değişmezliği ve finansal tablolarda şekil bakımından tek düzeni öngörmektedir. Denetim faaliyetleri sonucunda denetim raporunda geçmiş dönemler ile denetlenen dönem arasında tutarsızlık varsa bunlar açıklanmalıdır. (Gücenme, 2004:56)

2.6.3.3.Tam Açıklama Standardı

Denetim raporunun, finansal tablo ilgililerinin karar aşamalarında sağlıklı kararlar alabilmesi için ilgililere yardımcı olacak şekilde açık, yeterli ve anlaşılır olması gerekir. Finansal tablo açıklamaları bütün ilgilileri kapsayacak şekilde açık, net, kısa ve öz olarak düzenlenmelidir. Denetçi, yapılan açıklamaların yeterlilik derecesini denetim raporunda

belirtmek zorundadır. Denetim raporunda aksine bir açıklama yoksa finansal tablo açıklamalarının yeterli olduğu kanaatine varılır. [American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), 2005:18]

2.6.3.4.Görüş Bildirme Standardı

Denetim çalışması sonunda denetim raporunun yazılması aşamasında denetçi incelemeleri sonucu işletme ve finansal tabloları hakkında bir yargıya ulaşmalıdır. Denetçi, olumlu görüş, şartlı görüş, görüş bildirmeden kaçınma ve olumsuz görüşlerden birini mutlaka belirtmelidir. Eğer görüş bildirmeden kaçınma yargısına ulaşırsa sebepleri ayrıntılı olarak denetim raporunda yer almalıdır.

Denetçi, denetlenen işletmede finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun, gerekli açıklamaların yapıldığı ve tutarlılık standartlarına uygun olduğu durumlarda olumlu görüş bildirir. Finansal tablolarda önemli derecede hata ve hilelerin saptandığı durumlarda ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, tam açıklama ve tutarlılık standartlarına uygun olmayan durumlarda olumsuz görüş bildirir. Finansal tablolarda hata ve yanlışlıkların olduğu fakat önemlilik derecesinin yüksek olmadığı veya aksaklıkların niteliğine göre denetçi, görüş bildirmeden kaçınma ya da şartlı görüş bildirir.

Denetim raporunda görüş bildirme şekilleri denetim süreci başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.7.Denetim Teknikleri

Denetim teknikleri, fiziki inceleme, doğrulama, belgelerin incelenmesi, kayıt sürecinin incelenmesi, gözlem, soruşturma ve analitik inceleme teknikleri olarak yedi başlıkta incelenir.

2.7.1.Fiziki İnceleme Tekniği

Muhasebe kayıtlarında ve belgelerinde gösterilen kıymetlerin ve varlıkların işletmede mevcut olup olmadığının incelenmesidir. Fiziki inceleme tekniği maddi varlıklar üzerinde yapılır. Kasa, çekler, senetler, hisse senetleri, stoklar, demirbaşlar, makine ve teçhizatlar bu tür kıymet ve varlıklardır. Örneğin, işletmenin stoklarının denetçi tarafından görülmesi ve sayılması işlemi fiziki inceleme tekniğidir.

Denetçi, fiziki inceleme tekniği ile maddi varlıkların durumu hakkında doğrudan bilgi edinir. Doğrudan edinilen bilgilerin güvenilirliği oldukça yüksektir.

Fiziki inceleme tekniğinin uygulama aşamaları şöyledir: (Bozkurt, 2006:65)

- Fiziki inceleme sonucu varlıklar belirlenir.
- Fiziki varlığın sayımı yapılarak, muhasebe kayıt ve belgeleriyle karşılaştırılır.
- Fiziki varlıkların durumuna göre örnekleme yapılabilir.
- Fiziki varlığın değerinin belirtilen nitelikte olup olmadığına bakılır. Bu aşama da gerekirse bir uzmana başvurulabilir.
- Sayımı yapılan varlığın gerçek olup olmadığına bakılır. Özellikle kuyumcu denetimlerinde bu aşama önemlidir. Bu aşama da uzman görüşüne başvurulmalıdır.

2.7.2.Doğrulama Tekniği

Doğrulama tekniği, üçüncü kişilerden bir konu hakkında bilgi veya mevcut durum hakkında yazılı cevap istenmesidir. Denetçi, işletme alacaklıları ve borçlularıyla iletişim kurarak borç ve alacakların doğruluğunu inceler. Doğrulama tekniği, hesap kalanları ve hesap bakiyeleri için kullanılır. Ayrıca denetçi, işletmenin yapmış olduğu anlaşmaların koşulları hakkında üçüncü kişilerden bilgi alabilir. Doğrulama tekniği, pozitif doğrulama tekniği ve negatif doğrulama tekniği olarak ikiye ayrılır. Pozitif doğrulama tekniği, tüm şartlarda üçüncü kişiden cevap istenmesidir. Negatif doğrulama tekniği, üçüncü kişiden sadece mevcut durumun doğru olmadığı ve gerçek durumdan farklı olduğu durumlarda cevap verilmesinin istenmesidir. (Çömlekçi, 2004:47)

2.7.3.Belgelerin İncelenmesi Tekniği

Belgelerin incelenmesi tekniği, denetlenen işletmenin faaliyetleri ve finansal tabloları ile ilgili her türlü belge ve kayıtların ayrıntılı olarak incelenmesidir. Belgelerin incelenmesi tekniği ile elde edilen kanıtlar denetçinin denetim raporundaki görüşünü en çok belirleyici unsurlardır.

Belgelerin incelenmesi tekniğinde amaç, önemli hataların kaynağının belirlenmesi ve ileriye dönük yansımalarının engellenmesidir. Belgelerin incelenmesi tekniğinde belgeler ile defter kayıtları arasında uygunluk aranır ve defter kayıtlarına geçirilen belgelerin şekli ve maddi uygunlukları kontrol edilir. (Saçaklı, 2011:22)

2.7.4.Kayıt Sürecinin İncelenmesi Tekniği

Örnekleme yöntemi ile belgelerin kaydedildiği hesapların seçilerek incelenmesi tekniğidir. Belgelerin kaydedilme sürecinde yapılan hata ve düzensizliklerin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Muhasebe sürecinde yapılan kayıtların doğruluğu test edilir.

2.7.5.Gözlem Tekniği

Gözlem tekniği ile belgelerin, muhasebe kayıtlarının ve finansal tabloların dikkatli bir şekilde incelenmesiyle beraber hesap kalanlarının ve olağandışı işlemlerin belirlenmesidir. Örneğin, alıcılar hesabında uzun süredir tahsil edilmemiş büyük tutarların olup olmadığı incelenebilir. (Kepekçi, 2004:95)

2.7.6.Analitik İnceleme Tekniği

Analitik inceleme tekniği, muhasebe işlemlerinde önemli sapmaların belirlenmesi amacıyla cari dönem içerisinde aylık ve belirli dönemler olarak verimlilik, üretim ve kapasite kullanımlarının geçmiş dönemler ile oran analizleri gibi yöntemlerle karşılaştırılmasıdır. (Saçaklı, 2011:22)

2.7.7.Soruşturma Tekniği

Soruşturma tekniği, işletme içinden veya işletme dışından kişilerden bilgi sağlama işlemidir. Soruşturma tekniği, denetim çalışmalarında sık kullanılan ve diğer denetim tekniklerini tamamlayan bir incelemedir. Soruşturma tekniği tek başına denetim çalışması için yeterli değildir.

Soruşturma tekniği, denetçiye elindeki veriler dışında veya elindeki verileri doğrulayıcı kanıtlar sunabilir. Soruşturma tekniği ile elde edilen bilgiler denetçinin ilave araştırmalar yapmasına sebep olabilir.

2.8.Denetim Süreci

Denetim süreci, denetçinin genel kabul görmüş denetim standartlarına uygun olarak belirlediği ve birbirini izleyen aşamalardan oluşan, müşterinin seçimi ve işin kabulü ile başlayarak, denetim çalışmasının planlanması, denetim programının belirlenmesi ile devam eden, elde edilen kanıtların değerlendirilerek bir görüşe ulaşması ve denetim raporu ile varılan görüşün açıklanmasından oluşmaktadır.

Denetçi, denetim çalışmasında gerekli dikkat ve özeni göstererek plan ve program yapmak, yeterli miktarda ve nitelikte kanıt toplamak, toplanan kanıtları değerlendirmek ve bulguları açık bir şekilde çalışma kağıtlarında göstermek, finansal tabloların doğruluğu hakkında doğru bir yargıya ulaşmak ve bunların sonucunda varılan denetim görüşünü denetim raporunda belirtmek zorundadır. (Aydın, 2006:252)

Denetim sürecinin kapsamı ve zamanı müşteri işletmenin önceki dönemlerde denetime tabi olup olmadığına göre değişiklik gösterir. Geçmiş dönemlerde denetlenen işletmelerin denetim çalışmalarında denetim süreci ve zorluk derecesi ilk defa denetlenecek işletmeye göre daha düşüktür. Denetçi ilk defa denetleyeceği işletme hakkında bazı çalışmalar yaparak yeterli bilgiye ulaşmaya gereksinim duyar. Denetlenen işletme önceki dönemlerde başka bir denetçi tarafından denetlenmiş ise denetçi işletme hakkında önceki denetçiden bilgi alabilir.

Müşterinin kabulünden sonra denetçi ile işletme arasında denetim sözleşmesi imzalanır. Denetçi, denetim çalışmasının ilk aşamasında denetim planını oluşturur ve denetlenecek işletme hakkında bilgi toplar. Denetim programı ile zaman ve iş gücü planlaması yapar. Bu plan ve program doğrultusunda gerekli kanıt toplama tekniklerini kullanır. Toplanan kanıtların değerlendirilmesi ve yeterli bilgilerin toplanılmasından sonra rapor aşamasına geçer ve vardığı görüşünü rapor ile sunar.

Tablo 2.4. Denetim Süreci

1. Müşteri İşletmenin Seçimi ve Denetim İşinin Alınması
a) Müşteri Hakkında Bilgi Toplama
b) Varsa Bir Önceki Denetçiyle Görüşme
c) Denetim Sözleşmesinin İmzalanması
2. Denetim Planlaması
a) Müşteri İşletmenin Faaliyetleri İle İlgili Bilgi Toplama
b) Denetim Programının Hazırlanması
c) İşgücü ve Zaman Planlaması
3. Denetim Programının Yürütülmesi
a) İç Kontrol Sisteminin Gözden Geçirilmesi
b) Denetçi Programında Gerekli Değişikliklerin Yapılması
c) Hesap Kalanlarının Doğrulanması
d) Toplanan Kanıtların Değerlendirilmesi
4. Bulguların Raporlanması
a) Denetim Görüşüne Ulaşılması

b) Denetim Görüşünün Raporlanması
c) Rapor Sonrası Faaliyetler

Kaynak: (Güredin, 1998:67)

2.8.1.Müşteri İşletmenin Seçimi ve Denetim İşinin Alınması

Denetim sürecinin başlayabilmesi için ilk önce denetçinin denetim işini kabul etmesi gerekir. Denetçinin denetim çalışmasını planlayabilmesi için müşteri işletme hakkında bilgi toplaması ve toplanan bilgileri inceleyerek denetim işini kabul edip etmeyeceğine karar vermesi gerekir.(Kardeş, 1996:12)

Eski denetçi ile görüşme yapıp işletmenin dürüstlüğü hakkında, denetim çalışması sırasında ya da genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin uygulanmasında işletme ile anlaşmazlığı düşülüp düşülmediği hakkında, denetim çalışması sırasında karşılaşılabilecek önemli sorunlar veya işletmeni denetim görevinden ayrılmasının nedenleri ile ilgili bilgi alınması, denetim işinin alınma kararında büyük rol oynamaktadır.

Denetim işinin kabul edilmesinden sonra taraflar arasında denetim sözleşmesi imzalanır. Denetim sözleşmesi, denetçi ile müşteri işletme arasında imzalanan, müşteri işletmeye ait finansal tabloların genel kabul görmüş denetim standartlarına uygunluğunun tespiti ve bunun rapora bağlanması sorumluluğunu denetçiye veren, müşteri işletmenin denetçiye gerekli bilgi ve belgeleri verme ve denetim ücreti olarak belirlenen ücreti ödeme anlaşmasıdır. (Haftacı, 2014:48)

Müşteri kabulünden sonra denetçi, işletmenin hangi sektörde faaliyette bulunduğu, işletmenin finansal durumu, işletme ortaklarının kimler olduğu, işletme yönetim anlayışı, işletme politikaları, işletmenin sektördeki itibarı, işletmenin hangi işletmeler ile çalıştığı ve işletmenin taraf olduğu hukuki bir dava olup olmadığı hakkında bilgiler toplar. (Akdağ, 2015:36)

Müşteri işletmenin tanınması ve denetim planının hazırlanmasına yönelik bağımsız denetim standartları şunlardır: [Kamu Gözetimi Kurumu (KGK), 05.02.2017, www.kgk.gov.tr]

BDS 200 - Bağımsız denetçinin genel amaçları ve bağımsız denetimin bağımsız denetim standartlarına uygun olarak belirtilmesi,

BDS 210 - Bağımsız denetim sözleşmesinin şartları üzerine anlaşmaya varılması,

BDS 220 - Finansal tabloların bağımsız denetiminde kalite kontrolünün yapılması,

BDS 240 - Finansal tabloların bağımsız denetiminde bağımsız denetçinin hileye ilişkin sorumlulukları,

BDS 250 - Finansal tabloların bağımsız denetiminde ilgili mevzuatın dikkate alınması,

BDS 300 - Finansal tabloların bağımsız denetiminin planlanması,

BDS 315 - İşletme ve çevresini tanımak suretiyle önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi,

BDS 320 - Bağımsız denetimin planlanmasında ve yürütülmesinde önemlilik,

BDS 402 - Hizmet kuruluşu kullanan bir işletmenin bağımsız denetiminde dikkate alınacak hususlar,

BDS 600 - Özel hususlar - Topluluk finansal tablolarının bağımsız denetimi (Topluluğa bağlı birim denetçilerinin çalışmaları dahil),

BDS 610 - İç denetçi çalışmalarının kullanılması,

BDS 620 - Uzman çalışmalarının kullanılması.

Denetçi, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra denetim çalışmasına yönelik risk değerlendirmesi yapmalıdır.

Önemlilik kavramı, finansal tablolarda yeterli bilginin açıklanmaması, eksik veya hatalı açıklanması nedeniyle finansal tablo ilgililerinin kararlarını etkileyebilecek hususları içermektedir. Denetçi, denetim çalışmasında önemlilik derecesini tespit etmeli ve hataların kaynağını belirlemelidir.

Denetçi, finansal tablolara ait verilerin hata ve hile içermediğine ya da finansal tablo sonuçlarına etki edecek önemli yanlışlıkların olmadığına dair makul ölçüde ilgililere güvence vermek zorundadır.

2.8.2. Denetim Planlaması

Denetçinin, denetim raporu görüşüne ulaşmada çalışmalarını nasıl yürüteceğini, finansal tabloların denetiminde neler yapılacağını belirlediği aşamadır. Denetim çalışmasının düzgün bir şekilde yürütmesi açısından denetim sürecinin en önemli aşaması olarak kabul edilir. (Akdağ, 2015:39)

Denetçi planlama aşamasında denetim tekniklerini, zaman ve iş gücü dağılımını tasarlarken işletmenin iç kontrol sisteminden gerekli bilgileri toplar. İç kontrol sisteminin etkin olduğu işletmelerde finansal tabloların hata riski diğer işletmelere göre daha düşüktür. Bu durumda denetçi, denetlenen işletmenin daha riskli alanlarına yönelik incelemelerde bulunmalıdır.

Denetlenen işletmede finansal tabloları hazırlayan ekibin yetkilerinin belirlenmiş olması, iş tanımlarının yapılmış olması, işletme politikalarının tespiti ve iç kontrol sisteminin etkinliği denetçiye yol göstererek denetim çalışmasının verimi açısından önemlidir. (Akdağ, 2015:39)

Denetim planı aşağıdaki hususları içermelidir. (Özeren, 2000:23-24)

- Denetim çalışmasının amacının ve çerçevesinin tespit edilmesi,
- Denetlenen işletmenin faaliyet gösterdiği iş alanı ve ait olduğu organizasyon yapısı, iş akışı hakkında bilgilerin edinilmesi,
- Denetim çalışmasının sürdürülebilmesi için gerekli kaynakların sağlanması,
- İşletme yönetimi ve işletme çalışanları ile iletişim kurulmalı,
- Denetim riskini belirlemek, denetlenen işletme yöneticilerinin yorumlarını almak,
- Denetim ekibinde iş bölümünün yapılması ve koordinasyonun sağlanması,
- Denetim programının hazırlanması,
- Denetim raporunun ne şekilde, ne zaman, kime teslim edileceğinin belirlenmesi,
- Denetim çalışması planı için işletme yönetiminden izin alarak denetime başlanması,
- Tekrarlanan bir denetim ise önceki dönemlere ait denetim çalışma kağıtlarının incelenmesi şarttır.

2.8.3. Denetim Programının Yürütülmesi

Hazırlanan denetim planının uygulanma aşamasıdır. Finansal tablolara ait bilgilerin doğruluğu hakkında kanıt toplama ve analiz etme sürecidir. Denetçi, İhtiyaç duyduğu yeterli miktarda kanıt toplamaya ve incelemeler yapmaya başlar.

Denetim programının yürütülmesi aşamasında uygunluk testleri ve maddilik testleri yapılmalıdır. Uygunluk testleri ve maddilik testlerinden sonra hesap kalanları test edilir. (Ayrancı, 2010:39)

Planlama aşamasında riskli bulunan bilgilere ait verilerin toplanması gerekir. Bu verilerin kaynağı finansal tablolara ait belgelerdir. Bunların yanı sıra ön inceleme raporları, fizibilite raporları, organizasyon şeması, iç denetim raporları gibi somut veriler ve denetçinin gözlemleri, kanıt toplama tekniklerinden yararlanarak elde ettiği bilgileri analiz etmesi ve yorumlaması gerekir. (Köse, 2007:63)

2.8.3.1.Denetim Kanıtları ve Kanıt Türleri

Denetçinin, bir görüşe ulaşabilmesi için yeterli miktar ve nitelikte kanıt toplaması gerekir. Toplanacak kanıtların sayısı, iç kontrol sisteminin etkinliğine, hesapların niteliklerine ve denetlenen işletme hakkında toplanan bilgilere göre değişiklik gösterecektir. Denetim kanıtlarının kalitesini etkileyen unsurlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar;

- Kanıtın geçerliliği
- Kanıtın objektifliği
- Kanıtın zamanlılığı
- Kanıtın sürekliliğidir.

Kanıt türleri fiziki kanıtlar, doğrulama kanıtları, belgelerden elde edilen kanıtlar, sözlü kanıtlar, analitik kanıtlar ve gözlem sonucu elde edilen kanıtlar olarak altıya ayrılır.

2.8.3.1.1.Fiziki Kanıtlar

Fiziki kanıtlar, denetçinin somut olarak görebildiği kanıtlardır. (Çömlekçi, 2004:6) Fiziki kanıtlar, işletmeye ait maddi kıymetlerin incelenmesi ve işletme faaliyetlerinin gözlemlenmesidir.

Kanıt işletme yöneticileri ve işletme çalışanlarının sözlü beyanları, üçüncü kişilerle yapılan yazışmalar ve denetçi tarafından yapılan gözlemler gibi çeşitli şekillerde elde edilebilir. Örneğin, denetçi işletmenin mal stoklarını inceleyerek mevcut durum hakkında kanıt elde edebilir. Fiziksel kanıtlar nakit para, stoklardaki mallar ve işletme demirbaşları gibi maddi kıymetlerin varlığının doğrulanmasında kullanılır.

Denetçi tarafından toplanmaları sebebiyle fiziki kanıtlar güvenilirlik derecesi en yüksek kanıt türleridir. (Kardeş, 1996:84)

2.8.3.1.2.Doğrulama Kanıtları

Denetçinin, üçüncü kişilerden yazılı bilgi alma işlemidir. Bu bilgiler işletmenin dışından elde edildiği için güvenilir kanıtlardır. Doğrulama kanıtları alacak hesapları, alacak senetleri ve cari hesaplarda kullanılır. İşletme tarafından hazırlanan ve imzalanan doğrulama mektubu üçüncü kişilere gönderilir ve cevabın doğrudan denetçiye gelmesi gerekir.

Doğrulama işlemi güvenilirliğinin yüksek olması sebebiyle genellikle yazılı olarak yapılır. (Bozkurt, 2006:60)

2.8.3.1.3.Belgelerden Elde Edilen Kanıtlar

Muhasebe kayıtlarında ve finansal tablolarda yer alan verilerin dayandığı belgelerden elde edilen kanıtlardır. İşletme dışında düzenlenmiş olan belgeler, işletmenin kendi düzenlediği belgelere göre daha güvenilirdir. Ancak bu belgeler denetlenen işletmenin muhasebe sistemine girdiği için üçüncü kişilerden elde edilen kanıtlar kadar güvenilir değildir. (Kepekçi, 2004:88)

2.8.3.1.4.Analitik Kanıtlar

Analitik kanıtlar finansal oranlar, istatistiki analiz yöntemleri ve ussallık testleri ile elde edilen kanıtlardır. (Kardeş, 1996:85)

İşletmeye ait bilgilerin önceki dönemlerle karşılaştırılabilir nitelikte olması, işletmenin beklediği sonuçlar ve denetçinin beklentileri, işletmenin ticari satışlarının alacaklarına oranının sektör ortalamalarıyla karşılaştırılması gibi inceleme teknikleri analitik kanıtlardır.

2.8.3.1.5.Sözlü Kanıtlar

Denetlenen işletme dışındaki üçüncü kişilerden alınan sözlü bilgilerdir. Müşteri işletme hakkında hukuki konularda denetçinin, işletme avukatından aldığı sözlü bilgiler, işletme iç kontrol sistemi hakkında alınan bilgiler sözlü kanıt türlerindedir.

2.8.3.1.6.Gözlem Sonucu Elde Edilen Kanıtlar

Denetçinin işletme hakkında inceleme ve araştırmaları sonucu elde ettiği kanıtlardır. Denetçi tarafından elde edilen bilgi olması sebebiyle güvenilirliği yüksek bir kanıt türüdür.

2.8.3.2.Çalışma Kağıtları

Çalışma kağıtları, denetçinin uyguladığı denetim tekniklerini, elde ettiği kanıtları ve yaptığı incelemelerinin sonucunu gösteren ve tutulması zorunlu olan yazılı kağıtlardır. (Çaldağ, 2007:62)

Denetim çalışmaları için hazırlanan denetim programları, yapılan analizler, üçüncü kişilerden elde edilen doğrulama mektupları, denetlenen işletmeye ait her türlü belge suretleri,

denetçi tarafından düzenlenen ve toplanan her türlü tablolar çalışma kağıtları olarak kabul edilir. (Güredin, 1998:134) Denetim çalışması sırasında düzenlenen çalışma kağıtları, içeriğindeki bilgilerin kullanılma süreleri bakımından iki dosyada toplanır.

Gelecek dönemlerde yapılacak denetim faaliyetlerinde kullanılmak üzere dosyalanan çalışma kağıtlarının toplandığı yere sürekli dosya denir. Denetim çalışmasının yapıldığı döneme ait hazırlanan çalışma kağıtlarının olduğu dosyaya cari dosya veya yıllık çalışma dosyası denir. (Kepekçi, 2004:99)

Sürekli dosyada bulunan çalışma kağıtları şunlardır:

- Şirketin ana sözleşmesi
- İç kontrol sistemine ait çalışmalar
- Örgüt şemaları
- Soru anket formları
- İmza sirküleri
- Toplu sözleşmeler

Sürekli dosyaların amacı dönemler arasında değişiklik göstermemesi itibariyle her denetim çalışmasında yeniden oluşturulmasına gerek olmayan belgeler olması sebebiyle saklanmaktadır.

Çalışma kağıtları, yeminli mali müşavirlerin sorumluluğunda ve on yıl saklanması ve yetkili mercilere istenildiğinde sunulması zorunludur. (Ergin, 2006:123)

2.8.4.Bulguların Raporlanması

Denetim faaliyetinin bütün araştırma, gözlem ve kanıt toplama aşamalarından sonra elde edilen bulguların raporlanması aşaması gelir. Raporlama, denetim faaliyetinin belgelendirilmesi, elde edilen kanıtların ve değerlendirilmelerin ilan edilmesidir. Denetim raporları, işletme ilgililerinin alacağı kararları direkt olarak etkiler. İşletme ilgililerinin sağlıklı kararlar verebilmesi açısından denetim raporlarının önemi büyüktür.

Denetçi, işletmeye ait finansal olayların gerçekliğini araştırıp, muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde kaydedilmesi ve finansal tablolar ile özetlendiği inceleyerek bu konulardaki fikir ve görüşlerini raporunda açıklamakla ilgilenir. (Ayrancı, 2010:43)

Denetim çalışması sırasında denetlenen işletme yönetiminden çeşitli varlık ve borç kalemleri ile ilgili alınan yazılı ifadelere beyan mektubu denir. Beyan mektubu işletme yönetimi tarafından denetim çalışmaları tamamlandıktan sonra denetim raporunun hazırlanmasından önce denetçiye verilir. Beyan mektubunda finansal tabloların sorumluluğunun işletmeye ait olduğu ve muhasebe kayıtlarına ilişkin belgelerin eksiksiz olarak denetçiye verildiği hususlarına yer verilir.

Denetim raporunda dört şekilde görüş bildirilir. Bunlar;

Olumlu görüş, olumsuz görüş, şartlı görüş ve görüş bildirmeden kaçınmadır.

2.8.4.1.Olumlu Görüş Bildirme

Denetçi yaptığı incelemeler sonucunda finansal tablolar hakkında genel olarak olumlu bir yargıya ulaşmış ise olumlu görüş bildiren rapor hazırlar.

Denetçi şu şartlar sonucunda olumlu görüş bildirir; (Gürbüz, 1995:225)

- Genel denetim standartlarına denetim çalışmasını her safhasına uyulması,
- Denetim çalışmaları, çalışma alanı ile ilgili denetim standartlarına uygun olarak yürütüldüğü ve yeterli kanıtların toplandığı,
- Mali tabloların, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun biçimde hazırlandığı,
- Muhasebe ilke ve politikalarının uygulanmasının tutarlı olduğu,
- Mali tabloların yeterli açıklıkta olduğu,
- Gelecekte mali tabloları etkileyecek anormal belirsizliklerin olmadığı
- Mali tabloların yasalara uygun olarak düzenlendiği durumlarda olumlu görüş bildirilir.

2.8.4.2.Şartlı Görüş Bildirme

Denetçi olumlu görüş bildirmenin mümkün olmadığı ancak buna neden olan olayların finansal tabloların sonuçlarının önemli derecede etkilemediği durumlarda şartlı görüş bildirir.

Aşağıdaki durumlarda denetçi şartlı görüş bildirir. (Gürbüz, 1995:226)

- Denetlenen işletme tarafından denetimin kapsamına sınırlamalar konulması,

- Gerek denetçinin gerekse denetlenen işletmenin kontrolü dışındaki nedenlerle denetçi, denetim çalışmasını gerektiği gibi yapmadığı veya önemli kanıtları elde edemediği,
- Mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir şekilde hazırlanmadığı,
- Mali tablolarda kullanılan muhasebe ilkelerinin tutarlı bir biçimde uygulanmadığı,
- Mali tabloların yeterli açıklıkta olmadığı,
- Geleceğe yönelik olarak finansal tabloları etkileyebilecek önemli belirsizliklerin bulunmadığı,
- Yasalara aykırılıkların olduğu durumlarda şartlı görüş bildirilir.

2.8.4.3.Olumsuz Görüş Bildirme

Denetçi, finansal tabloların eksik ya da hatalı ve finansal tablo açıklamalarının yeterli olmadığı ve bu yanlışlıkların önemli olduğu görüşüne vardığı zaman olumsuz görüş bildirir.

Denetçi aşağıdaki durumlarda durumlar da olumsuz görüş bildirir: (Ayrancı, 2010:51)

- Mali tabloların bütünlüğünü bozacak biçimde genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden sapmaların olduğu,
- Muhasebe politikalarının tutarlılığında önemli sapmaların olduğu,
- Finansal tabloların tam açıklama standardından önemli düzeyde ayrılmaların olduğu durumlarda olumsuz görüş bildirir.

2.8.4.4.Görüş Bildirmeden Kaçınma

Denetçinin ve denetlenen işletmenin iradeleri dışında gerçekleşen, denetim çalışma alanlarını sınırlayan önemli hususların olması halinde denetçi görüş bildirmeden kaçınır. Denetçi bu durumu nedenleri ile birlikte denetim raporunda açıklar. Denetim çalışması sırasında karşılaşılan sınırlamaların, denetçinin olumlu, şartlı ya da olumsuz görüş bildirmesine engel olacak şekilde önemli olması, yeterli kanıtların toplanamaması ve iç kontrol sisteminin etkin olmaması durumlarında denetçi görüş bildirmeden kaçınır.

3.BÖLÜM

ADLİ MUHASEBE KAVRAMI VE UYGULAMA ALANLARI

3.1.Adli Muhasebe Kavramı

Adli muhasebe, “soruşturmacı tekniklerinin kullanımı, muhasebe ve ticaret becerileri ile entegre olma, mahkemede tanıklık ve uzman tanıklar tarafından kullanılması için fikir ve düşünceler geliştirme, karmaşık finansal bilmeceleeri çözme, yolsuzluk soruşturması, zarar hakkında karar verme, firma değerinin belirlenmesi ve diğer finansal tartışmaların çözümünde kullanılan sezgisel bir yaklaşımdır.” (Akyel, 2011:68)

Genel kabul görmüş muhasebe standartları çerçevesinde mahkemeye intikal etmiş finansal olayların uzman kişi ya da kurumlar tarafından, hukuk ve muhasebe yönüyle tekrar yorumlanarak gerçek veya gerçeğe en yakın sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bir meslek alanıdır.

Kişiler ve kurumlar arasında hukuksal sorunların çözümü konusunda adli muhasebe, hukuk ve muhasebe bilgilerinin iç içe girmesi sonucu ekonomi ve psikoloji gibi bilim alanlarına girerek araştırma, kanıt toplama ve denetim tekniklerini kullanarak gerçek bilgileri ortaya çıkarmaktadır. Adli muhasebe, mevcut kanıtları toplayarak çözülmemiş sorunların finansal yetenek ve araştırmacılık ile çözüme kavuşturulmasıdır. (Kasap, 2013:121)

Mahkemeye intikal etme aşamasında veya mahkemeye intikal etmiş hukuksal anlaşmazlıkların muhasebe, hukuk, psikoloji, suç bilimi gibi bilimlerden yararlanarak

araştırma, sorgulama, kanıt toplama ve analiz tekniklerini kullanarak gerçeği hedefleyen bilim dalıdır. Adli olayların sadece hukuk bilgisiyle çözümünü aramak yanlış olacaktır. Mali uyuşmazlıkların uzman kişiler tarafından çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Her finansal belgenin gerçeği yansıttığı söylenemez. Adli muhasebe, mali olayların gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için araştırma tekniklerini kullanarak dikkatli ve metodolojik bir çalışmayı gerektirir. (Gülten ve Kocaer, 2010:11-12)

Adli muhasebe, hukuk ile muhasebenin ticari faaliyet sonucu meydana gelen olaylarda çözüm noktasında kesişimini ifade eder. Adli muhasebe, yargı organlarının karar vermelerine yardımcı olmak için ekonomi, hukuk ve ticaret alanlarının işleyişleri hakkında kapsamlı bir bilgi seviyesine ve bu bilgilerin uzmanca kullanılması anlayışını kapsar. (Karacan, 2012:107)

İşletmelerde meydana gelen muhasebe hilelerinin neden olduğu ekonomik kayıpların yüksek tutarlara ulaşması, mali ve ekonomik anlaşmazlıklar, finansal tablo kullanıcılarını aldatmaya yönelik hilelerin artması muhasebe biliminin kapsamını genişleterek 'Adli Muhasebe' mesleğini ortaya çıkarmıştır. Adli muhasebenin ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de, işletmelerde meydana gelen hile sayısının ve türlerinin artması, işletmelerin hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesini istemeleridir.

Muhasebe biliminin gelişmesi, muhasebe bilimini konu alan yeni mesleklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Suç kaynaklı gelirlerin aklanmasına karşı yer alan muhasebe mesleği, adli muhasebecilik ile bu suçlarla mücadele etmede önemli bir yer almaktadır.

Literatürde adli muhasebecilik ile ilgili tanımlar şöyledir;

Adli muhasebe denetim, hukuk, muhasebe, finans ve bilişim teknolojileri gibi konularda bilgili olmayı gerektiren, dava konularında kanıt olarak değerlendirilebilecek bilgi ve belgeleri toplayarak, analiz ve değerlendirmeyi içeren bir disiplindir. (Toraman vd., 2009:31)

Adli muhasebe denetim, muhasebe ve hukuk kavramlarının ve tekniklerinin araştırma kapsamında kullanıldığı finansal ve sosyal anlaşmazlıkların çözümlendiği bir hizmettir. (Özkul ve Pektekin, 2009:62)

Adli muhasebe, soruşturma tekniklerinin kullanılarak muhasebe ve ekonomi hakkında bilgili olma, mali olayların çözümlenmesi, hile ve dolandırıcılık eylemlerini ortaya çıkarma ve finansal suç işleyen kişi veya kurumların aleyhine kanıt toplayıp, mahkemelerce kabul edilebilecek bir şekilde sunma işlevidir. (Aktaş ve Kuloğlu, 2008:102-103)

Adli muhasebe, muhasebe kayıtlarının genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun olarak kaydedilmesi ve izlenmesi, mali analizler, işletmelerin varlıklarına değer biçilmesi, nakit ve bütçe yönetimi, ticari belgelerin saklanması, devir, birleşme ve bölünme durumlarında işletme varlıklarının değerlendirilmesi, borsada manipülasyon ve sigortacılık gibi bir çok konunun incelenmesini kapsar. (Usul ve Topçuoğlu, 2011:54)

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere muhasebe ve hukuk bilimlerinin kesişme noktasında yer alan adli muhasebe belge hileleri, finansal tablo hileleri, kredi kartı hileleri, vergi hileleri, zimmet, yolsuzluk, iflas, birleşme, bölünme ve devir işlemleri gibi konularda anlaşmazlıkların olduğu durumlarda işletmenin değerlendirilmesi ve gerçek kazancının tespiti gibi bir çok konuda kullanılabilir. Türkiye’de yargıya intikal etmiş anlaşmazlıklar ve davalar göz önünde bulundurulduğunda adli muhasebenin ülkemizde gerekliliği ve gerekli yasal düzenlemeler yapılarak uygulamaya geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

3.1.1.Adli Muhasebenin Tarihsel Gelişimi

M.Ö 3500’lü yıllarda Mısır’daki katipler ekonomik işlemleri ıslak kil tabletlerin üzerine işlemekte ve bu tabletler ince bir dış tablete konulmaktaydı. Dış tablette bir oynama olması durumunda soruşturmaya konu oluyordu. Ayrıca muhasebe alanında en eski bilimsel çalışma olarak bilinen Arthasastra’da yaklaşık kırk farklı tip zimmet şekillerinden ve muhasebecilerin işledikleri suçlar nedeniyle cezalandırılmaları gerektiğinden söz edilmektedir. (Saçaklı, 2011:49)

Ayrıca 16.yüzyılda İngiltere’de uzman tanıkların olduğuna dair belgeler bulunmaktadır. 1800’lü yıllarda ise avukatlar ve muhasebeciler arasında sıkı ilişkilerin olduğu ve bu dönemlerde birçok avukatın müşterilerine muhasebe hizmetleri sundukları bilinmektedir. Bu dönemlerde muhasebecilerde uzman tanıklık görevleri üstlenmişlerdir. (Crumbley, 2001:203, Oberholzer, 2002:2; Akt.: Karacan, 2012:107) Belgelenen ilk muhasebe olayı 1817 yılında Kanada’da müflisin varlıklarının değerlendirilmesi konusunda uzman bir muhasebeci müflisin varlıklarını inceleme konusunda görevlendirilmiş ve tanık olarak mahkemeye çağırılmıştır.

Bugünkü anlamında adli muhasebe uygulamasına ilk olarak 1824 yılında İskoçyalı bir muhasebeci tanıtım reklamında ‘finansal tabloların hazırlanması, ihtilaflı hesapların raporlanması ve mahkemede savunma yapılması’ sözleriyle muhasebe mesleğinin sadece finansal olayların kaydedilmesinden ibaret olmadığını ifade eden ilk metindir. (AICPA, 2009:1)

1900'lü yıllarda bu konu ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, çeşitli makaleler yazılmış, yasal düzenlemelerin sayısında artışlar gözlenmiştir. “ Adli Muhasebe” kavramını ilk kullanan kişi “Forensic Accounting: Its Place in Today’s Economy – Adli Muhasebe: Bugünün Ekonomisindeki Yeri” adlı çalışmasıyla 1946 yılında New York’ta bir muhasebecilik şirketi ortağı olan Maurice Peloubet (1892- 1976) dir. (Oberholzer, 2002: 3 Akt. :Karacan 2012:107)

1980’li yıllarda ticari faaliyetlerde karmaşıklaşma ile birçok yeni teknik kavramlarla karşılaşmaya başlanmış ve bu gelişmeler sonucunda avukatlar ve mahkemeler hukuki olaylarda daha fazla uzman desteğine ihtiyaç duymaya başlamıştır. (Bozkurt, 2000a:56)

Adli muhasebe ile ilgili ilk kitap 1982 yılında Francis Dykeman tarafından yazılan “Adli Muhasebe: Uzman Tanık Olarak Muhasebeci” kitabıdır.

1986 yılında AICPA’nın yayınladığı ‘Uygulama Yardımı:7’de adli muhasebe, araştırmacı muhasebe ve dava desteği olmak üzere iki alana ayrılmış ve dava desteği kapsamında adli muhasebecilerin faaliyet konuları altı başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklar şunlardır; (Yücel, 2011:12-13)

- Zararlar: Kaybolan nakitler, karlar, gelirler, değerler ve ekstra maliyetler
- Antitröst Analizleri: Fiyat ve pazar anlaşmaları, rekabete aykırı faaliyetler, tekel oluşturma, maliyet altı fiyatlandırma stratejileri
- Muhasebe İşlemleri: İflas, sözleşme maliyetleri ve hakları, sanayi düzenleri, hileler, tarihsel analizler ve aile hukuku
- Değerleme: İşletme ve meslekle ilgili uygulamalar, mülkiyet, maddi olmayan duran varlıklar, emeklilik
- Genel danışmanlık: Aktüeryal analizler, istatistiksel analizler, projeler, sanayi mühendisliği, pazar analizleri ve bilgisayar desteği
- Genel Analizler: Vergi matrahının hesaplanması, maliyet giderleri dağıtımı, özel işlemler için vergi uygulamaları

3.1.2.Adli Muhasebe Mesleğini Gerektiren Nedenler

İşletmelerin, devletin ve mahkemelerin bilimlerin gelişimine ayak uydurabilmek için mali hileleri ortaya çıkarabilmek adına uzman kişi ya da kuruluşlara olan ihtiyaçları sonucu adli muhasebe mesleğine gerek duyulmuştur. Adli muhasebe ile hilelerin neden yapıldığı değil, hilelerin nasıl yapıldığı ortaya çıkarılır. Adli muhasebeci, muhasebe bilgisine ek olarak araştırma tekniklerini de ekleyerek problemlerin ve anlaşmazlıkların çözümüne ve gerçeği ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır.

Bilgi teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, işlem hacmi yüksek işletmelerin kontrolünün zorlaşması, işletme tepe yöneticilerinin artan hileli eylemleri ve uluslararası büyük işletmelerde yaşanan skandallar adli muhasebeye olan ihtiyacı ispatlamaktadır. Mali konularda mahkemeye intikal etmiş anlaşmazlıklar ile beraber hukuk ve verginin birbiriyle olan ilişkisi avukatların ve mahkemelerin adli muhasebecilerden fazlasıyla yararlandıkları aşikardır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak işletmelerin verilerindeki artış hile ve yolsuzlukların artmasında önemli rol oynamıştır.

Son yıllarda iş dünyasında ve toplumda ortaya çıkan çeşitli teknolojilerin kullanılarak işlenen finansal suçların artması adli muhasebe mesleğinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Karacan, 2012:126) Siber suçların artması ve bu suçlara yönelik güvenlik gereksinimi mahkemelere intikal eden soruşturmaların yürütülmesi için gerekli uzmanlık ve yeteneğe ihtiyaç doğmuştur. (Pazarçeviren, 2005:3) Haberleşme ve iletişim ağının gelişmesi hukuka aykırı eylemlerin takibini kolaylaştırmakla beraber bu eylemlerin tespitini de zorlaştırmıştır. Bu suçlar ile mücadele eden yetkililerin daha teknik bilgilere sahip olması zorunlu hale gelmiştir. (Usul ve Topçuoğlu, 2011:64)

Adli muhasebenin gerekliliğinin en büyük nedenlerinden biri de, işletmelerin artan hilelere karşı çaresiz kalmaları ve bunun sonucunda muhasebecilerden bekledikleri hizmetlerin niteliğinin değişmesidir. İşletmelerde gerçekleşen hilelerin tespiti muhasebenin görevi olarak görülmekte ve denetçilerden bu yönde hizmet beklenmektedir. Ancak denetçiler sadece işletmelerin muhasebe kayıtlarının genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygunluğunu kontrol etmektedirler. Dolayısıyla işletmelerde hilelerin tespiti ve ortaya çıkarılması konularında yardımcı olamadıkları anlaşılmış ve adli muhasebe mesleğine ihtiyaç doğmuştur. (Kaya, 2005:50)

Meydana gelen finansal suçlarla beraber, avukatların ve kolluk kuvvetlerinin ilgili alanlarda eğitim almamaları durumunda bir dava veya soruşturma esnasında muhasebe, iç

denetim, kredi yönetimi, organizasyon, planlama, bütçeleme, kayıt tutma, sermaye ve vergi kayıtlarına ilişkin konularda yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. (Çoban, 2013:11)

Adli muhasebeye gerek duyulmasının nedenlerinden birisi de, mesleki uzmanlaşma olgusudur. Mesleki uzmanlaşma bütün alanlarda gerekli koşul olarak olara görülmektedir. Kişilerden bilgili olduğu alanda bütünüyle tüm ayrıntılarını bilmesi beklenmektedir. Avukatlar ve hakimler hukuk biliminde uzman kişilerdir. Ancak bu kişilerden muhasebe ve finans alanlarında uzman olması beklenemez. Bu nedenle uzmanlık gerektiren muhasebe, finans, ticari ilişkiler gibi konularda mahkemelere intikal eden davaların çözümünde bu konuların uzmanı olan adli muhasebecilere ihtiyaç vardır. Bu durum adli muhasebenin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Adli muhasebeye ihtiyacın bir başka nedeni de, küreselleşme ile birlikte işletmelerin uluslararası yatırımlarının artması ve bu yatırımlar ile birlikte artan sahtekarlık, yolsuzluk ve anlaşmazlıklardır.

Adli muhasebecilik alanının oluşumunda genel olarak aşağıdaki nedenler etkili olmuştur. (Bozkurt, 2000b:56-57)

- Ticari işlemlerin karmaşık hale gelmesi sonucu, bireyler ve kurumlar artan oranda mahkemelere başvurmaya başlamışlardır.
- Toplumda, birey ve kurumlarla ile devlet arasındaki ilişkiler sorun doğurmaya başlamıştır.
- İşletmelerde çalışanların yaptıkları yolsuzlukların artması, yolsuzların ortaya çıkarılması ve önlenmesi zorlaşmaktadır.
- Artan sayıda ve büyük tutarlarda işletme başarısızlıkları yaşanmaktadır.
- Avukatlar ve mahkemeler karşılaştıkları olaylarda uzman desteğine ihtiyaç duymaktadırlar.

3.2.Finansal Suçlar

Finansal suçların artmasının nedenleri; yoksulluk, işsizlik, kötü alışkanlıklar, hapishane kapasitelerinin yetersizliği, siyasal suistimal, aile hayatı, otoriteye duyulan saygının azalması, dürüstlük ve sadakat gibi değerlerin sürdürülememesi, eğitim ve insan hizmetlerine yatırımların

azlığı olarak sıralanabilir. (Altınsoy, 2011:68) Bu suçların bazıları kısa dönemlerde çözümlenirken bazıları da uzun dönemler sonra çözümlenebilmektedir. Finansal suçların karışık halde olması yeterli kanıtların toplanmasının uzun sürmesine neden olabilmektedir.

Finansal suç kapsamında değerlendirilen aklama suçu, mücadele edilmesi gereken bir suçtur. Aklama suçu, yasa dışı suç gelirlerinin kaynağının gizlenmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bir başka ifade ile kirli paranın, temiz para gibi gösterilme çabalarıdır. Aklama suçuna kaynak oluşturan suç gelirleri, yasa dışı silah satışı, uyuşturucu ticareti, zimmete para geçirme, rüşvetçilik, bilgisayar hileleri, tarihi eser kaçakçılığı gibi faaliyetlerden elde edilmektedir. Bu tür suçlar toplumu siyasi, kültürel ve ekonomik olarak olumsuz yönde etkilemektedirler. (Özkul ve Pektekin, 2009:58)

Bu konu altında adli muhasebecinin faaliyetleri kapsamına girebilecek finansal suçlar incelenecektir.

3.2.1.Rüşvet, Yolsuzluk ve Suiistimal

Rüşvet, elinde yetki bulunan tarafa para veya herhangi bir hediye teklif edilmesi ve bu teklifin kabul edilmesi durumunda kamu ya da özel hizmetler sırasında gerçekleşen muameledir. Rüşvet, yolsuzluk ve suistimaller konum, makam ya da uygun olmayan avantaj verilmesi, kabul edilmesi veya elde edilmesidir.

Yolsuzluk, kişiler tarafından görevi olan bir işi yerine getirmek veya görevi olmadığı halde bir işi yapmak, yasalara aykırı bir uygulama yapmak amacıyla kendisine verilen yetkiyi kullanmak için para veya para ile eşdeğer bir hediyein kabul edilmesidir.

Rüşvet, yolsuzluk ve suiistimallerin ortaya çıkarılmasındaki en büyük sorun gerçekleşen eylemlerin kayıtlara yansımamasıdır. Verilen değerli hediyein yetkisi bulunan tarafı etkileme niyetini taşıması rüşvet olarak sayılmasına yeterlidir. Rüşvet teklif edilen tarafından kabul edilmese dahi teklif eden suçlu durumundadır. (Altınsoy, 2011:69)

3.2.2.Kaymağını Alma ve Zimmete Geçirme

Kaymağını alma, işletme yöneticileri ya da işletme sahipleri tarafından işletme kazancının kendisi adına kullanmasıdır. Kaymağını alma eylemi, kazancın işletme kayıtlarına alınmasından önce gerçekleşir. Eylemi gerçekleştiren kişi tarafından mal veya hizmet bedelinin üstünde bir tutar talep edilmekte ya da işletme kazancının işletme kayıtlarına geçirilmeden

kendi cebine atmasıdır. Bu hile durumunda işletme kayıtlarına geçirilmediği için hilenin işletme defterlerinin kontrol edilmesiyle ortaya çıkarılması mümkün değildir.

Zimmete geçirme, işletme varlık ve kaynaklarının işletme çalışanları tarafından kendi lehine kullanılmasıdır. İşletme çalışanları tarafından işletme kasasından veya hesaplarından gerçekleştirilen çalma eylemine nakit hırsızlığı denilmektedir. Nakit hırsızlığında işletme kayıtlarında bulunan tutarların daha sonra çalışanlar tarafından çalınmasıdır. Bu durumda hesaplardaki noksanlığın farkına varılması durumunda işletme kayıtlarında varlıkların daha önce yer alması sebebiyle hırsızlık eyleminin farkına varılabilir.

Zimmetine geçirmede, işletme sahibi tarafından daha önceden verilen yetki ile varlıkları yönetme ve takip etme sorumluluğu bu eylemi yapan kişiye verilmiş ve bu değerleri kendi zimmetine geçirmiştir. Yalnız hırsızlık ise, çalınan varlıkların sahiplerinin rızası olmadan alma eylemidir. Dolayısıyla zimmetine geçirme eylemi, hırsızlık eyleminden farklıdır. (Altınsoy, 2011:70)

3.2.3.Hisse Senedi ve Manipülasyon Suçları

Haksız kazanç elde etmek amacıyla kağıt üzerinde aslında hiçbir varlığı olmayan işletmeler kurarak sahte alım ve satımlar ile hisse senedi değerlerinin yükselmesi sağlanır. Hisse senetleri talep görerek yüksek fiyatlarda satılmaya başlanırken, işletme bir anda terk edilip hisse senetleri elden çıkarılır ve hisse senetleri aslında olması gereken piyasa değerine düşer. (Altınsoy, 2011:70) Yapılan bu manipülasyon ile kişiler varlıkların fiyatlarını istedikleri yönde değiştirerek haksız kazanç elde ederler.

Bu tür suçların ortaya çıkarılması uzun zaman alacak araştırmaları gerektirir. Yapılan manipülasyonlar etik sınırlar içinde kalıyorsa ve bilgi kullanıcılarına zarar vermiyorsa ‘muhasabe usulsüzlüğü’ ya da ‘gerçeğe aykırı raporlama’ olarak adlandırılır. Fakat etik sınırlar içinde kalmıyorsa ve bilgi kullanıcılarının zararına yol açıyorsa ‘muhasabe hilesi’ ya da ‘aldatıcı finansal raporlama’ olarak adlandırılır. (Akyel, 2009:11)

3.2.4.Kredi Kartı Yolsuzlukları

Topluma ve işletmelere karşı organize suç örgütleri tarafından gerçekleştirilen büyük tutarlı yolsuzluklardır. Kredi kartı yolsuzlukları, değerli varlıkların elde edilmesi amacıyla kredi kartlarının yetkisiz bir biçimde kullanılmasıdır. Kredi kartlarının çalınması, kopyalanması veya kartı basan kurumdan kart sahibine ulaşmadan elde edilmesiyle birlikte kredi kartı

sahibinin farkına varmadığı süre içerisinde sahibinin izni dışında bakiyenin boşaltılması şeklinde gerçekleşen eylemlerdir.

Bu tür suçların önlenmesi amacıyla kredi kartı şirketleri kartların fiziksel özelliklerini geliştirmiş ve çeşitli programlar kullanmaya başlamışlardır. Kredi kartlarının hesap bilgilerini içeren şeride sahip olması, şeritteki bilgilerin şifrelenmemiş halde olması nedeniyle manyetik şeritler kredi kartı sahiplerini dolandırmak isteyen suçlular tarafından kart bilgileri kopyalanabilmektedir. (Altınsoy, 2011:72)

Suç örgütleri tarafından kredi kartı boyutlarında plastik kartlara kopyalanan hesap bilgilerini içeren şeritler yerleştirilerek sahte kartlar oluşturulmakta ve gerçek bir kredi kartı görünümüne sokulmaktadır.

3.2.5.Kar Amacı Gütmeyen Sivil Toplum Örgütlerinde Yolsuzluklar

Sivil toplum örgütleri, yasal vergilerden muaf tutulan ve topluma yarar sağlamak amacıyla faaliyet sürdüren kar amacı olmayan kuruluşlardır. Sivil toplum örgütlerinde yolsuzluklar, sosyal amaçlarla düzenlenen faaliyetlerin toplumun yararına olmayacak şekilde faaliyet gösteren kişiye ve kurumlara şahsi kazanım sağlama şeklide yapılmaktadır.

3.2.6.Belgede Sahtecilik ve Tahrifat

Belgeleri değiştirerek ve gerçeğe uygun olmayan şekilde düzenleyerek kişilerin haklarına zarar verecek şekilde yapılan yolsuzluklardır. Belgenin aslının taklit edilerek veya asıl belgenin üzerinde değişiklikler yaparak belgede sahtecilik yapılabilir.

Bu tür yolsuzluklara, belgenin üzerinde tahrifat yapmak amacıyla kimyasal maddelerin kullanılması, ince uçlu iğne veya benzeri malzemelerle fiziksel silmeler, pasaport, nüfus cüzdanı gibi resimli belgelerde fotoğrafların değiştirilmesi, çek ve senetlerde tutarın başına ve sonuna eklemeler yaparak rakamların değerinin yükseltilmesi ya da karalama yoluyla belgedeki bilgilerin gizlenmeye çalışılması gibi uygulamalarla rastlanılmaktadır. (Altınsoy, 2011:73)

Bu tür suçları işleyenlerin Ceza Kanunu'nda ve Vergi Usul Kanunu'nda hapis cezası ile cezalandırılmaları düzenlenmiştir.

3.2.7.Vergi Kaçırma

Ticari faaliyette bulunan kişi ya da kurumların vergi mükellefiyeti olmadan veya vergi mükellefi olmasına rağmen kanunlara göre vergi ödemekle yükümlü oldukları gelirlerini, sahte

belgelerle ve çeşitli muhasebe hileleri ile vergiye esas belgelerin ortadan kaldırılması, gerçeğe uygun yansıtılmaması ya da eksik oluşturulmasıdır.

Başka bir ifade ile kişi ya da kurumların vergi yükümlülüklerini azaltmak maksadıyla yasalara uymaktan kaçma veya kamu kurumları tarafından vergi alınmasını engelleme girişimlerine vergi kaçırma denilmektedir. (Altınsoy, 2011:74)

Vergi borcunun olduğundan az gösterilmesi, kayıt dışı ticari faaliyette bulunma, vergilendirilecek işlemleri kayda almama, sahte belgeler, gizlenmiş eylemler, yalan beyanda bulunma gibi vergi kaçırma yöntemleri ile işlenen suçlardır.

Bu tür finansal suçlarda etik değerlerin yüksek olduğu toplumlarda vergi kanunlarına ve kurallarına uyma yüzdesi yüksekken, etik değerlerin düşük olduğu toplumlarda ise vergi kanunlarına uyma yüzdesi azalmaktadır. Toplumun değerleri ve normları vergi kanunlarına ve kurallarına uyulması yönünden etki göstermektedir. (Altınsoy, 2011:75)

Bu konu altında değinilmesi gereken bir başka hususta vergiden kaçınmadır. Vergiden kaçınma ile vergi kaçırma suçu birbirinden farklıdır. Vergiden kaçınma, vergi mükellefi olan kişi ya da kurumların yasalara uygun olarak vergi yükümlülüğünü azaltacak fırsatları kullanmasıdır. Örneğin, yeniden değerlendirme işlemleri yasaldir ve vergi matrahını düşürmeye yöneliktir.

3.2.8.Bankacılık İşlemlerinde Yapılan Finansal Suçlar

Bu tür finansal suçlara genellikle çekin tahsilinde, verilen çekin karşılıksız çıkması gibi durumlarda karşılaşılmaktadır. Bir işletmeye ait çekin çalınması veya sahtesinin yapılması gibi suçlarda bu tür finansal suçlardan sayılmaktadır.

Bu suçların yanı sıra banka yöneticileri ve çalışanlarının çeşitli hileleri ile müşterilerin hesabından veya banka kasasından kendi zimmetlerine para geçirmeleri de bankacılık işlemlerinde yapılan finansal suçlardandır.

3.2.9.İnternet ve Siber Suçlar

İnsanların hayatlarının önemli bir parçası haline gelen internet ve ileri iletişim araçları çeşitli suçlara fırsat vermektedir. Gelişen teknoloji ile günümüzde işletmeler çok büyük oranlarda hatta tamamı denilecek oranlarda bu tür ağları ve iletişim araçlarını kullanmaktadır. Bu teknolojiler ile işletmeler dünyanın uzak yerlerinde üretim yapabilmekte ve işletmelerin diğer bağlantıları ile iletişim kurabilmektedirler. Bu teknolojik gelişmeler ile beraber yasal olmayan eylemler ve bu tür girişimlerde artmaktadır. Telif hakkını hiçe sayarak eserlerin

kopyalanması, internet üzerinden ticari mükellef olmaksızın perakende satışların yapılması, sahte ve hileli e-mailler ile kişilerin kimlik ve bilgisayar bilgilerine erişilmesi gibi suçlar işlenmektedir.

Bir başka hile ise internet üzerinden gerçekleştirilen alışveriş işlemlerinde kredi kartı bilgilerinin çalınması ve kopyalanmasıdır. Son yıllarda bu tür eylemlere karşı alınan tedbirlerle çok düşük oranlara gerilemiş olmakla birlikte bu tür finansal suçlara yine de rastlanılmaktadır.

3.2.10.Kurumlarda Meydana Gelen Finansal Suçlar

İşletme yöneticileri ve çalışanları tarafından kendilerine ya da işletme dışı gruplara yarar sağlamak amacıyla işlenen suçlardır. Çalışanlar tarafından işletme sırlarını bir kazanç karşılığı paylaşması, şirket casusluğu, telif hakkı ve patent ihlali gibi eylemler bu tür finansal suçlar içinde yer almaktadır. (Altınsoy, 2011:78)

Bu tür eylemler işletmelerde yetki verilmiş kişiler tarafından, işletmelerdeki fırsatlardan yararlanarak gerçekleştirilmektedir. Diğer finansal suçlardan daha büyük tutarlarda ve daha fazla kitleye zarar veren eylemlerdir.

Bahsedilen finansal suçların yanı sıra hırsızlık, suikast, kundakçılık ve kumar gibi eylemlerde para ile ilişkisi olması sebebiyle finansal suçlar içerisinde değerlendirilebilmektedir.

3.3.Adli Muhasebeci ve Özellikleri

Adli muhasebeci, “Kayıtların görünen değerini kabul etmeyip kayıtların arka yüzüne bakan, belgeler hakkında şüphe duyan, kişilerin görünen amaçları arkasındaki gerçek niyetini araştıran, uzman tanık olarak rapor hazırlayan, özellikle birilerinin yalan söyleme ihtimali olduğunun bilincinde olan, bireylerle çok detaylı görüşmeler yaparak gerçeği en ince ayrıntılarıyla ortaya çıkaran kişi” olarak tanımlanmaktadır. (Crumbley, 1995:23)

Adli muhasebeci, dava destek danışmanlığı, uzman tanıklık ve hile denetçiliği ile suçların ortaya çıkarılması amacıyla destek sağlayan yetkili ve bilgili meslek elemanları olarak adlandırılmaktadır. (Toraman vd., 2009:17)

Adli muhasebeci, elde ettiği bilgileri özetleyen, yorumlayan ve bunları uygun bir şekilde sunabilen kişilerdir.

Adli muhasebeci, gerçek sonuçlara ulaşmak için ve bu sonuçlar ile başlayarak uzman kişi düşüncesine varmak amacıyla organize bir şekilde analiz, inceleme, soruşturma, denetleme ve

sorgulama işlemlerini gerçekleştiren uzman ve sertifikalı meslek mensuplarıdır. (Pazarçeviren, 2005:2)

Adli muhasebecinin karşılaştığı olaylara klasik bir muhasebeci bakış açısından farklı bir şekilde yaklaşması gerekir. Adli muhasebeci, hilenin ortaya çıkarılması ya da mahkemelerde uzman tanıklık yaptığı durumlarda kanıtların araştırılması, analiz edilmesi, kontrol ve incelenmesi aşamalarında muhasebeciliğinin yanında olaylara şüpheli ve sorgulayıcı yaklaşmalıdır.

Adli muhasebecinin bilgi birikiminin yanı sıra kişilik özellikleri ve toplumdaki itibarı da önemlidir. Adli muhasebeci, edindiği yetkileri doğruluk, dürüstlük ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak kullanılmalıdır. Adli muhasebeci meraklı, ısrarcı, yaratıcı, tedbirli, şüpheli, düzenli ve özgüvenli olmalıdır. (Altınsoy, 2011:119)

Adli muhasebeci için bağımsız ve tarafsız olmak en önemli özellikleridir. Güvenilirliği, mesleki bilgisi ve ahlaki değerleri önemlidir. Karakteristik özelliği olarak doğru düşünebilmeli ve doğru konuşabilmelidir.

Daha önce yaptığı işlerdeki başarısı da bir adli muhasebenin prestiji için önemli bir etkidir. Adli muhasebeci, hukuk, muhasebe, denetim, suç bilimi ve soruşturma konularında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalı olayların görünen yüzünü kabul etmeyerek şüpheli bir yaklaşım sergilemeli, soruşturma kapsamında kanıtlar toplayabilmeli ve topladığı kanıtları dikkatle irdelemeli, olayları en ince ayrıntısına kadar analiz edebilmeli ve üstlendiği işi sonuca ulaştıracak derecede ısrarcı olmalıdır.

AICPA tarafından 2009 yılında yapılan bir ankete göre adli muhasebecide aran özellikler sırasıyla analitik yetenek, ayrıntı odaklılık, etik ilkeler, sorumluluk sahibi olma ve güçlü algıdır.

Bir adli muhasebecide bulunması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. (Pazarçeviren, 2005: 10)

Merak: Adli muhasebeci mesleki alanda ilgili ve meraklı olmalı, faaliyetlerinde mesleki şüpheliğini kullanmalıdır.

Israrcılık: Adli muhasebeci üzerine çalıştığı işi tümüyle tamamlayana kadar araştırmalarını sürdürmelidir.

Yaratıcılık: Adli muhasebeciler uymak zorunda oldukları ilke ve standartların yanı sıra olabildiğince yaratıcı olmalı, ayrıntılara dikkat etmelidirler.

Sezgi: Adli muhasebeciler her olayı kendi özelliklerine göre araştırmalı, olayı hem bir resim gibi genel hem de ayrıntıları ile analiz etmelidirler. Baskı bulunan bir ortamında sakin davranmalı, iyi bir işletme sezgisine sahip olabilmeli, kararlarında net, analitik ve mantıklı bir düşünceyi hakim kılmalıdır.

Hüner: Bir adli muhasebeci tüm çalışmalarını sunmak amacıyla yazılı veya sözlü iletişimde başarılı olmalı, insan ilişkilerini iyi bir şekilde kurabilmelidir.

İyi bir adli muhasebeci analitik yeteneklere, yazılı ve sözlü iletişim yeteneğine, yaratıcı zekaya ve işletme zekasına sahip olmak gerekmektedir. Adli muhasebeci işbirliği yapmaya yanaşmayan kişilerle görüşmeler yapabilmeli ve onlardan gerekli bilgileri alabilmeli ve yeterli düzeyde şüphencilik duygusuna sahip olmalıdır. Son yıllarda yaşanan finansal raporlama skandalları nedeniyle bütüncül analiz yapabilme becerisi de adli muhasebeciler için potansiyel dolandırıcılıkları açığa çıkarabilmeleri açısından gerekli ve önemli bir yetenek olarak kabul edilmektedir (Çoban, 2013: 26).

Adli muhasebecinin bir başka özelliği, meraklı ve araştırmacı olmasıdır. Dolandırıcılıkların çoğu, denetimlere uygunluk ve prosedürlere uyumun arkasına ustaca saklanmıştır. Adli muhasebeci prosedürlerin ihlal edilebileceğinin ve denetimlerin kurnazlıklarla delinebileceğinin tamamen farkında olmalıdır. Bu yüzden adli muhasebeci bir yanlışlık oluşmuşsa, bütün dolandırıcılık belirtilerini ortaya koyabilecek bir düzeyde araştırmacı merakı ile konuları incelemelidir (Aktaş ve Kuloğlu, 2008: 115).

Adli muhasebeciler, muhasebe bilgileri ve kişisel yeteneklerini çok değişik şekillerde kullanabilmelidirler. Adli muhasebe alanında çalışacak uzmanların, detaylara karşı dikkat ve özenle yaklaşması ve sorgulayıcı bir düşünce tarzına sahip olması, iyi bir iletişim becerisine sahip olması gerekmektedir. (Çoban, 2013:26)

3.3.1.Adli Muhasebecinin Bilgi Sahibi Olması Gereken Konular

Adli muhasebeci finansal suçlar, hukuk, muhasebe, denetim, kanıt kuralları, soruşturma yeteneği, toplumsal beceriler, psikoloji, suç bilimi gibi konulara ilişkin teorileri anlama, iletişim becerileri, bilgi teknolojileri ve uzmanlık yeteneklerinden faydalanma gibi becerilere sahip olmak zorundadır. Adli muhasebeci hilelerin saklanabileceğinin farkında olmalı ve bunları açığa çıkarabilecek düzeyde araştırmacı merakı ve şüphesiyle incelemelidir.

Adli muhasebeci yönetim, muhasebe, bilgisayar sistemleri, maliye, ekonomi, risk yönetimi bilgilerinin ve bu bilgiler üzerinde rapor, tanım, ölçüm, analiz ve değerlendirme yapmalıdır. Adli muhasebeciler, çalışmalarını üzerinde etkisi olan politikaları, kuralları, yasaları ve düzenlemeleri sistematik olarak incelemeli ve kendisini sürekli geliştirmelidir. Adli muhasebeci varlıkların yeterli, etkin ve ekonomik şekilde kullanılıp kullanılmadığını belirlemek için hangi varlıkların kullanılmış veya kullanılmakta olduğunu değerlendirmelidir.

Adli muhasebeci, sonuçların belirlenen amaçlar ve hedeflere uyumunu ve operasyon ve programların planlanan şekilde yürütülüp yürütülmediğini anlamak amacıyla operasyon ve programları incelemelidir. (Kuloğlu, 2007:28)

Adli muhasebeci, muhasebe standartları uygulama ve ilkeleri hakkında derin bilgiye sahip olmalıdır. Adli muhasebeci tecrübelerinin yanı sıra mesleki standartlara getirilen yenilikleri, düzenlemeleri takip etmeli ve mesleki bilgilerini geliştirmelidir. Muhasebe kayıtları ve finansal tablo hilelerinin nasıl yapıldığı hakkında ve ortaya çıkarılması konusunda bilgi sahibi olmalıdır.

Muhasebe ve denetim bilgilerinin yanı sıra hile ve hile araştırmacılığında da bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Adli muhasebeci yeterli düzeyde hukuk bilgisine sahip olmalı ve hangi eylemlerin yasalara aykırı olabileceğini bilmesi gerekmekte ve soruşturma konusunu tespit edebilmelidir.

Adli muhasebeci internet dolandırıcılığı, kara para aklama, yalan beyan, hileli iflas, vergi kaçırma gibi konularda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. Bunların yanı sıra kişisel haklar, araştırma ve el koyma, gözaltı süreçlerini, kanıtların kabul edilebilirliği ve soruşturma tekniklerine hakim olmalıdır.

Adli muhasebeci muhasebe bilgisi ile davalara destek danışmanlığı yapacağından eylemlerin hileli olup olmadığı ve hile potansiyelini içerip içermediği konusunda ve kanıtların toplanması hakkında geniş bilgilere sahip olmalıdır. Adli muhasebeci mahkemelere sunulacak kanıtların geçerliliğinden emin olmalı ve kanıtları bunu göz önüne alarak toplamalıdır.

Adli muhasebecilerin bilgi sahibi olması gereken alanlar şunlardır. (Bozkurt, 2000a: 5)

- Yoğun bir muhasebe bilgisi
- Denetim
- İstatistik
- Bilgisayar uygulamaları

- Hukuk
- Psikoloji
- Araştırma teknikleri
- Suç bilimi
- İşletme yönetimi

3.3.2.Adli Muhasebecilerin Denetçilerle Arasındaki Farklar

Muhasebeciler, işletmelerin muhasebe kayıtlarının tutulması, kayıtların yasalara ve standartlara uygunluğunun sağlanması, işletmenin bildirim ve beyanlarını yerine getirme faaliyetlerinde bulunurlar.

Muhasebecilerin sorumlulukları, finansal tabloların doğrudan veya dolaylı olarak yasadışı işlemlerden etkilenip etkilenmediğini raporlamaktır.

Denetçiler ise genel kabul görmüş muhasebe standartları doğrultusunda bir görüş ortaya koyar. Amaçları ise finansal tabloların genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun hazırlanıp hazırlanmadığı konusunda güvence sunmaktır. Denetçilerin sorumlulukları ise mevzuatlara aykırı işlemleri tespit etmek işletme yönetimi ve SPK, BDDK, KGK gibi kurumlara bildirmek ve finansal tablolar hakkında görüşünü raporunda açıklamaktır. Adli muhasebeci, denetçilere göre daha şüpheli yaklaşım içerisindedir. Bağımsız denetçi ise finansal tabloların hata ve hile içerip içermediği, finansal tabloların denetim riskini belirleyerek bilgilerin doğruluğu hakkında güvence vermekle sorumludur.

Denetçi, işletmelerin faaliyetlerine ilişkin bilgilerin, önceden belirlenen kriterlere uyum derecesini belirlemek ve raporlamak amacıyla bu faaliyetlere ilişkin kanıtlar toplayarak değerlendiren ve finansal tablo ilgililerine raporlayan kişidir. Bağımsız denetçiden finansal tablolarda hata ve hilenin bulunmadığına dair makul bir güvence vermesi beklenilmektedir. Bağımsız denetçinin hata ve hilelerin olmadığına yönelik verdiği güvence, finansal tabloların tamamının doğru olduğunu ifade etmemektedir. Bağımsız denetim faaliyeti bilgilerin yüzde yüz kontrolünden çok bilgilerin örnekleme yolu ile seçilip kontrol edilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Denetçi, işletmenin faaliyetlerine ilişkin yeterli kanıt toplayarak denetim sonuçları hakkında ilgililere güvence vermeye yönelik bir çalışma içindedir. Bu sebeple bağımsız denetçinin bire bir hile denetimi yapması beklenemez.

Hile denetçisi işletme çalışanlarının ve işletme tepe yöneticilerinin her türlü işlemlerine ait hileli eylemlerini tespit etmek amacıyla denetim faaliyetlerini sürdürür. Hile denetçisi, bağımsız denetçiden farklı olarak denetim işlemlerini önemlilik derecesine göre seçmek yerine iç kontrol sisteminin zayıf olduğu noktalardaki olağanüstü işlemleri detaylı olarak incelemeyi tercih etmektedir. Amaç ise hilenin olduğunu, hileyi kim ya da kimler tarafından yapıldığını tespit etmek ve gerçekleştirilecek hile eylemlerini önlemeye yönelik çalışmalar geliştirmektir. Hile denetçisi, konunun adli boyutunu ve yasalar çerçevesinde getireceklerini göz önünde bulundurmamaktadır. Bahsedildiği gibi bağımsız denetçi ve hile denetçisi görev alanları hileyi de kapsamına karşılık işletmelerin ve finansal tablo okuyucularının talep ve beklentilerini tam olarak karşılamamaktadır. Aslında adli muhasebecilik buradaki boşluğu tamamlayan bir meslek olarak ön plana çıkmaktadır.

Adli muhasebeci ile denetçi arasındaki farkları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz: (Toraman vd., 2009:34)

- Denetim çalışmalarında denetçi, hataları ve uyumsuzlukları bulmaya çalışırken, adli muhasebeci bilinen tüm hile yöntemlerini uygulayarak şüphelenilen durumları her yönüyle araştırır.
- Denetçi; SPK, SEC, BDDK gibi kurumların öngördüğü düzenlemelerin uygunluğu araştırırken, adli muhasebeci adli soruşturma, hile denetimi ve suç unsuru bulunan olayların çözümü ile ilgilenmektedir.
- Denetçi, finansal tabloların sunumunda yönetimin dürüstlüğü konusunda görüşünü sunarken, adli muhasebeci genel olarak hileli işlemler veya finansal suçların oluşumu, sorumlu tarafları belirleme ve zararı tespit etme ile ilgilenir.
- Denetçilerin sorumluluğu, finansal tablolardaki eksiklikleri ve hataları bulmak için denetim tekniklerini uygulamak ve finansal tablolar hakkında bir görüş oluşturmaktır. Adli muhasebeciler ise gerçeklere dayanan bilgileri veya iddiaları detaylandırır, şüpheliler veya bilinenler hakkında kim, ne, nerede, niçin, nasıl gibi sorular sorarak kanıtlar toplar ve belgelendirme yaparlar.
- Raporlamada kullanılan dil bakımından adli muhasebeciler denetçilere nazaran daha nitelikli, açık ve kararlı bir dil kullanırlar.
- Adli muhasebeciler, denetçilerden farklı olarak suç atmosferi içerisinde çalışırlar ve mahkeme öncesi veya mahkeme aşamasında da hizmet verirler.

- Adli muhasebeciler, denetçilerden farklı olarak daha ayrıntılı araştırma yaparlar, tüm ilgili belge, doküman ve olayları detaylı olarak araştırır ve incelerler.
- Adli muhasebeciler, denetçilerden farklı olarak iç kontrol sistemlerinin ve süreçlerin nasıl suiistimal edilebileceği veya hatalı kullanılabileceği konusunda daha yetkindir. Bu yetkinlikler hile türlerine, iç kontrol faaliyetlerini önleyici yöntemlere ve sistemi bozma planlarına yöneliktir.
- Adli muhasebecilerin incelemeleri akılsal çıkarımlar ve sürekli bir değerlendirme süreci içerisinde gerçekleşmektedir.

Bağımsız denetçi, işletmenin finansal tablolarının gerçeğe uygun olup olmadığını, hata, hile ve yolsuzluk içerip içermediğini araştırır. Adli muhasebeci ise işletme faaliyetlerinin hukuki sorunlar doğurabilecek hile ve yolsuzluk içerip içermediğini araştırır. Adli muhasebeci şüpheli bakış açısıyla finansal tabloların dışında çok daha geniş alanda araştırma yapar.

Bağımsız denetçi finansal tablolar hakkında rapor yazarken genel kabul görmüş denetim standartlarını kullanmaktadır. Adli muhasebeci ise yazı analizleri, soruşturma gibi hukuk ve kriminoloji alanlarından çok daha geniş teknikler kullanmaktadır. (Akal, 2014:59)

Bağımsız denetçi, önceden belirlenen plan ve programa göre denetim çalışmasını sürdürürken, adli muhasebeci karşılaşacağı olayların ve konuların kapsamı daha geniş olduğu için standart bir plan ve program ile çalışmasını sürdürememektedir. Adli muhasebeci araştırmaları sırasında karşılaştığı, şüphelendiği durumlara daha çok zaman ayırmalıdır. Bu sebeple adli muhasebecinin çalışmaları sorgulama ve araştırma sürecinde farklı yönlere gidebilmektedir.

Bağımsız denetçi, işletmenin daha önceki denetçileri ile görüşerek denetimin kapsamını belirleyebilir. Adli muhasebecinin bu şekilde önceki adli muhasebeci gibi bir kaynağı yoktur. (Akal, 2014:60)

Bağımsız denetçi, işletmenin kayıtları, belgeleri ve müşteri cari hesaplarından faydalanırken, adli muhasebeci işletmenin e-mail kayıtları, fotoğraflar ve kamera kayıtları gibi çok daha geniş kaynakları kullanmaktadır. Adli muhasebeci bir dedektif edasıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

3.3.3.Dünya’da Adli Muhasebe Eğitimi

Son zamanlarda yapılan akademik çalışmalar sonucunda en çok tercih edilebilecek mesleklerin başında ve diğer mesleklere göre daha güvenceli bir meslek olarak görülmekte olan adli muhasebe mesleği ile ilgili başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere bazı gelişmiş ülkelerde birçok üniversitelerde adli muhasebe ile ilgili dersler verilmektedir. (Pehlivan ve Dursun, 2012:139)

Adli muhasebe eğitimleri genelde dört dönem halinde verilmektedir. Verilen eğitimlerin sonucunda adli muhasebeci adayları inceleme, araştırma, analitik düşünme ve bunları doğru yorumlayabilme yeteneğine sahip olurlar. Adli muhasebeci açısından muhasebe, denetim, işletme bilimi, yönetim bilimi, iç kontrol sistemi, halkla ilişkiler, iletişim sistemleri, bilgi teknolojileri, istatistik, psikoloji, sosyoloji ve kriminoloji ile ilgili konulara hakim olmak önemlidir. (Usul ve Topçuoğlu, 2011:62-64)

ABD'de adli muhasebe sertifika programı veren niversitelerden Baltimore niversitesi'nin dersleri arasında adli muhasebe ilkeleri, mali raporların incelenmesi, araştırmacı muhasebecilik ve dava desteği konuları vardır. Bir başka niversite olan Merkez Michigan niversitesi adli muhasebe ve hilenin hukuki unsurları, hile denetimi, hile araştırma teknikleri, bilgisayar hilelerinin incelenmesi dersleri verilmektedir. California Devlet niversitesi'nde ise adli ve araştırmacı muhasebe, hile denetimi, muhasebe sularının önlenmesi, tespit edilmesi ve araştırılması, işletme değerleme teorisi, dava destek danışmanlığı ve uzman şahitlik dersleri sunulmaktadır.

LaSalle niversitesi'nde ise hile denetimi ilkeleri ve uygulamaları, mali tablo hileleri, mesleki hile ve mesleki bilginin kötüye kullanımı, bilgisayar ve internet hileleri, hilenin tespit edilmesi ve önlenmesi dersleri verilmektedir. Bir diğer niversite olan Northeastern niversitesi'nde ise adli muhasebe ilkeleri, mali tabloların incelenmesi, araştırmacı muhasebecilik, dava destek danışmanlığı isimleri altında dersler verilmektedir. (Seda ve Kramer, 2008:18) Hileli eylemlerin artmasıyla hilelerin ortaya çıkarılması özel beceri ve yetenek gerekliliğini arttırmış ve adli muhasebe eğitimi önemli bir hale gelmiştir. Adli muhasebecilerin gelişimi ve eğitimi üniversitelere önemli bir rol yüklemiştir.

Dünyada birçok üniversitede adli muhasebe eğitimi verilmektedir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde Toronto niversitesi adli muhasebe diploması vermektedir. CFE, niversitelere örnek ders programı, video ve diğer gerekli malzemeleri tedarik ederek adli muhasebecilik eğitimine katkı vermektedir. (Uğurlu, 2013:38)

Güney New Hampshire Üniversitesi'nde adli muhasebe sertifika programında adli muhasebe ve hile denetiminin ilkeleri, hileli mali tabloların tespit edilmesi ve önlenmesi, soruşturma teknikleri ve hilenin hukuki boyutları, bilgisayarlı araştırma derslerini verilmektedir. New York Üniversitesi ise adli muhasebeye giriş, hileli mali raporlamının önlenmesi ve tespit edilmesi, hukuki konular ve adli muhasebede mesleki standartlar, dava destek danışmanlığı ve adli muhasebede vaka çalışmaları derslerini vermektedir. Adli Muhasebe sertifika eğitimi veren St. Thomas Üniversitesi ise ileri düzey muhasebe, hile denetimi, adli muhasebe uygulamaları, adli muhasebe uygulama sorunları, bilgisayarlı denetim ve araştırma derslerini vermektedir. Kuzey Carolina Üniversitesi ise hile denetiminin ilkeleri, hileyi önleme ve tespit etme olmak üzere iki dersi adli muhasebe programında sunmaktadır. Batı Virginia Üniversitesi de adli muhasebe sertifika programı uygulamaktadır.

Üniversitenin programında sunduğu dersler; hile, kriminoloji, hukuk, hile denetimi, ileri düzey hile denetimi, bilgi teknolojisi denetimi, hilenin önlenmesidir. (Seda ve Kramer, 2008: 18)

Güney Georgia Üniversitesi ise adli muhasebe eğitimi müfredatında makro hile denetimi, mikro hile denetimi, beyaz yaka suçları, hile, hukuk, adli görüşmeler ve sorgulamalar, hileli mali raporlama, bilgisayarlı adli muhasebe, uzman şahitlik dersleri vermektedir. Rider Üniversitesi de hile ve adli muhasebe, hileyi tespit etme ve engelleme, mali tablo analizi, işletme değerlendirme, adli süreç dersleri vermektedir. Tiffin Üniversitesi de lisans düzeyinde adli muhasebe eğitimi sunmakta ve kriminoloji ve etik, mali işlemler, hile araştırması, hilenin hukuki unsurları derslerini sunmaktadır. (Seda ve Kramer, 2008: 19)

Utica Koleji ise Hile Denetçisi Sertifika programı kapsamında ekonomik suçların araştırılması, hile önleme ve tespit etme teknikleri, ekonomik suç hukuku derslerini sunmaktadır. Lisans düzeyinde ise bilgi güvenliği, ekonomik suç araştırması, siber suç hukuku ve araştırmaları, adli muhasebe ve hile denetimi derslerini vermektedir. Kolejin yüksek lisans müfredatındaki dersler ise siber suç hukuku ve araştırmaları, adli muhasebe, suç kanıtı, işletme hukuku, hile yönetimi ve teknoloji, bilgi ve iletişim güvenliği, internet güvenliği, hile yönetiminde araştırma ve analitik yöntemler, ileri düzey hile analizi, hileyi engelleme ve tespit etme, hile yönetiminin hukuki sorunları, ileri düzey hile araştırması ve analizidir. (Seda ve Kramer, 2008:20)

Wollongong Üniversitesi de yüksek lisans düzeyinde adli muhasebe eğitimi için adli muhasebeye giriş, adli süreç ve dava süreci, hile araştırma süreçleri, ileri düzey araştırma teknikleri derslerini vermektedir. (Çoban, 2013:38)

Adli muhasebeci sayısı 1980'li yıllarda artış göstermiş ve 1988 yılında Yetkili Hile Denetçileri Birliği (The Association Of Certified Fraud Examiners) kurulmuştur. 1992 yılında ise Amerikan Hile Denetçileri Koleji kurulmuştur. ABD'de faaliyet gösteren Price Waterhouse denetim şirketi en çok adli muhasebeci istihdam eden kuruluşlardandır. Ayrıca FBI'da da yaklaşık 500 adli muhasebeci çalışmaktadır. (Uğurlu, 2013:39)

Adli muhasebecilik mesleğinde faaliyet gösterebilmek için en önemli yetkinlik statüsü Sertifikalı Hile Denetçiliği (CFE)'dir. CFE, adli muhasebecilerin hileli eylemleri araştırma ve ortaya çıkarma yeteneklerini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Başka bir önemli eğitim belgesi adli muhasebe sertifikasyonu, Certified Forensic Accountant (Cr. FA)'dır. Bu sertifikasyon, ACFEI tarafından önerilmiştir. ACFEI, dünyada adli muhasebecilik alanında sertifikasyon faaliyetinde bulunmaktadır. ACFEI, denetim ve araştırma çalışmalarında yetenekli olmayı, mevzuat ve ilkeleri öğrenerek bunlara göre yorum yapabilmeyi amaçlamaktadır. (Toraman vd., 2009:36)

ACFE, adli muhasebecilik mesleğinin daha fazla gelişmesi ve profesyonel bir yapıya kavuşturulması amacıyla çalışmalar yapmaktadır. CFE, meslek ahlakı kuralları, mesleki yeterlilik ve özen, ahlaki olmayan davranışlardan kaçınma, dürüstlük, kanunlara uygunluk, önyargıdan uzak durma, yeterli nitelik ve miktarda kanıt toplama ve gizlilik gibi kaliteli hizmet sunma unsurlarından oluşmaktadır. (Toraman vd., 2009:37)

AICPA, yetkili kamu muhasebecilerinin eğitimi için hukuki problemlerin çözümünde finansal bilgi kullanımına yönelik finansal suç bilimi sertifikasyonunu başlatmıştır. Kanada'da da muhasebecilere yönelik Adli Muhasebecilik ve Yetkili Sertifikasyonu uygulanmaktadır.

Adli muhasebeci ve bağımsız denetçi faaliyetlerinin farklı olması sebebiyle eğitimleri de farklı olmalıdır. Adli muhasebecinin almış olduğu eğitim ve sertifika ile hilenin ortaya çıkarılması konusunda bağımsız denetçilerden daha geniş ve sağlam bir temele sahip olması sağlanmaktadır.

Certified Public Accountant (CPA) firmaları eğitim lisansını AICPA'dan alırc CPA sınavı için denetçilerin eğitim dönemlerinde almaları gereken konular şunlardır: (Uğurlu, 2013:40)

- İş Hukuku ve Mesleki Sorumluluklar
- Denetim
- Muhasebe ve Raporlama
- Vergilendirme ve Yönetim

Hilenin araştırılması, ortaya çıkarılması ve önlenmesi için bir başka eğitimde CFE'dir. ACFE tarafından yapılan sınavın konuları şunlardır:

- Hileli Mali İşlemler
- Hilenin Yasal Unsurları
- Hilenin Araştırılması
- Kriminoloji ve Etik

Adli muhasebeci serfikası, belirli bir süre faaliyet gösteren serbest muhasebeci mali müşavir ve yeminli mali müşavirlere, kamu kurumlarında inceleme ve teftiş ile yetkili meslek elemanlarına ve üniversitelerin ilgili bölümlerinde ders veren öğretim üyelerine yapılacak sınavlar ile verilmektedir.

Ulusal Adli Muhasebeciler Birliği (NAFA) üyesi olup "Adli Muhasebeci (FA)" unvanına sahip olmak isteyen adli muhasebeciler, Ulusal Adli Muhasebeciler Birliği (NAFA) tarafından yapılan eğitimleri tamamlamak zorundadır. Eğitim konuları şunlardır: (Çoban, 2013:41)

- Adli muhasebe pazar tanımı,
- Adli muhasebecinin rolü,
- Adli muhasebe hizmetleri ve yöntemleri,
- Örnek adli muhasebe davaları,
- NAFA yükümlülükleri,
- Adli muhasebe ücretleridir.

Adli Muhasebeciler Birliği, adli muhasebe alanında faaliyet göstermek isteyen ve eğitimlerini başarıyla tamamlamış Sertifikalı Kamu Muhasebecilere ve Serbest Muhasebecilere Sertifikalı Kamu Adli Muhasebecisi Sertifikası vermektedir. Adli Muhasebeciler Birliği tarafından yapılan sınavda kurumsal hile, suçlu sorgulama ve itiraf ettirme, mali soruşturma ve adli muhasebe, adli ve soruşturmacı muhasebe, hile denetiminin ilkeleri konularını kapsamaktadır. (Çoban, 2013:41)

Sertifikalı Kamu Adli Muhasebecisi olabilmek için aşağıdaki şartları taşımak gerekmektedir. (Çoban, 2013:42)

- Sertifikalı Kamu Muhasebeci ve Serbest Muhasebeci ruhsatına sahip olmak ya da başka bir ülkenin Sertifikalı Kamu Muhasebeci unvanına eşit sayılabilen bir meslek ruhsatına sahip olmak,
- Beş aşamadan oluşan sınavı başarıyla tamamlamak,
- Sertifikalı Kamu Adli Muhasebecisi ruhsatını aldıktan sonra her yıl yirmi saat süren mesleki eğitimleri tamamlamak.

3.3.4. Türkiye’de Adli Muhasebe Eğitimi

Adli muhasebe çalışmalarının önemini fark eden başta ABD olmak üzere Kanada, İngiltere, Avustralya gibi ülkeler adli muhasebe eğitiminin temellerini tamamlayarak bu alanda yeterli uzmanları yetiştirebilecek eğitimleri vermektedirler. Türkiye’de ise adli muhasebenin önemi yeterince fark edilememekte ve gerekli eğitim çalışmalarına başlanmamıştır. (Pehlivan ve Dursun, 2012:130) Türkiye’de adli muhasebe çalışmalarının yapılması ve uygulanması için gerekli yasal düzenlemeler ve eğitim ile sertifika verecek kurum çalışmaları yapılmamasına rağmen meslek mensupları yurtdışında zaman geçtikçe çekici hale gelen ve gerekli olduğu saptanan adli muhasebecilik mesleğine karşı kayıtsız kalmayarak mesleğin uygulamalarını hizmetlerine eklemeye başlamışlardır. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMM) meslek mensuplarına, adli muhasebe eğitim programları sunarak eğitimleri başarı ile tamamlayanlara katılımcı belgesi vermektedirler. Yalnız bu katılımcı belgesinin adli muhasebe mesleğini icra etmede ne tür katkısı olacağı manidardır. Çünkü ülkemizde hala yasal mevzuatlar ile adli muhasebeciliğin yürürlüğe girmemiş olması, üniversitelerde adli muhasebe eğitimleri ve adli muhasebeci yetiştirme programlarının olmaması bu mesleğin Türkiye’de uygulanmasına en büyük engeldir.

Türkiye’de ilk olarak eğitim çalışmaları İSMMM tarafından 2010 yılında “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı Programı” ile başlanmıştır. Programın amacı eğitime katılan meslek mensuplarına adli muhasebe uzmanlığı kazandırmaktır. İSMMM tarafından verilen eğitim 360 saat sürmekte ve konularında uzman öğretim üyeleri tarafından dersler verilmektedir. Katılımcılara şu becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. (İSMMM Akademi, 2011, Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı Programı)

- İşletmelere yönelik hile denetçiliği,
- Hile araştırmacılığı,
- Mahkemelere yönelik uzman tanıklık,
- Mahkemelere yönelik dava destek danışmanlığı,
- İşletmelerde hile riskini ölçme ve değerlendirme,
- Taraflar arasında oluşan anlaşmazlıkları çözümüledir.

İSMMM tarafından verilen bu eğitim ile Türkiye’de adli muhasebe mesleğinin gelişmesi, gerekli eğitimlerin verilmesi, adli muhasebe alanında uzman meslek mensuplarının yetiştirilmesidir. Bu eğitim programına katılabilecekler ise denetim ve riskten sorumlu yönetim kurulu üyeleri, teftiş kurulu, denetim komitesi, iç denetim, risk yönetimi, iç kontrol, mali işler ve hukuk bölümlerinde görev yapanlar, sahtecilik önleme personelleri, sistem yöneticileri, ağ yönetici ve operatörleri, bilgi güvenliği uzmanları, adli bilişim uzmanları, bilişim hukuku alanında çalışanlar, akademisyenler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM)’ler ve Yeminli Mali Müşavir (YMM)’lerdir.

Eğitim programında yer alan konular ise şunlardır: (İSMMM Akademi 2011, Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı Programı)

- İşletme etiği ve işletme kültürü
- Temel davranış bilimleri
- Adli bilişim uygulamaları
- Mali tablo hileleri
- İşletmelerde iç kontrol uygulamaları

- Temel denetim teorisi
- Hile teorisi
- Kurumsal yönetim uygulamaları
- Dijital ortamda veri analizi ve hile incelemesi
- Çalışan hileleri
- Kriminoloji ve adli bilimler açısından hukuk uygulamaları
- Adli bilimler ve adli bilimlerin hukuktaki yeri
- Adli belge incelemesi ve sahtecilik suçları
- Adli bilimlerde delil ve bilirkişilik
- Adli muhasebe araştırma teknikleri
- Adli muhasebe uygulamalarıdır.

Türkiye’de adli muhasebe alanında faaliyet gösteren şirketlerde bulunmaktadır. İSMMM tarafından düzenlenen “Bağımsız Adli Muhasebe Uzmanlığı Programı” sonrası belge alan otuz beş Serbest Muhasebeci Mali Müşavir tarafından 2011 yılında kurulan Fraud Research Corporation (FRC) Uluslararası Hile Denetimi ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş’dir. Şirket, hile denetçiliği, hileden korunmak için caydırıcı önlemler, adli muhasebe uzmanlığı, kurumsal yönetim uygulamaları, iç denetim sisteminin kurulması, iç kontrol sisteminin kurulması, mesleki suistimallerin araştırılması, uzman tanıklık, dava destek danışmanlığı alanlarında faaliyet göstermekte ve seminer kurs programları düzenlemektedir. (Çoban, 2013:47)

Türkiye’de adli muhasebe alanında gerekli yasal mevzuatların oluşturulmaması ve genel kabul gören bir sertifikalandırmanın yapılmaması ülkemiz açısından bu alanda eksiklik olarak sayılabilir.

3.4.Dünya’da Adli Muhasebe Uygulamaları

Çalışmanın bu bölümünde adli muhasebe alanında gerekli yasal düzenlemeleri yapan ve eğitimleri ile bu alanda gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları hakkında inceleme yapılmıştır.

3.4.1.Amerika Birleşik Devletleri’nde Adli Muhasebe

ABD’de adli muhasebecilik mesleğine ilgi 20.yüzyılın başlarından itibaren artmış ve 1950’li yıllarda profesyonel olarak faaliyetlerde bulunulmuştur. 1988 yılında ACFE’nin kurulması, 1992 yılında Amerikan Hile Denetçileri Koleji’nin kurulması, 1997 yılında Amerikan Adli Muhasebeciler Kurulu’nun kurulması ve 2000 yılında “Journal of Forensic Accounting, Auditing, Fraud and Taxation” dergisinin yayınlanmaya başlaması ile ülkede adli muhasebenin bilinirliği ve gelişimi hız kazanmıştır. (Altınsoy, 2011:122)

ABD’deki bu kurumlar adli muhasebe alanında çalışanların uzmanlıklarını artırmak, mesleğin kalitesini belirlemek ve mesleğin saygınlığını yükseltmek amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedirler. Meslek mensuplarına kazandırılan uzmanlık ve uzmanlıklarını gösteren sertifika programları ile küresel anlamda öncü konumundadırlar.

Küresel olarak hile ile mücadele ve eğitim konusunda ACFE yaklaşık elli bin üyesi dünya çapında hilelerin azaltılması ve profesyonel anlamda dürüstlük ile faaliyetlerini sürdürmektedirler. ACFE’nin amacı, dünyada hileli eylemlerin ve finansal suçların etkilerini aza indirme, tespit edilmesi ve önlenmesi konusunda üyelerini desteklemektedir. (Altınsoy, 2011:122)

ACFE’nin CFE ehliyetli yaklaşık yirmi bin üyesi bulunmakta ve bu ehliyet hileleri önleme, ortaya çıkarma ve caydırma konusunda uzmanlığı gösteren belgedir. Bu uzman kişiler hile riskini ve kırmızı bayrakları tespit etmek üzere eğitilmektedirler. CFE ehliyetine sahip olmak için adaylarda aranan özellikler şunlardır: (Manning, 2000:454)

- Tanınmış kuruluşlardan alınmış bir diploma derecesi
- Hile ile ilgili konularda iki yıl profesyonel uzmanlık
- CFE sınavını başarı ile tamamlanmasıdır.

CFE sınavında adayların bilgileri dört bölümde değerlendirilmektedir. Bunlar: (Manning, 2000:454)

Araştırmacılık Ve Soruşturmacılık: Adayların mülakat ilkeleri ve sorgulama teknikleri, bilginin kaynağına ulaşma ve raporlama becerisi, dava dosyaları ve kanıtlar, gizli soruşturmalar alanındaki becerileri analiz edilmektedir.

Hukuk (Yasal Düzenlemeler) : Ceza hukuku, kanıt kuralları, sanık hakları, özek hukuk ve uzman şahit olarak davalarda tanıklık etme ya da ifade verme becerileri ölçümlenmektedir.

Finansal İşlemler: Muhasebe ve denetim teorisi, iç kontrol sistemlerini değerlendirilmesi, finansal tabloların analizi, istatistiksel örnekleme, denetim kanıtları ve bilgisayar ya da teknoloji hileleri konularındaki bilgisini ölçmektedir.

Kriminoloji (Suç Bilimi): Suç teorisi, sosyoloji ve suç işleyen psikolojisi, ceza yargılama sistemi, suç istatistikleri, hükümlü yönetmelikleri, savcı-sanık uzlaşma koşulları ve tazmin konularındaki bilgi ve becerileri analiz edilmektedir.

Bu sınavı başarı ile tamamlayan adaylar CFE ehliyetine sahip adli muhasebeci olmaktadır. CFE ehliyetli uzmanların mesleki etik ve ilkelerine de sahip olması adli muhasebeciliğin geleceği ve itibarı açısından önemlidir.

Bu sebeple CFE ehliyetli adli muhasebecilerin uyması gereken ilkeler şunlardır: (Manning, 2000:455)

- Her zaman alınan görevde en üst profesyonellik, dikkat ve özen gösterilmelidir.
- Yasal olmayan davranışlarda bulunulmamalıdır.
- Her zaman profesyonel yeterlilikle tamamlanabilecek görevler kabul edilmeli ve alınan bütün görevlerde en üst performans gösterilmelidir.
- Mahkemelerin ve kanunların düzenlemelerine uyulmalı, gerçekler kanıtlanmalı, tarafsız ve ön yargısız tanıklık edilmelidir.
- Müşteriler hakkında elde edilen gizli bilgiler ilgili kişilerin izni olmadan paylaşılmamalıdır.
- Araştırma sürecinde tüm kanıtlar değerlendirilmelidir.
- Tüm hizmetlerde sürekli olarak kabiliyet ve etkinliği arttırmaya yönelik çaba gösterilmelidir.
- Araştırma sürecinde elde edilen kanıtlar mantıksal zemine oturmayı sağlayacak nitelikte olmalı ve hiçbir düşünce tek başına bir kişiyi suçlamaya veya suçsuz olarak görülmesi için yeterli değildir.

ABD’de adli muhasebecilik alanında bir başka kuruluşta AICPA’dır. AICPA sertifikalı kamu muhasebecilerinin katılabildiği uluslararası bir kuruluştur.

AICPA'nın kuruluş amacı, muhasebe mesleğinin saygın ve ehliyetli kişiler tarafından profesyonel uzmanlarca sürdürülmesidir. Küresel alanda 128 ülkede üyesi bulunan bir kuruluştur. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler, iş adamları, devlet yöneticileri, eğitim ve danışmanlık alanlarından üyeleri bulunmaktadır. AICPA, üyelerinin profesyonel kişilerce kamunun yarar sağlaması amacıyla hizmet vermesi ve bilgi sağlaması amacıyla faaliyet göstermektedir.

AICPA'ya bağlı kurumlar analitik rehberlik, hukuk, hile ile mücadele ve adli muhasebecilik, standartlar, dava hizmetleri, belge saklama, finansal raporlamalarda gerçeğe uygun değer gibi konularda destek vermektedirler. (Altınsoy, 2011:125)

Certified Information Technology Professional (CITP), teknoloji uzmanı olarak bilinen, iş dünyası ve teknoloji arasında bağlantıları kurarak boşlukları tamamlama yeteneğine sahip sertifikalı kamu muhasebecileridir. CITP ehliyeti, teknoloji uzmanlığının yanı sıra iş dünyası ve teknoloji uygulamalarını da kapsayan geniş bir alanı ifade etmektedir. Günümüzde artan rekabet ortamında piyasalarda yarışan kurumlar avantaj elde edebilmek amacıyla daha fazla kapasite, daha çok verimlilik için yeni teknolojilere ihtiyaç duymaktadır. Bir Information Technology (IT) uzmanı teknik olarak uzmanlığı olsa da iş dünyasının getirdiği karmaşık işlemlerin gereklerini teknoloji ile bütünleştirerek algılama ve çözüme ulaştırma konusunda CITP ehliyeti olanlardan hizmet alınmalıdır. (Altınsoy, 2011:126)

Certified in Financial Forensic (CFF), adli muhasebecilik mesleğinde AICPA yönetim kurulunun tarafından oluşturulmuş bir sertifikasyondur. Bu programı CPA'ları adli muhasebecilik alanındaki uzmanlıkları ile bilgi ve yeteneklerini birleştirebildikleri bir program olması nedeniyle ehliyete sahip CPA'lar en çok güvenilen şirket danışmanları olarak görülmektedirler. CFF sertifikası, bir CPA'nın değerlendirme, iflas ve tasfiye, bilişim suçları, aile hukuku, ekonomik zararlar, hile araştırması, dava desteği, şirket ortakları ve pay sahipleri anlaşmazlıkları gibi hizmet verdiği temel ve özellikli tüm adli muhasebecilik faaliyetleri konusu kapsamaktadır. Bu programı katılabilmek için muhasebe uygulamaları alanında en az beş yıl tecrübe ve AICPA'nın itibar sahibi bir üyesi olmak, yeterli düzeyde eğitim ile birlikte bu alanda gereken niteliklere sahip olmak gerekmektedir. (Altınsoy, 2011:126)

National Association of Certified Valuation Analysts (NACVA)'nın Adli Finans Enstitüsü (Financial Forensics Institute – FFI) bazı ülkelerin adli muhasebecilik, hukuk, ekonomi, değerlendirme teorisi, uzman tanıklık ve desteği alanındaki yüksek otoritelerinin ortaklığıyla katılanlara adli finans danışmanlığı konusunda bütün yönleri ortaya koyacak bir program

sunmak amacıyla kurulmuştur. Adli Finans Enstitüsü Sertifikalı Adli Finans Analistleri (The Certified Forensic Financial Analyst – CFFA) yetiştirmek üzere bir sertifika programı sunmaktadır. Bunun yanında NACVA'nın CFFA dışında Onaylanmış Değerleme Analisti (Accredited Valuation Analysts – AVA), Sertifikalı Hile Soruşturmacısı (Certified in Fraud Detection – CFD), Sertifikalı Değerleme Analisti (Certified Valuation Analyst –CVA) sertifika programları bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere ABD'de çok daha gelişmiş olan adli muhasebecilik mesleği ve eğitimi küresel olarak diğer ülkelere örnek olması gereken bir durumdur. Sertifika programları, üniversite eğitimleri ve yasal düzenlemeleri ve organizasyonları ile adli muhasebecilik alanında gelişmiş bir ülkedir.

3.4.2.Kanada'da Adli Muhasebe

Kanada'da ilk başlarda hukuk kurallarını ve kanunları uygulamak amacıyla kurulan North-West Mounted Police (NWMP), adli muhasebe alanında Royal Canadian Mounted Police (RCMP) ismiyle faaliyet göstermektedir. Kanada'da suç örgütlerinin ticari oluşumlar içerisinde yer almaları, hile ve yolsuzluklara karşı finansal suçları engellemek amacıyla suç birimi olarak oluşturulmuştur. (Aktaş ve Kuloğlu, 2008:109)

Kanada'da muhasebe alanında oluşumlar daha eski tarihlere dayanmaktadır. Kanada Ruhsatlı Muhasebeciler Birliği (The Canadian Institute of Chartered Accountants – CICA) 1902 yılında kabul edilen kanun ile oluşturulan bir topluluktur. Kuruluşun amacı ise iş dünyası, sivil toplum kuruluşları ve devlet için sigorta, finans, denetim ve muhasebe alanlarında ilkeler oluşturmak, her düzeydeki katılımcılar için eğitim programlar düzenlemek, her seviyedeki üyeleri için profesyonel bilgi kaynağı sağlamak, fikri hakları araştırmak ve geliştirmek, risk yönetimi ve yönetim alanında kılavuzlar oluşturmak yayımlamak, ulusal ve uluslar arası üst düzey paydaşlar ile ilişkiler geliştirmektir. (Altınsoy, 2011:129)

Kanada'da adli muhasebecilik mesleğine profesyonellik katmak, kamuoyundaki saygınlığını korumak ve belli bir standardı yakalamak amacıyla kurulan Chartered Accountants (CA) ve National Association of Certified Fraud Examiners (NACFE) üyelik için deneyim ve çalışmanın gerekli olduğu, özel, kâr amaçlı bir kuruluştur. Kuruluşun amacı yolsuzlukları ortaya çıkarmaktır. Kuruluşa üye olmak için ise hem uygulamayı hem de hukuk, hile keşfi gibi teorik kursları kapsayan çok disiplinli iki yıllık bir programı almış olmak gerekmektedir. CICA ise, hem mülakatlar, teftişler ve yayınlar yoluyla hem de meslek dışında üniversiteler ve

hükümetlerle bağlantılar sayesinde profesyonel muhasebe hakkındaki bilginin kontrolünü egemenliği altına almaktadır. (Pazarçeviren, 2005:16)

Kanada'da adli muhasebecilik mesleğini yapabilmek için CICA tarafından belirlenen koşullar şunlardır: (Altınsoy, 2011:130)

- CICA tarafından verilen muhasebeci ruhsatına sahip olmak
- Üç yıl Kanada'da ruhsatlı muhasebecilik yapmak
- Toronto Üniversitesi tarafından verilen Adli ve Araştırmacı Muhasebe Diploma Programı'nı tamamlamak
- Son üç yıl içerisinde ruhsatlı muhasebeci olarak adli muhasebe alanında 1500 saat faaliyette bulunmak veya son üç yıl içinde 500 saatten az olmamak şartıyla altı yıl boyunca toplam 2500 saat adli muhasebe alanında faaliyette bulunmaktır.

3.4.3.İngiltere'de Adli Muhasebe

İngiltere'de ceza davaları, davanın yüksek mahkemeye gidip gitmeyeceğine göre ön duruşmanın yapıldığı Sulh Mahkemeleri'nde başlar. Ciddi vakalara karşı hakimın karar verebilmesi sınırlandırılmış olması sebebiyle dava üst mahkemeye sevk edilir. Ceza davalarında, jürinin olduğu üst mahkemelerde hakimın kararı temyiz edilebilir. Bu durum bir tavsiye niteliğindedir ve üst mahkemeden Queen's Bench Division mahkemelerine de gönderilebilir.

İngiltere'de ceza davalarında, davacı Adli Bilimle Servisi'nden uzman tanık ister ve rastgele bir uzman atanır. Adli bilimci elde edilen kanıtlar üzerinde değerlendirme yapmak için savcılıktan talimat almaktadır. Mahkemelerce yerince bir karar verebilmek için adli bilimcilerden yararlanılmaktadır. Hakime yardımcı olabilmek amacıyla adli bilimci tavsiyelerde bulunabilmektedir. Ayrıca İngiliz Hukuku'nda taraflar mahkemelerden izin alarak uzman görüşüne başvurabilirler. (Uğurlu, 2013:55)

Uzman tanıklar yeterli bilgi ve tecrübeye sahip donanımlı kişilerdir. İngiltere'de aynı davada ortak uzman tanığın yer alması uygulaması vardır. Adli muhasebecilerin tarafsız olarak hareket etme özelliklerinden dolayı mahkemelerce bu durum kabul edilmektedir. Ortak uzman tanık atama durumu medeni hukuk davalarında uygulanmaktadır. Ceza soruşturmalarında ortak uzman tanık durumu söz konusu değildir. (Uğurlu, 2013:55)

İngiltere’de adli muhasebecilik alanında ABD ve Kanada’ya göre farklılıklar mevcuttur. İngiltere’de mahkemelere intikal eden davaların uzmanlar tarafından araştırılması ve kura sistemiyle rastgele seçilmesi durumu vardır. Mahkemelere yardımcı olmak konusunda ülkemizdeki bilirkişilik sistemine benzer bir durumdur. ABD’deki adli muhasebecilik alanında gelişmişlik ve eğitim burada pek fazla görülmemektedir.

3.4.4. Avustralya’da Adli Muhasebe

Avustralya, adli muhasebe alanında ilk düzenlemelere sahip ülkelerden biridir. Avustralya’da 2002 yılında Avustralya Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (ICAA), Denetim Uygulama Standartları (APS 11) adıyla Adi Muhasebe Standartları yayınlanmıştır. ICAA’nin ayrıca ‘Guidance Note 2: Forensic Accounting’ isimli bir başka çalışma metnide vardır. APS 11, adli muhasebecilik genel standartlarını, adli muhasebe sözleşmelerini ve adli muhasebecilerin uyması gereken standartları kapsamaktadır. (Akyel, 2009:111)

Avustralya’da Wollongong Üniversitesi ve Monash Üniversitesi yüksek lisans programlarında hata, hile ve araştırma teknikleri gibi derslere yer verilmektedir. (Akyel, 2009:112)

Avustralya, adli muhasebe alanında eğitimleri ve yasal düzenlemeleri olan bir ülkedir. Her ne kadar ABD gibi kapsamlı bir düzenleme ve eğitimleri olmasa da adli muhasebe alanında ülkemize göre gelişmiş bir durumdadırlar.

3.4.5. Türkiye’de Adli Muhasebe

Türk hukuk sisteminde bilirkişinin hakim tarafından atanması, sorulacak soruların ve araştırmaların amaçları hakim tarafından belirlenmektedir. ABD’deki uzman şahitlik kavramı Türk hukuk sisteminde bilirkişilik ile karşılanmaktadır. Bu kişiler hakime yardımcı görevinde değil tarafların ispat vasıtası olarak belirli tarafın yardımcısı şeklindedir.

Bilirkişi hakime üç şekilde yardımcı olabilir. Bunlar; (Uğurlu, 2013:58)

- Bilgi ve tecrübelerini kullanarak mahkemeye bunları sunabilir.
- Özel eğitim ve uzmanlık gerektiren bilgilerle ancak gözlemlenecek, anlaşılabilir ve hüküm verilebilecek unsurları tespit edebilir.

- Uzmanlık bilgisiyle elde ettiği olgular hakkında bilimsel kuralları uygulayarak sonuçlara ulaşabilir.

Bilirkişilik, adli muhasebeciliğin faaliyet alanlarından bir kısmını içermektedir. Türkiye’de bilirkişi incelemeleri takdiri deliller arasında sayılmaktadır.

Türkiye’de 2005 yılında Ceza Mahkemeleri Kanunu ile bilirkişilik değişikliğe uğramıştır. Bilirkişilik faaliyetlerinde çapraz sorgu öngörülmesi, kovuşturma mecburiyeti ilkesi hukuk devleti ilkesinin yerleşmesiyle yumuşatılmış, Bölge Adliye Mahkemeleri kurularak iki dereceli denetim sistemi getirilmiş ve Yargıtay’ın hukuki denetim yaparak içtihat mahkemesi haline gelmesi sağlanmıştır. (Uğurlu, 2013:60) Savcı ve avukat, sanığa, tanıklara ve bilirkişiye sorular sorabilir. Sanık ve bilirkişide mahkeme başkanı aracılığıyla soru sorabilir. Bu sorulara itiraz edildiğinde sorunun gerekli olup olmadığına mahkeme başkanı karar verir.

Türkiye’de 2007 yılında merkezi ABD’de olan ACFE’nin temsilcisi olarak Uluslararası Suiistimal İnceleme Uzmanları Derneği (USİUD) kurulmuştur. Türkiye’de CFE ehliyetine sahip yaklaşık 150 kişi bulunmaktadır. USİUD, suiistimal inceleme faaliyetlerinin yürütülmesinde, adli muhasebecilerin yetiştirilmesinde, etik ve standartların oluşturulması ve geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Suiistimal inceleme uzmanlığının bir meslek olarak kabul edilmesi ve bilinirliğinin artırılması amacıyla çalışmalar yapılmaktadır. (Akal, 2014:85)

Uluslararası denetim firmalarının Türkiye’deki temsilcilikleri adli muhasebe hizmeti talebinde bulunan firmalara adli muhasebe desteği vermektedirler. Şirketlerin mali raporları ile ilgili inceleme yapılarak mahkemelerce kabul edilebilir muhasebe analizleri hazırlanmaktadır. (Akal, 2014:86)

Dava desteği faaliyetlerinin ülkemizde mevzuatlar açısından bir engeli yoktur. Avukatlar, uzman bilirkişilerle işbirliği yaparak onların tecrübe ve bilgilerinden faydalanabilirler. Herhangi bir anlaşmazlık durumunda avukatlar tarafından tespit davası açılabilir ve bilirkişi aracılığıyla incelemeler yapılabilir ve rapor hazırlanabilir.

Hızla değişen ihtiyaçlar karşısında mahkemelerin her konuda uzmanlığa sahip olması mümkün değildir. Bunun yanı sıra Türkiye’deki hukuk sisteminde yeterli meslek içi eğitimlerin olmaması, atama ve terfilerde başarı, ödül gibi uygulamalar yerine kıdemin esas alınması özellikleri aynı olan davalara karşı karar vericilerin farklı ve çelişkili kararlar almasına neden olmaktadır. (Akal, 2014:86)

Mahkemeler anlaşmazlıkların çözümleri aşamasında teknik bilgilere ihtiyaç duyulması durumunda uzman kişilerin görüşlerine başvurarak gerekli bilgiyi sağlarlar. Bilirkişi olarak görev alacak meslek mensubu muhasebe hukukuna, muhasebenin temel kavramlarına ve mali tabloların ilkelerine göre incelemelerini yapmak, tecrübelerini rapor ile sunmak durumundadır. (Akyel, 2009)

Muhasebe meslek mensuplarının bilirkişi olarak görevlendirilmesi durumunda aşağıdaki konularda yardım istenilmektedir.

- Tarafların defter ve belgelerinin incelenmesi,
- Diğer belgelerin incelenmesi,
- Ayın olan sermayenin ve devir alınacak işletmenin değerinin tespiti,
- Ayın olarak konulacak demirbaşın değerinin tespiti,
- Borçların sermayeye ilavesinde yapılacak tespiti,
- Bilanço usulü defter tutan mükelleflerin işletmelerin şirketine dönüştürülmesi,
- Şirket birleşmelerinde yapılacak tespit,
- Şirketlerin nevi değiştirmesi halinde yapılacak tespit,
- Faaliyet tespiti,
- Tasfiye tespiti,
- Sermayenin azaltılması durumlarında şirketin belli şartları taşıyıp taşımadığının tespiti gibi konularda bilirkişi raporu istenilmektedir.

Uzman görüşüne ihtiyaç duyulması halinde mahkeme başkanı tarafından görevlendirilen bilirkişiler konu hakkında incelemeler yaparak görüşlerini yazılı ve sözlü olarak sunabilmektedirler. Mevcut durumda araştırılan konu hakkında uzman tarafından açıklanan teknik bilgilerin yer aldığı raporda ifadelerin karışık olması, çok fazla teknik kavram ve terimlerin kullanılması, dilbilgisi kurallarının tam olarak kullanılmaması gibi nedenlerle anlatılmak istenilen mahkemeler tarafından anlaşılmayıp, yorumlanmasında yanlışlıklar olabilmektedir.

Bu durumlarda hakim, bilirkişiden ek açıklama talep etmesine rağmen gelen ek açıklamalarda da çoğu zaman benzer sorunlar devam etmektedir. Yargı sistemimizde var olan bilirkişiliğin yaşadığı sorunlar da göz önüne alındığında bilirkişilik sisteminin yenilenerek, tüm davalar için olmasa da bazı anlaşmazlıkların olduğu davalarda bilirkişi raporu hazırlayan uzmanın tanık olarak mahkemede yer alması konusuna işlerlik kazandırılması ve dava sürecinde ortaya çıkabilecek sorulara cevap vermesi mahkemelerin doğru karar verebilmesi ve sürecin hızlandırılması, bilirkişilik sisteminde yaşanan sorunların bir kısmının da çözümlenmesi açısından son derece yararlı olacaktır. (Akal, 2014:89)

3.4.5.1. 6102 Sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu Açısından Adli Muhasebe

Yeni Türk Ticaret Kanunu, anonim şirketler açısından birçok yeni düzenlemeler getirmiştir. Bunlardan birisi de anonim şirketlerin denetimiyle ilgilidir. Bu kanuna göre denetçiler, yalnız Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavir ya da bunların ortak olduğu denetim kuruluşlarıdır. Yeni Türk Ticaret Kanunu'na göre anonim şirketler, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketler ve limited şirketlerin kuruluşlarında denetim raporunun düzenlenmesi gerekmektedir.

Denetçi raporunda, payların tamamının taahhüt edildiğini, kanunda öngörülen pay bedellerinin en az tutarlarının bankaya yatırıldığını, banka mektubunun kuruluş belgeleri içerisinde yer aldığını, aynı sermaye ve devir alınan ayınlar için bilirkişilerce değerlendirildiğini, kurucu menfaatlerinin kanunlara uygun olduğunu gerekli noter onaylarının olduğunu hesap verme ilkesine uygun olarak açıklar. (Uğurlu, 2013:61)

6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilen konularda işlem yapan yeni meslek mensubunun 'İşlem Denetçisi' ile adli muhasebecinin benzer faaliyetlerde buldukları görülmektedir. İşlem denetçileri şirket kuruluşları, sermaye artırımını, sermaye azatımını, bölünme, birleşme, nevi değişiklikleri, menkul kıymet ihracı gibi işlemlerde görev almaktadırlar.

6102 sayılı kanunda işlem denetimi ve özel denetim konularında açıkça adli muhasebe kavramından bahsedilmemesine rağmen bu denetim faaliyetlerinin içeriği incelendiğinde, yapılacak uygulamalarda işlem denetçisi, denetimin hukuki yönüyle ilgilendiğinden, özel denetim de anlaşmazlıkların açıklığa kavuşturulması için uygulandığından bunların adli muhasebe niteliklerini taşıdıkları söylenebilir. (Çoban, 2013:48)

İşlem denetçisi, işlemlerin usullerine uygun olarak yapılıp yapılmadığı, hile ve yolsuzlukların önlenmesi, şeffaflığın sağlanması, menfaat sahiplerini korumak amacıyla görev yapmaktadır. İşlem denetimi çalışması sonucunda hazırlanan raporla işlem denetimi ve adli muhasebe arasında ilişki kurulabilmektedir. (Çoban, 2013:49)

3.5.Uluslararası Denetim Skandalları

3.5.1.Enron Skandalı

ABD’de 1985 yılında iki doğalgaz şirketinin birleşmesiyle kurulan Enron şirketi, kısa sürede ABD’de enerji piyasasının serbestleşmesiyle gelişme kaydetmiştir. Future sözleşmeler ile adını yaymıştır. Petrol fiyatlarının düşmesiyle beraber doğalgaz alıcıları fuel-oil gibi ucuz enerji kaynaklarına yönelmiştir. Bu sırada Enron öncülüğünde endüstri şirketleri piyasanın kurallarından arındırılması için lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. 1990’lı yıllarda Enron, yeni sektörlere adım atarak faaliyetlerini arttırmıştır. Şirket faaliyet alanlarını daha da genişleterek reklam amaçlı yayıncılık ve internet bandwidth hizmetleri ile yeni alanlara yayılmıştır. (Saçaklı, 2011:23)

İlerleyen dönemlerde toplam hasılatı 100 milyar doları aşan dünyanın sayılı en büyük enerji şirketlerinden biri olmuştur. Şirket kısa sürede tek başına enerji borsası haline gelmiş ve ABD ile Avrupa arasında enerji ticaretinin önemli bir kısmını gerçekleştirmiştir.

Ekim 2001’de şirketin bilançosunun makyajlandığı söylentileri denetim firmaları üzerine dikkatleri çekmeye başlamıştır. Şirketin özel amaçlı varlıklarının muhasebeleştirilmesindeki hatalar, şirketin şarta bağlı yükümlülüklerinin değerlendirilmesi ve muhasebe kayıtlarındaki hatalar, şirket faaliyetlerinde kullanılan türev araçlar ile enerji satış sözleşmelerinin değerlerinin belirlenmesi ve muhasebe kayıtlarına yansıtılmasındaki yapılan hatalar şirketin iflasına yol açmıştır. (Kırılıoğlu, Akyel, 2004:30)

Şirketin yasadışı olarak uygulanan muhasebe kuralları ve Enron dışındaki kurulan birçok şirket aracılığıyla risklerin ve zararların bilanço dışına çıkarılarak gizlenmesi şirketin iflasını hızlandırmıştır. Bu işlemlerle şirketin hisse senedi fiyatları yükseltilmiştir. Daha sonrasında 2001 Ekim’de şirketin zarar açıklaması ve 2001 Kasım’da geçmişe dönük gelirlerini düzeltmesiyle başlayan süreçte Aralık ayında şirketin iflasını istemesiyle sona gelmiştir.

Enron’un iflası, sadece ortaklarını ve çalışanlarını değil, işletme ilgililerinin tamamını etkilemiştir. Bu olay ile mevcut sistem, denetim süreci, işletme çalışanları ve bu hisseler

yatırım yapanlar eleştirilmiş, iflastan bir yıl öncesine kadar şirketin hisselerinin değeri 80 milyar dolar düzeyindeyken artık hiçbir değer ifade etmemiştir. Hızla yükselen hisse fiyatları ile en gözde şirketlerinden biri haline gelen bu şirketin geleceği, Amerika'da enerji endüstrisinde serbestleştirmeye gidileceği haberleri ile parlamıştır. Ancak kendi üst tepe yöneticilerinin ellerindeki şirket hisselerini büyük karlarla satmalarının akabinde, hissedarların birikimleri ve çalışanların tasarrufları yok olarak bu iflas olayı gerçekleşmiştir. Şirketin muhasebe ve denetim uygulamaları titiz bir incelemeye tabi tutuldu ve şirketin denetiminden sorumlu ve beş büyük muhasebe firmasından biri olan Arthur Andersen firması da ağır eleştirilere hedef olmuştur. Dolayısıyla Enron'un ani iflası denetim mesleğinin, mesleki kurallarının ve ahlaki güvenilirliğinin tekrar gözden geçirilmesi sonucunu gündeme getirmiştir. (Saçaklı, 2011:25)

Bu olayda pay sahibi olanlardan biriside muhasebe denetiminin beş büyüklerinden biri olan Arthur Andersen firmasıdır. Enron şirketi Arthur Andersen denetim şirketinin denetimi altında batan üçüncü büyük şirket olmuştur. (Saçaklı, 2011:25)

Andersen firması, Enron şirketinin finansal raporlarının denetimiyle ilgili sorumluluklarını yerine getirmeyerek, iç kontrol ve iç denetim komitelerinin endişelerini dikkate almayarak şirketin çöküşünde önemli rol oynamıştır.

Enron'un çöküşünde temel olarak üç önemli husus etkili olmuştur. (Saçaklı, 2011:26)

- Şirketin yoğun olarak kullandığı Özel Amaçlı Varlıkların (Special Purpose Entity) muhasebeleştirilmelerindeki hata ve hileler
- Şirketin şarta bağlı yükümlülüklerin değerlemesindeki ve muhasebe kayıtlarına yansıtılmasındaki hatalar
- Şirketin faaliyetinin son yıllarında yoğun olarak kullandığı türev araçlar ile enerji satış sözleşmelerinin makul değerlerinin tespitinde ve muhasebe kayıtlarına yansıtılmasında yapılan hatalardır.

Enron'un iflasında en önemli etken özel amaçlı varlıkların kullanılmasında yapılan hile ve hatalardır. Kurum özel amaçlı varlıklarını bilanço dışı finansman için kullanmış yalnız söz

konusu varlıkların muhasebe sistemine entegrasyonunda genel kabul görmüş muhasebe standartlarına karşı çeşitli oyunlar yapmıştır. (Saçaklı, 2011:26)

İyi bir şekilde yapılan geleneksel bir muhasebe denetiminin Enron' un birçok işlevsel problemini tespit edilebileceğine birçok kişi tarafından inanılsa da, iyi yapılmış bir muhasebe denetimi ile problemler çok daha çabuk gün yüzüne çıkarılabildi. Sürekli muhasebe denetiminde, denetim sonuçları işlemlerle aynı anda üretilmektedir. Sürekli yapılan muhasebe denetiminde, işlemler sürekli takip edilmekte ve bulgular beklenen sonuçlarla karşılaştırılmaktadır. Herhangi bir açıklık söz konusu olduğunda, denetçiler ve yöneticiler sisteme güvence sağlamak için uyarılmaktadır. Sürekli muhasebe denetimi ile Enron' un sorunları tespit edilebilirdi. Enron' un kendi şirketleriyle gerçekleştirdiği işlemler anormal nitelikte olmuştur. (Saçaklı, 2011:26)

Bilânço dışı işlemlerin muhasebe standartları ve diğer düzenlemeler yardımıyla ortaya çıkarabilmeleri oldukça zordur. Denetim şirketleri aynı zamanda bir muhasebe meslek mensubudurlar. Bunun içinde denetim tarafsız olmak zorundadır. Denetlenen şirketle ilgili hiçbir finansal ilişki içerisinde olmaması gerekmektedir.

Ancak denetim firması aynı zamanda Enron şirketinin danışman firmasıydı. Bu durum, net bir şekilde çıkar çatışmasına neden olmaktadır. Çünkü denetçi, muhasebe problemleri olduğu şeklinde bir rapor yayınlarsa bu durum danışman şirketin gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Denetimde esas unsur muhasebe standartları çerçevesinde kamu çıkarlarının korunup korunmadığının tespitidir. Kamu, bu sorgulamayı denetçilerin yapacağını varsaymaktadır. Kamunun, denetçiden istediği şeyler ile denetçinin kamuya verdiği şeyler arasında derin bir beklentiler uçurumu oluşmuştur. (Demircan, 2007:38)

3.5.2. Worldcom Skandalı

1983 yılında kurulan şirket kısa sürede büyüyerek 1990 yılında piyasa değeri 180 milyar dolara çıkmıştır. ABD'nin en büyük telefon şirketlerinden biri haline gelmiştir. Şirket 2001-2002 Mart arası beş çeyrek dönemde karını 3.8 milyar dolar daha yüksek göstermiş, çeşitli muhasebe hileleriyle bu yüksek tutarı sermaye gideri olarak muhasebe kayıtlarına almıştır. Şirket daha sonrasında bu dönemlerin tekrar incelenerek açıklanacağını duyurmuştur. Yapılan incelemeler sonrasında 2001 yılında 1.4 milyar dolara kar ettiğini, daha önce sermaye gideri olarak açıklanan giderlerin yanlışlıkla bu şekilde gösterildiğini açıklamıştır. Daha önce Enron şirketinin denetçisi olan Arthur Andersen firması, Worldcom şirketinin de denetçisi olmuştur.

Denetim firması, Worldcom şirketinin yüksek risk taşıdığını ve denetim çalışmalarında bazı yatırımların muhasebeleştirilmesinde şirketin yanlış uygulamalar yaptığını çalışma kağıtlarında belirtmiştir. Bunlara rağmen şirket yetkilileri, yönetim kuruluna sunulan raporlarda bu durumlardan bahsetmemiştir. 2001 yılına ait yapılan denetim çalışmasında şirketin mali tablolarının ABD’de genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve gerçeğe uygun olarak sunulduğu, mali tablolarının gerçeği yansıttığı raporlanmıştır. Arthur Andersen denetim firması raporunda şirketin hesaplarının incelendiğini ve usulsüzlük olmadığını açıklamıştır. (http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/Bagimsiz_Denetimde_Kamu_gozetimi_ve_Skandallar.pdf . 11.02.2017) Worldcom şirketinin hızlı olarak büyümesi sonucu şüpheleri doğurmuş ve ABD’de Sermaye Piyasası Komisyonu şirketi incelemeye almıştır. Komisyonun incelenmesi ile şirketin usulsüzlükler ve gerçeğe aykırı verileri gün yüzüne çıkmıştır.

3.6.Uluslararası Skandallar Sonrası Yapılan Düzenlemeler

Gerçekleşen büyük şirket skandalları sonrası açıklanan finansal tablolara olan güvenin azalması sonucu bazı yeni düzenlemelerin yapılması ihtiyacı meydana gelmiştir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan düzenlemelere bu bölümde yer verilmiştir.

3.6.1.Sarbanes-Oxley Yasası

ABD’de senatör Paul D. Sarbanes ve Michael G. Oxley tarafından 30 Temmuz 2002 tarihinde finans piyasalarına, kurumsal yönetime ve finansal raporlamaya duyulan güvenin onarılması amacıyla Sarbanes-Oxley kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile denetim firmaları tarafından verilen bazı hizmetlerin, adli hizmet kapsamında olması sebebiyle bu hizmetlerin adli muhasebeciler tarafından verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Denetim hizmeti alan şirketlerin bilirkişi görüşü, ekonomik zararların ölçülmesi ve değerlendirme konularında yardım almak amacıyla denetçilere başvurumaktadırlar.

Kuzey Amerika ve İngiltere’de uzman adli birimler 1990’lı yılların başında gelişmiştir. Avustralya’da ise 1998 yılında büyük şirketlerin destek vermesiyle adli birimlerin gelişmesi mümkün olmuştur. Avustralya’da bu gelişmelerden önce adli hizmetler, muhasebeciler tarafından bir kereliğine belli bir olay için müşteri şirketin isteği üzerine sağlanmakta ve belli bir uzmanlık birimi de mevcut değildi. (Karpardis, 2002:269)

İnceleme uzmanları kamu dairelerinden ve polisler arasından işe alınmıştır. Sorunlara bir çözüm üretebilmek için mevzuat, örf ve adetler ve bu uzmanların becerileri kullanılmıştır.

Ancak uzmanlaşma olmadan bilgi ve beceri ile belli bir yere kadar ilerlenebilmiştir. Bu sebeple 1998 yılında özel adli bilimler uzmanlıklarını arttırmıştır. 1980'li yıllardan sonra Avrupa ülkelerinde artan skandallar ve hileli eylemler adli muhasebecilik mesleğine ihtiyacı arttırmıştır. Kişilerin ve kurumların artan oranda mahkemelere başvurması, ekonomik işlemlerin giderek karmaşık hale gelmesi, bireyler ile kurumların ve devlet arasında ilişkileri sorun doğurmaya başlaması, çalışanların hileye başvurmalarının giderek artması, yolsuzlukların önlenmesinin ve ortaya çıkarılmasının zorlaşması, avukat ve mahkemelerin karşılaştıkları olaylarda uzman desteğine ihtiyaç duymaları gibi sorunların çözümü için adli muhasebecilik mesleğine ilginin artmasıyla adli muhasebeci kavramı ve görev tanımı daha açık şekilde ortaya konulmuştur. (Özkul ve Pektekin, 2009:61)

Sarbanes-Oxley yasası ile halka açık şirketlerin denetimine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Denetim çalışmalarında bağımsızlık ve etkinlik sağlanarak yatırımcıların korunması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik menkul kıymetler yasalarına yeni hükümler getirilmiş, denetim faaliyetlerinde bağımsızlığı engellemeye ve yatırımcıları yanıltmaya yönelik suçlara ilişkin medeni yasa ve ceza yasasında ceza hükümleri on kata kadar arttırılmıştır. Sarbanes-Oxley yasasının getirdiği en önemli yenilik ise denetim faaliyetlerinde bağımsızlık ve etkinliği sağlamak için denetimin gözetimi ve denetimi ile görevli bir üst kurul oluşturulmuştur. (Coşkun, 2013:59)

Sarbanes-Oxley yasası, denetçi rotasyonu, denetim dışı hizmetlerin sınırlanması ve çıkar çatışmaları hallerinde denetim şirketine denetleme yasağı getirilmesi ve denetlenen şirketin yöneticilerinin, denetçi üzerinde baskı kurmasını önlemek amacıyla yaptırımların arttırılmasıyla denetçi bağımsızlığını sağlamıştır.

3.6.2.Alman On Adım Programı

Alman On Adım Programı, henüz ciddi şirket iflasları ve şirket muhasebe skandalları ortaya çıkmadan gerekli önlemleri almak amacıyla ve yasal boşlukların kötüye kullanılmasının önüne geçmek amacıyla 2003 yılında düzenlenmiştir. Küresel şirket iflasları ve muhasebe hilelerine karşı önlem almak amacıyla düzenlenen Alman On Adım Programı denetçiye üç ana hedef sunmaktadır. (Elitaş ve Elitaş, 2011:132)

- Şirketin iç ve dış denetimlerinde bağımsızlığı zedelemeyecek nitelikte daha nesnel kriterler getirmek,

- Denetçi rolünün arttırılması,
- Finansal raporların gerçeğe uygun düzenlenip düzenlenmediğini denetlemek için bağımsız bir üst kurul kurulması şeklindedir.

Alman 10 adım programı ile düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir; (Elitaş ve Elitaş, 2011: 134-135)

- Yönetim ve gözetleme kurulu üyeleri, şirketten şahsen sorumlu olacak ve herhangi bir durum karşısından pay sahiplerinin hakları artırılacaktır.
- Yönetim ve gözetleme kurulu üyeleri, sermaye piyasalarında oluşacak dezenformasyondan dolayı ihmal ve kasıtlardan dolayı pay sahiplerine karşı sorumlu olacaklardır.
- İşletmeler Alman Kurumsal Yönetim Kodlarına göre yönetim kurulu üyeleri hisse senedi alım ve satımlarına ilişkin şeffaflıkla bilgilendirme yapmak zorundadır.
- Uluslararası muhasebe ilkelerine göre muhasebe kurallarının düzenlenmesinde ilerleme sağlanmalıdır.
- Denetçinin rolü artırılmalıdır.
- Finansal raporların gerçeğe uygun gösterilip gösterilmediğinin denetlenmesi için bağımsız bir üst kurul oluşturulmalıdır.
- Borsaların ve gözetim yapılarının geliştirilmesi için bağımsız bir üst kurul oluşturulmalıdır.
- Organize olmayan piyasalarda yatırımcının korunmasının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- Finansal analistler ve reyting kuruluşları tarafından yapılan şirket değerlemelerinin doğruluğu açısından denetimler yapılmalıdır.
- Sermaye piyasalarında cezalar yaygınlaştırılmalıdır.

3.7.Adli Muhasebenin Diğer Bilimlerle İlişkisi

Adli muhasebe birçok farklı bilim ile ilişkili bir alandır. Çalışmanın bu bölümünde adli muhasebenin farklı bilimlerle ilişkisi ve bağlantıları incelenecektir.

3.7.1. Adli Muhasebenin Psikoloji Bilimi İle İlişkisi

Psikoloji, insan davranışlarını ve zihinsel süreçleri ile bunların altında yatan nedenleri inceleyen bilim dalıdır. Mahkemelere intikal etmiş veya henüz mahkemeye intikal etmemiş muhasebe hileleri, yolsuzluk ve suiistimallerin psikoloji bilimi ile ortak alanları mevcuttur. Adli muhasebecinin, psikoloji bilimini iyi bilmesi gerekmektedir. Adli muhasebeci, klasik muhasebecilerin yaptığı işlerden farklı olarak karşısındaki insanın ruh halini çözebilmeli ve doğruyu söyleyip söylemediğini ayırt edebilmelidir. Kişilerin yazılı ifadelerinde bunları okurken dahi içinde bulunduğu durumu anlayabilmelidir. Suçluluk duygusu içerisindeki kişilerin ifadelerinde vicdan azabını bastırmaya yönelik çalışmalarıyla birçok hatalı mesaj verirler. Adli muhasebeci bu durumları anlayabilecek derecede psikoloji bilimini bilmesi gerekir. (Gülten ve Kocaer, 2010:26)

Psikolog Sigmund Freud'un psikanalizm öğretisi, suçlunun içinde yetiştiği ortamı, yaşamını ve belli kesitlerini dikkate alır. Bir diğer unsur ise toplumsal yapılar ve kültürdür. Freud'un teorisi alt benlik, ego ve süper ego kavramları üzerinde durur. Alt benlik, cinsellik ve saldırganlık gibi içgüdüleri içerir. Süper ego anne ve baba gibi rol model alınan kişilerden oluşturulan değerlere dayanmaktadır. Ego ise alt benlik ve süper egonun istekleri arasında denge sağlamaya çalışır. Egonun, alt benliği dizginleyememesi durumunda süper egoda yapısal bozukluklar bulunması halinde suça neden olabilecek sağlıklı kişilik oluşmaktadır. (Develioğlu, 2015:11)

Alkol ve madde bağımlılığı, şizofreni, depresyon durumları ve ruhsal bozukluklar kişilerin suç işlemesine neden olabilmektedir. Adli muhasebeci araştırmaları sırasında kişinin neden doğruyu söylemediğini ya da kimin doğru söylediğini analiz etmesi açısından psikoloji bilimine ihtiyacı vardır.

Adli muhasebeci, kişilerin kullandığı kelimelere, mimiklerine, beden dillerine dikkat etmeli ve şüpheli ile yaptığı görüşme sırasında karşısındakinin sözünü kesmemeli ve önyargılı olmamalıdır. Adli muhasebeci şüpheli ile görüşmesinde sinirlenmemeli, rahat bir duruş sergilemeli karşısındaki ile göz temasında olmalı, kendi düşüncelerini belli etmemeli ve sakin bir şekilde konuşmalıdır. Yalan söyleyen kişilerin göz bebekleri küçülür ve göz temasını kesmeye çalışır. Ayrıca yalan söyleyen kişinin ağzı kurur, sık bir şekilde yutkunur, öksürür, elleri terler ve eline koluna hakim olamama gibi belirtiler verebilir. Yalan söyleyen kişiler

cevaplarında gereksiz bilgiler verir ve konuyu değiştirmeye çalışırlar kesinlikle tutarlı cevap veremezler. Adli muhasebecilerin bu psikolojik yapıları iyi bilmesi gerekmektedir. Adli muhasebeci, karşısındaki kişinin ileri derecede psikolojisinin bozuk olması veya birçok psikolojik sorunlarının olması durumunda uzman psikologlardan yardım alması gerekir. (Gülten ve Kocaer, 2010:24-25)

Adli muhasebecinin, psikoloji bilimi ile yakın ilişki içerisinde olması nedeniyle adli muhasebecilerin iyi derece psikoloji eğitimleri almaları şarttır.

3.7.2.Adli Muhasebenin Suç Bilimi İle İlişkisi

İnsanların suç işlemeye yatkın olmaları ve insanları suça iten sebepler insanlık tarihinin başından beri ilgi duyulan bir çalışma alanı olmuştur. Suçun önlenmesi ve caydırılması, toplumda huzurun sağlanması konuları sürekli olarak araştırılmıştır. Suç bilimi suçun olgusunu, özelliklerini, meydana gelme nedenlerini ve önlenmesinin yollarını araştıran bir bilimdir. Adli muhasebeciler araştırmaları sırasında insanları suça iten sebepleri iyi bilmek zorundadır. İyi bir eğitim almış kişinin işlediği suç ile eğitimsiz bir kişinin işlediği suç aynı olmayacaktır. Suçlu profillerinin iyi bilinmesi adli muhasebecinin çalışmalarını kolaylaştıracaktır. Adli muhasebeciler, suçlu ve suçsuz kişilerin ayırımında kullanılan teknikleri bilmek zorundadırlar. Adli muhasebeci açısından çalışma alanını oluşturan konuları suç bilimi analizleri ile olayların aydınlatılmasında faydası olacaktır. Sahte belge düzenleme, kara para aklama gibi finansal suçlarda suç bilimi tekniklerinden yararlanacaktır. Suç bilimi adli muhasebeciler tarafından bilinmesi zorunlu bir alandır.

3.7.3.Adli Muhasebenin Grafoloji Bilimi İle İlişkisi

Türkçe karşılığı yazı bilimi olan grafoloji, kişinin el yazısı, imzası gibi özellikleri inceleyerek kişilik özelliklerine kadar birçok bilgiye ulaşmayı amaçlayan bir bilimdir.

Kişinin yazı özellikleri zamanla değişebileceği gibi kişinin içinde bulunduğu psikolojiye göre de farklılık gösterebilir. Bu sebeple uzmanlar yazının yaşı, imza şekilleri, yazım yanlışlıkları, dilbilgisi ve imla kuralları gibi unsurları inceleyerek yargılara ulaşabilirler.

Adli muhasebeci, senetler ve belgelerdeki imzalar hakkında şüpheli durumlarda grafoloji bilgisiyle olayları ozebilir. Adli muhasebeci açısından evraklar, belgeler, makbuzlar ve fatura gibi dokümanlar faaliyetlerini oluşturmaktadır. Yazı ve imza taklitlerinin ortaya çıkarılması adli muhasebeciler açısından önemlidir. Adli muhasebe ile grafoloji yakın ilişkisi olan bilim alanlarıdır. Adaletin yerini bulması açısından belge ve imzaların gerçekliği hususu dikkate

alınmalıdır. Grafoloji uzmanlarına adli süreçlerde her zaman ihtiyaç olacaktır. (Gülten ve Kocaer, 2010:28)

3.7.4.Adli Muhasebenin Hukuk Bilimi İle İlişkisi

Hukuk, toplumsal hayatı düzenleyen kurallar bütünüdür. Kişilerin birbiri ile ilişkilerini, kişilerin devlet ile ilişkilerini ve devletler arası ilişkileri düzenleyen kurallardır.

Ekonomilerin gelişmesi ile işletmelerin büyümesi, sayılarının artması, özel ve kamu menfaatlerinin korunması ihtiyacı muhasebe biliminin hukuk kuralları ile düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. Adli muhasebe faaliyetlerinde kanıt toplama, araştırma aşamasında özel hayatın gizliliği sınırları, kanunlara aykırı kanı toplamama yükümlülüğü, hukuk normlarının ve sözleşmelerinin adli muhasebeci tarafından iyi bilinmesi gerekir. (Develioğlu, 2015:14)

Adli muhasebeci hukuk alanında çözümü gereken muhasebe problemlerinin araştırılması sırasında bir hukukçu kadar hukuku bilmesi gerekir. Adli muhasebecinin hukuk alanında görevi, muhasebe ve denetim alanlarında uzman olarak adaletin yerini bulmasına yardımcı olmaktır.

Terörün finansmanının engellenmesi, kara para aklamasına ilişkin suçluların ortaya çıkarılması ve kredi kartı dolandırıcılıkları gibi suçlar toplumların önemli sorunlarından biridir. Adli muhasebe eğitimlerinin artması ile uzman kişilerin yetiştirilmesi finansal suçların ortaya çıkarılması ve suçluların gereken cezaları almalarına yardımcı olacaktır.

3.7.5.Adli Muhasebenin Denetim Bilimi İle İlişkisi

Adli muhasebecinin, hukuk ve muhasebe bilgileri dışında denetim bilgisine de sahip olması gerekir. Denetim çalışmaları ile adli muhasebe faaliyetlerinin temelini şüphencilik kavramı oluşturmaktadır. Finansal olayların genel kabul görmüş muhasebe standartlarına ve gerçeğe uygun olarak raporlanıp raporlanmadığını, kanıt toplayarak ve mali tabloları, muhasebe kayıtlarını inceleyerek yapılan araştırma çalışmalarına denetim denilmektedir. Her ne kadar iki faaliyetinde temelini aynı kavramlar oluştursa da adli muhasebe ile denetim arasında farklılıklar vardır. Adli muhasebeci araştırmaları sırasında diğer bilimlerden yararlandığı gibi denetim biliminden de yararlanmaktadır. Denetim biliminde yer alan kanıt toplama yöntemleri, araştırma yöntemleri ve denetim teknikleri adli muhasebe çalışmalarında da kullanılacaktır. Fakat adli muhasebecinin görevi mali tablolar hakkında bir görüş bildirmek değil, karşılaşılan muhasebe anlaşmazlıklarını çözme konusunda mahkemelere yardımcı olmaktır. Adli

muhasebeci karşılaşılan olay hakkında muhasebe uygulamaları açısından değerlendirmesini yaparken konunun hukuksal boyutunu da dikkate almalıdır.

Denetim ile adli muhasebenin benzer ve farklı yönlerini şöyle sıralayabiliriz; (Ranallo, 2006:109)

- Muhasebe denetimi ve adli muhasebenin ortak amaçları mali raporlamaların hukuka uygun olarak yapılmasının sağlanmasıdır.
- Muhasebe denetimi çalışmaları ve adli muhasebe faaliyetlerinde, işletme ve ilgili sektörün mevcut durumu, muhasebe kayıt düzeni ve belge türleri, hileli işlemlerin işletme faaliyetlerini nasıl etkilediği gibi konularda bilgi sahibi olunması gerekir.
- Muhasebe denetiminde mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygunluğu incelenirken, adli muhasebe araştırmalarında hileli muhasebe işlemleri ve varlıkların kötüye kullanımı suçları ile incelenmektedir.
- Muhasebe denetimi çalışmaları sonucunda yapılan değerlendirmede açıklamaların tamamı finansal tabloların bütünü üzerinden yapılırken, adli muhasebe araştırmalarında ise finansal tablonun bütünü üzerinden genel bir değerlendirme yapmak yerine kayıtların, çalışanların ve işletme içindeki birimlerin değerlendirilmesi yapılır.
- Muhasebe denetimi çalışmalarının sonucunda, finansal tablolarla ilgili genel ve sınırlı kullanılabilir bir görüş bildirilirken, adli muhasebe araştırmalarında ise şüphelenilen özel bir problemin derinliği ve olası etkileri araştırılır.
- Muhasebe denetiminde kişilerin davranışlarına değil; raporlama sistemin doğru, geçerli ve bütün bilgileri içerecek bir yapıda olup olmadığı ile ilgilenilirken, adli muhasebe araştırmalarında yönetimin planlı ve kasıtlı olarak hileli ve yanlış beyan edilen bilgileri ayırt edilmeye çalışılır.
- Muhasebe denetimi çalışmaları genel olarak çalışanların bilgisi dahilinde yapılırken, adli muhasebe araştırmaları ise çalışanlar araştırmanın amacını ve kapsamını bilmezler.
- Muhasebe denetiminde çalışma planı önceki çalışmaların dikkate alınmasıyla kümülatif bilgilerden yararlanılarak, uzun süreli olarak yapılırken, adli muhasebe araştırmalarında

önceden belirlenmiş az sayıdaki bilgi dikkate alınarak çalışma planı oluşturulur ve bu plan çeşitli veriler elde edildikten sonra yeniden şekillendirilir.

- Muhasebe denetiminde işletme yönetiminin beyanlarının en azından bir kısmına güvenirken, adli muhasebe araştırmalarında ise bu beyanların çok azına güvenilir.
- Muhasebe denetimi çalışmalarını sonunda bir fikir bildirilirken, adli muhasebe araştırmalarında ise birkaç farklı eşit ihtimaller elde edilebilir.
- Muhasebe denetimi süreklilik arz eden ve düzenli olarak yapılan çalışmalar iken, adli muhasebe araştırmaları süreklilik arz etmeyen ve düzenli olarak yapılmayan faaliyetlerdir.
- Muhasebe denetiminde kullanılan çalışma kağıtlarında genel olarak belirli şekil şartları aranmazken, adli muhasebe araştırmalarında kanıt niteliği taşıyan belgeler hukuki kurallara uygun belirli şekil şartları taşırlar.
- Muhasebe denetimi çalışmalarını herhangi bir tazminat güvencesi olmadan sürdürülürken, adli muhasebe araştırmalarında üçüncü şahıslarla ilgili bilgileri içeren belgeler kullanıldığı için oluşabilecek zararları tazmin etme güvencesi vardır.
- Muhasebe denetiminde süreçler, genel kabul görmüş denetim standartlarıncı belirlenirken, adli muhasebe araştırmalarındaki süreçleri bilgi, yetenek, eğitim ve tecrübeler belirler.
- Muhasebe denetiminde, çalışmalarını sonucunda, olumlu, olumsuz ve şartlı görüş belirtebilir ya da görüş bildirmekten kaçınılabilirken, adli muhasebe araştırmalarında yeniden gözden geçirmenin gerekli olup olmadığı veya gerekli ise nasıl yapılacağı ile ilgili herhangi bir görüş belirtilmez.
- Muhasebe denetiminde belge ve bilgilerin aksini ispat edecek bir bilgi ve şüphe olmadıkça geçerli ve güvenilir olduğu varsayılırken, adli muhasebe araştırmalarında belgelere daha şüpheli olarak ve üzerinde değişiklik ve tahrifat yapılmış olabileceği endişesi ile bakılır.

- Muhasebe denetimi çalışmalarında kişisel düşünceleri destekleyen kanıtlara daha fazla ilgi duyulurken, adli muhasebe araştırmalarında bir savcı gibi tüm kanıtların toplanması ve muhafaza edilmesi yolu tercih edilir.
- Muhasebe denetimindeki bulguların sözlü olarak sunulması nadiren istenirken, adli muhasebe araştırmalarında elde edilen bulguların araştırmanın taraflarına sözlü olarak sunulması istenebilir.

3.8.Adli Muhasebecilerin Kullandığı Teknikler

Adli muhasebe hizmetlerinde çeşitli teknikler kullanılmaktadır. Olayların çözümü ve gerçeğin ortaya çıkarılmasında kullanılan teknikler ile mahkemelere yardımcı olunmaktadır.

3.8.1.Yazılı İfade Alma Tekniği

Adli muhasebecilerin en fazla başvurduğu tekniktir. Soruşturma sırasında kişi sayısının çok olması durumunda yazılı ifade alma tekniği faydalı olmaktadır. Bu teknik ile sözlü anlatıma göre yazılı olarak yalan söylemenin daha zor olması sebebiyle gerçeğin ortaya çıkarılması ve soruşturmanın yönünün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Yazılı anlatımda kişiler sıfırdan bir yalan söylemek yerine asıl olayı değiştirerek belli kısımları gizlemeye çalışırlar. Bu durumda gerçek olay ile anlatılan yalan ifadenin bazı bölümleri örtüşmektedir. Yazılı ifadelerde tırnak içerisine alınan ifadelerin genel olarak doğru olduğu kabul edilmektedir.

Yazılı ifade alma tekniğinde amaç ifadenin hangi kısımlarının doğru anlatıldığı, hangi kısımların çarpıtıldığı ve yalan ifadelerin tespit edilmesidir. Yalan ifade verdikleri açısından şüphelenilen kişilerle daha sonra sözlü görüşme yapılarak diğer teknikler kullanılmaktadır.

3.8.2.Sorgulama Tekniği

Olay içerisinde yer alan kişilerle yüz yüze soru-cevap şeklinde yürütölen tekniktir. Kolluk kuvvetleri tarafından şüpheli kişiye ön sorgu yöntemiyle sohbet ortamında sorular yönelterek bilgi toplama çalışmaları, adli muhasebeciler tarafından da kullanılmaktadır. (Develioğlu, 2015:21)

3.8.3.Doğrulama Tekniği

Adli muhasebeciler tarafından sık olarak kullanılan teknik olan doğrulama tekniği, bilgi veya belgelere başka kişi ya da kurumlar tarafından doğrulanmadığı sürece şüphayle bakılarak kabul edilmemesi ilkesine dayanmaktadır. Her belge ve bilginin doğru olması mümkün değildir. Doğrulama tekniğiyle ilgili kişi veya kurumların hesapları, belgeleri ve kayıtları eldeki verilerle örtüşüp örtüşmediği incelenmektedir.

3.8.4.Yeniden Hesaplama Tekniği

Adli muhasebeciler incelemeleri kapsamında gerçek verilerin ortaya çıkarılması amacıyla klasik muhasebe meslek elemanlarının yapmış olduğu tüm hesaplamaları tekrar yaparak, hesaplamalarda hataların olup olmadığını, hata varsa boyutunu ortaya çıkarmak amacıyla yeniden hesaplama tekniğini kullanırlar. Yeniden hesaplama ile elde edilen kanıtlar en güvenilir ve somut kanıtlardır.

3.8.5.Analitik İnceleme Tekniği

Adli muhasebecilerin, klasik muhasebe meslek elemanlarından edindiği bilgilerin hepsini detaylı bir şekilde sorgulayarak değerlendirmesine analitik inceleme tekniği denilmektedir. Analitik inceleme tekniğinin kapsamını, işletmenin ekonomik ve ekonomik olmayan bilgilerinin geçmiş dönem bilgileriyle ya da sektör bilgileriyle karşılaştırılması ve oran analizlerinin uygulanması oluşturur. Analitik inceleme tekniğinde “Niye ?”, “Ne için ?”, “Ne sebeple ?” sorularına cevap aranmaktadır. Bu teknik ile adli muhasebecilerin maliyet ve zaman tasarrufu yapması mümkündür.

3.8.6.Fiziki İnceleme Tekniği

Mahkemeye intikal etmiş anlaşmazlıkların olduğu varlıkların muhasebe kayıtlarında olup olmadığı, iddia edilen cins, miktar ve değerde olup olmadıklarının incelenmesi işlemidir. Diğer tekniklere göre daha güvenilir sonuçlara ulaşmak mümkündür. Adli muhasebecilerin bu teknikleri başka uzmanlarla beraber uygulaması incelemenin daha yararlı olması açısından önemlidir.

3.8.7.Belge İnceleme Tekniği

Belgelerin güvenirliğinin incelendiği, mühür ve imzaların gerçek olup olmadığının araştırıldığı teknik türüdür. Muhasebe işlemlerine ait kayıtların somut belgelere dayanması gerekmektedir. Islak imzalı belgelerin, fotokopi belgelerden daha çok değerlendirilmeye alınması gerekmektedir.

nkn ıslak imzalı belgelerde sahte işlemler yapılması mümkünken fotokopi belgelerden sahte belge düzenlemek mümkün değildir. (Gülten ve Kocaer, 2010:40)

3.9.Adli Muhasebecilerin Mesleki Faaliyetleri

Ekonomik işlemlerin giderek karmaşık hale gelmesi, kişiler ile kurumlar arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşletme alışanlarının yaptıkları hile ve yolsuzlukların artması, bu hilelerin ortaya çıkarılması ve önlenmesinin zorlaşması, artan

işletme başarısızlıkları avukatların ve mahkemelerin uzman desteğine ihtiyacı arttırmıştır. İşletmelerdeki finansal suçlar, işletme muhasebecilerinin potansiyel hile yolsuzluklardan habersiz olmaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu sebeplerle adli muhasebecilik mesleği hukuk ve muhasebe bilimleri arasında köprü görevi görmekte ve farklı bakış açısı sunmaktadır. Adli muhasebeciler aldıkları eğitim ve tecrübeleri ile işletmelerin çeşitli sorunları ile ilgilenmektedirler.

Adli muhasebeci, toplumun güvenilir, faydalı ve sorumlu bilgi isteğiyle sosyal, yasal ve finansal durumlar açısından gerçekleri irdeleyen ve şüphe ile yaklaşan meslek elemanı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Adli muhasebecilerin mesleki faaliyetleri şunlardır:

- Uzman tanıklık,
- Hile araştırmacılığı,
- Dava destek danışmanlığı'dır.

3.9.1.Uzman Tanıklık

Mahkemelere intikal etmiş dava sürecinde avukatlara ve hakimlere dava konusunun teknik yönüyle ilgili bilgi sunan uzman meslek mensubudur. Uzman görüşü adli muhasebecinin uzmanlık alanlarıyla ilgili olmalıdır. Uzman tanıklığın amacı karşılıklı iddiaların bir uzman kişi tarafından yorumlanması, incelenmesi ve dava konusunu güvenilir bir şekilde açıklığa kavuşturmasıdır. (Aktaş ve Kuloğlu, 2008:112)

Uzman tanıklık, bir uzman kişinin uzmanlık alanı içinde dava konusuyla ilgili yapmış olduğu bilimsel araştırmalar sonucunda elde ettiği bilgileri belge ve görsel araçlar ile duruşma sırasında sunarak tanıklık yapmasıdır. Uzman tanıklar dava konusuyla ilgili bilimsel araştırmalara ve incelemelere dayanarak fikirlerini sunması sebebiyle ortalama bir tanıktan daha güvenilirdir.

Toplumlarda ekonomik anlaşmazlıkların ve dava sayılarının artması, dava konularının karmaşık hale gelmesi mahkemelerde uzman tanık olarak adli muhasebecilere ihtiyaç doğmuştur. Adli muhasebeci, dava taraflarının ve avukatların etkisi altında kalmadan görevini tarafsız ve gerçeği ortaya çıkarma bilinciyle yerine getirmesi gerekir. Adli muhasebeci

tahminde bulunmadan elde ettiği bilgileri net ve açık bir şekilde sunması gerekir. Dava konusuna tüm dikkatini vermeli, konular arasında geçişler yapmamalı, sorulan soruları dikkatli dinlemeli ve net cevaplar vermelidir. Uzman tanığın iletişim becerileri yüksek olmalı, topluluk içerisinde konuşabilmeli ve hitabet yeteneği iyi olmalıdır. Adli muhasebecinin yapacağı hatalar itibarını ve imajını doğrudan etkileyecektir. (Gülten ve Kocaer, 2010:19)

Karmaşık muhasebe davalarında mahkemelerin tarafların iddialarının açıklığa kavuşturulması için uzmanlardan yararlanması uzman tanıklığı ifade eder. Mahkemeler, adli muhasebecilerden muhasebe hileleri, dolandırıcılık, hırsızlık, varlıkların kötüye kullanımı, sigorta hileleri, rüşvet, yolsuzluk, vergi kaçırma, zimmete para geçirme, finansal suçlar, uygun olmayan muhasebe işlemleri ve ticari davalarda olayın açıklığa kavuşması amacıyla uzman tanık olarak yararlanmaktadırlar. (Develioğlu, 2015:24)

ABD’de uzman tanıkların tahmin ve çıkarımlarda bulunarak ifade vermeleri yasaklanmıştır. Duyularına dayalı, elde ettikleri ve bildikleri dahilinde ifade verebilmektedirler. Fakat bu durumun bazı istisnaları da vardır. Örneğın, kişinin yaşını, boyunu, kilosunu tahmin etme ya da hareket halindeki aracın hızını tahmin etmek gibi durumlardır. Uzman tanığın ifadesi avukat ve hakimin uzmanlık gerektiren teknik bilgileri anlaması amacıyla mahkemeye sunduğu rapor ve kanıttır. Uzman tanıklık, adli muhasebecinin mahkemedeki işlevinin son aşamasıdır. (Kuloğlu, 2007:18-19)

Günümüzde giderek artan oranda finansal hileler, zimmet, varlıkların kötüye kullanımı, hileli iflas, karı gizleme, hissedar anlaşmazlıkları, sözleşme ihlalleri, hileli muhasebe uygulamaları ve vergi kaçakçılığı ile ilgili davalarda adli muhasebeciler, avukatlara destek sağlayabilmektedirler. Adli muhasebeciler, muhasebe kayıtlarının analizi, vergi konularının araştırılması, denetçi çalışma kağıtlarının incelenmesi, dava taraflarıyla görüşme gibi işlemlerle avukatlara destek hizmetleri verebilirler. (Pehlivan, 2010:28)

Hakimler, mahkemelere intikal eden konuların hukuksal yönünde uzman olmalarına rağmen olayları oluşturan ticari işlemler ve muhasebese uygulamaları konularında yeterli bilgiye sahip değildirler. Bu sebeple çözüme kavuşturulması gereken mali konulu davaların özel bilgi ve uzmanlık ile incelenmesi ve yorumlanması gereken kısımlarda tecrübeli bir uzman tanığın görüşlerinden yararlanmaları gerekmektedir. (Çoban, 2013:52)

Uzman tanığın merak, ısrarcılık, sezgi ve iletişim beceri ve özellikleri olmalıdır. AICPA’ya göre uzman tanığın sahip olması gereken beceri ve özellikleri dört grupta toplanmıştır. Bunlardan birincisi, yeterli eğitim ve deneyimdir. Uzman tanık, genel kabul görmüş muhasebe

ilkeleriyle ilgili deneyime, vergi hukuku, işletme hukuku ve meslek etiğinde yeterli derecede bilgi sahibi olmalıdır. İkinci grup özellikleri ise, temel adli bilgisine sahip olmalıdır. Mesleki sorumluluk, yasalar, anlaşmazlıkların çözümü, planlama becerileri, kanıt toplama ve kanıtları saklama konuların yeterli becerilere sahip olmalıdır. Üçüncü özellikleri ise adli becerilerde uzman olmalıdırlar. Son özellikleri ise analiz ve sonuca ulaşma yeteneğidir.

Uzman tanık iflas, haciz, analiz, aile hukuku, değerlendirme, hilenin tespiti, gerçeğe uygun olmayan beyanları çözebilme ve ekonomik zarar hesaplama yetenekleri konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır. (Çoban, 2013:78)

Uzman tanık, etkili bir sözlü ve yazılı iletişim becerisine sahip olmalıdır. Uzman tanığın görevi gerçekleri ortaya çıkarmaktır. Uzman tanıklar muhasebe, hukuk, denetim, psikoloji, suç bilimi ve bilgisayar uygulamaları konularında bilgi sahibi olmalıdırlar. Uzman tanık, dava konuları hakkında araştırma ve incelemeler yaparak verileri toplamak, toplanan verileri yorumlayarak bir görüşe ulaşmak ve ulaştığı görüşü mahkemede açık ve net olarak sunmalıdır.

Uzman tanığın dava sürecinde uyması gereken kurallar şunlardır. (Bozkurt, 2006:2)

- Çalışmalarında tarafsız ve bağımsız olmalı,
- Yaratıcı, yatıştırıcı ve mesleki ehliyete sahip olmalı,
- Teknik bilgileri açık bir şekilde ve öğretici bir biçimde açıklamalı,
- Taraflarla iletişimi kurabilmeli,
- Mahkeme ortamının gereklerine uymalıdır.

Adli muhasebeci incelemeleri sırasında biraz dedektif gibi biraz da muhasebeci gibi davranmalıdır. Finansal muhasebe, yönetim muhasebesi, finans yönetimi konularında ve ileri düzeyde bilgisayar kullanımı becerisine sahip olmalıdır. Bunların yanı sıra adli muhasebeci iletişim becerisi yüksek ve yasal mevzuatlara hakim olmalıdır.

Uzman tanığın mahkemede ifade verirken dikkat etmesi gereken temel prensipler şunlardır; (Pagano, 2005: 24):

- Doğruyu söylemek,
- Odaklanmak ve konsantre olmak,

- Konudan konuya geçmemek,
- Sorulan soruları dinlemek ve net cevaplar vermek,
- İfade alan ya da çapraz sorgulamada bulunan avukata karşı saygılı davranmak,
- Kesin ifadeler kullanmak,
- Profesyonel standartlara sahip olmak,
- İtirazları dinlemek,
- Tahminlerde bulunmamak, spekülasyon yapmamak,
- Tam anlamıyla sunuma hazırlanmak ve tekrarlamak.

Uzman tanıklık, Türk Yargı sisteminde uygulaması pek olmayan bir sistemdir. Türkiye’de tanıklık, olayları kendi gözüyle gören kişiler için düzenlenmiştir. Ayrıca bilirkişi uygulamalarında yazılı rapor verme esası uygulanmaktadır. Fakat yazılı raporlarda teknik bilgilerin ve terimlerin olması ifadelerin karışık ve anlamanın zor olması nedenleriyle ulaşılan sonuçların mahkemelerce anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bu durumda hakim, bilirkişiden ek rapor istemekte ancak ek açıklamalarda da benzer sıkıntılar yaşanmaktadır.

Uzman tanıklıkta ise sözlü ifade esastır. Böylece anlaşılmayan terimler ve açıklamalar sorularak adaletin sağlanması konusunda daha sağlıklı bilgiler alınmaktadır. Uzman tanıklık uygulamasının Türk Yargı sisteminde uygulamaya konulmasının davaların sürecini hızlandıracağı açıktır. Bilirkişilik uygulamasında yaşanan sorunların bir kısmının bu şekilde çözümlenebileceği düşünülmektedir.

Uzman tanıklık ile bilirkişilik arasındaki farklar ise aşağıdaki gibi açıklanabilir.

- Uzman tanık, bilirkişiye göre daha araştırmacı, şüpheli, sezgileriyle hareket eden, analitik incelemeler yapan ve etkili sözlü ve yazılı iletişim yeteneğine de sahiptir.
- Türkiye’de bilirkişilik uygulamalarında YMM ve SMMM unvanlarını taşıyan meslek mensupları yeterli görülürken, uzman tanıkların, adli muhasebe konusunda uzman olduklarını belgeleyen sertifika sahibi olmaları gerekir.

- Bilirkişiler, Türkiye’de mahkemelerce görevlendirilirlerken, uzman tanıklar ise mahkemelerin yanında hukuk büroları ve şirketler tarafından da görevlendirilebilir. Ayrıca tarafların her biri kendi uzman tanığına sahip olabilir.
- Dava sürecinde bilirkişiler kendilerine gönderilen dosyada sadece kendilerinden istenen konuyu inceler ve kendisine sunulan belgelerden başka belgeleri kullanmazlar. Uzman tanıklar ise çalışmalarını bir dedektif gibi yürüterek konuyu bir bütün olarak ele alır ve kendisini destekleyecek kanıt toplamaya çalışırlar.
- Uzman tanık çalışmalarını mahkeme heyetine sunarken yazılı rapor vermenin yanında sözlü ifade de bulunabilir ve savunması sırasında teknolojik araçlardan yararlanarak sunum tekniklerini kullanabilir. Ayrıca uzman tanıklar, duruşma sırasında karşı tarafın avukatınca çapraz sorguya da alınabilir. Bilirkişi ise dosya üzerinden yürüttükleri incelemeleri yalnız yazılı rapor halinde mahkemeye sunar. Bu nedenle uzman tanıklar gibi mahkeme ortamının gereklerine uyum sağlama yükümlülükleri bulunmamaktadır.

3.9.2.Hile Araştırmacılığı

Çalışmanın bu bölümünde önceki bölümlerde incelenen hile ve hile türleri konusunun araştırılması ve ortaya çıkarılması aşamasında hile araştırmacılığı hizmetlerinin önemine değinilecektir.

Temel ilkelere göre eğitilmiş muhasebeci, bağımsız denetçi ve iç denetçilerden hilelerin ortaya çıkarılmasını beklemek zordur. Bu sebeple yeni bir meslek ihtiyaç haline gelmiştir. Bu yeni meslek türüne ‘Hile Denetçisi’ veya ‘Hile Araştırmacısı’ adı verilmektedir. (Bozkurt, 2006:3-4)

Hile araştırmacılık hizmetleri, çalışanların hileleri, gayrimenkul dolandırıcılığı, sigorta hileleri, rüşvet ve yolsuzluk gibi finansal suçların incelenmesiyle ilgilidir. (Pazarçeviren, 2005:5)

Hile araştırmacılık hizmeti, adli muhasebecilerin daha yoğun bir şekilde hizmet verdikleri bir alandır. Hile araştırmacıları varlıkların kötüye kullanımını önlemek, çalışan hileleri ve stok hilelerine yönelik kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren kurum ve işletmelere hizmet vermektedirler. (Toraman vd., 2009:40)

Adli muhasebeci taraflardan hangisinin ne kadar zarar gördüğünü, mahkemedeki anlaşmazlıkların çözümü ve davalara destek olabilmek amacıyla olayların çözümü ile ilgilidir.

Dava konularında her zaman hile unsuru olması zorunlu değildir. Ancak hile araştırmacıları, hırsızlık veya işletme varlıklarının kötüye kullanımını gibi hileli eylemleri araştırır ve incelerler. Bu sebeple hile denetimi ile hile araştırmacılığında farklı uygulamalar mevcuttur. Hile araştırmacısı davanın amacını belirlemeli ve hile iddiasını çözümlemelidir.

Hile araştırmacıları hem özel hem de genel konularda yeterli tecrübeye sahip olmalıdırlar. Genel denetim ile hile denetimi bilgilerinin yanı sıra bankacılık, sigortacılık, üretim, dağıtım ve inşaat sektörlerine ait hileleri tespit edebilmek amacıyla bu sektörlere ait bilgi ve tecrübeye sahip olması gerekir. (Akyel, 2009:170)

Hile araştırmacısının özellikleri, bilgileri ve becerileri gereğİ hesap kayıtlarındaki mevcut hileleri tespit etme ve belgeleme konusunda uzman olması gerekmektedir. Hile araştırmacısı karışık finansal işlemlerin ve rakamsal verilerin sıradan bir insanın anlayabileceğİ şekilde çevirmesi gerekmektedir.

Hile araştırmacılarının anlaşmazlık durumlarında yardımcı olabilecekleri işlemler şunlardır: (Pazarçeviren, 2005:5)

- İşletmelerde yapılan çalışan hilelerini kanıtlayıcı belgelerle birlikte ortaya çıkarmak,
- İşletmelerde mevcut durumu inceleyerek yapılacak işlemlere ilişkin önerilerde bulunmak,
- Varlıkların geri alınması, korunması ve değerlemesine yönelik destek sağlanmak,
- Konuyla ilgili diğer alanlardaki uzmanlarla koordineli çalışmayı sağlamak,
- Dava açma yoluyla varlıkların geri alınmasına yardımcı olmaktır.

Hile araştırmacılarının genel olarak karşılaştıkları hile durumları şöyledir: (Gülten ve Kocaer, 2010:141-143)

- Satın alma faaliyetlerinde bulunanların satıcılardan hediye ve rüşvetler alması,
- Depo faaliyetleri sırasında mallardan bir miktarının eksik ve fazla gönderilmesi,
- İşletme ticari malları ya da demirbaşlarını çeşitli yöntemlerle işletme dışına çıkarmak,
- Maaş bordrolarında gerçekte çalışmayan veya işten ayrılan kişilere para ödüyor gibi göstermek,

- Kasada yüksek tutarlarda nakit bulundurulması gibi durumlardır.

Yukarıda sayılan bu durumlarda hile araştırmacısı şu işlemleri yapmalıdır:

- Habersiz kasa sayımı yapmalı,
- Belgelerin numaralarını sıra numaralarını takip edip etmediğini incelemeli,
- İptal edilmiş faturaları incelemeli,
- Envanter işlemlerinin ne zaman kimler tarafından yapıldığını araştırmalı,
- Örnekleme yöntemiyle varlıkların hareketlerini incelemeli,
- Belgelerdeki imzaları incelemeli,
- Fazla mesailerini incelemeli,
- Bordrolarda gösterilen çalışanların mevcudiyetini incelemeli,
- Alıcı ve satıcı cari hesap bakiyeleri hakkında mutabakat yapmalıdır.

Hile araştırmacılarının hile, yolsuzluk ve suiistimallerin ortaya çıkarılmasında işlevleri büyüktür. Araştırma ve kanıt toplama teknikleriyle sistemin tüm bileşenlerini ayrıntılarıyla incelemesi ve sonrasında hile, yolsuzluk ve suiistimal yapanların hak ettikleri cezaları alması sağlanmalıdır. (Özyürek, 2012:145)

Hile araştırmacısı hile, yolsuzluk ve suiistimal araştırmaları sırasında iyi şekilde planlanmış olaylarla karşılaşabilir ve bu durumlarda gerekli teknoloji ve bilgisayar bilgisi için bir başka uzman desteğine başvurmalıdır.

Hile araştırmacısı tespit ettiği hile, yolsuzluk ve suiistimler sonrasında araştırma sürecini tamamlayarak eylemlerin neden olduğu zararları tespit etmeli ve maddi boyutunu hesaplamalıdır. Hile araştırmacısı hile, yolsuzluk ve suiistimleri ortaya çıkardıktan sonra işletme yöneticilerine bir daha benzer durumlar ile karşılaşmamaları için gerekli tedbirleri gösteren önerilerde bulunmalıdır.

3.9.3.Dava Destek Danışmanlığı

Dava desteği, bir dava öncesinde ya da dava sırasında avukatlara sağlanan muhasebe desteğidir. Elde edilen verilerin ve avukatların ihtiyaç duyduğu bilgilerin yeterli ve doğru olarak saptanması faaliyetidir.

Adli muhasebeci, mahkemeye intikal etmiş olaylarla ilgili olarak dava tarafları adına ve konunun muhasebe yönünü değerlendirmekte yeterli bilgi sahibi olmayan avukat ve hakimlere yardımcı olmak ve adaletin sağlanması amacıyla dava destek hizmeti verebilmektedir.

Adli muhasebeci yolsuzluk eylemlerinde, işletme değerlemelerinde, hasar ve zarar tespitlerinde, sigorta anlaşmazlıklarında, sözleşme ihlallerinde, patent ve haklardan doğan sorumluluklarda, boşanma davalarında ve işletmeler arası anlaşmazlıklarda dava desteği hizmeti verirler. (Bozkurt, 2006:58)

Adli muhasebecinin sağlayacağı dava desteği konuları şunları kapsamaktadır. (Cullinan ve Sutton, 2002:300)

- Bir iddiayı ret etmek ya da desteklemek için gerekli belgeleri temin etmek,
- Eksik noktaları belirlemek ve durumun ön değerlendirmesini yapmak için belgeleri incelemek,
- Ekonomik durumun anlaşılmasını ve sorulacak ek soruların bildirimini kolaylaştıracak verilerin incelenmesi sürecine katılmak,
- Karşı taraftaki bilirkişinin tazminat talebi raporunu incelemek ve mevcut durumun eksik ya da iyi yönleri hakkındaki raporları incelemek,
- Davanın sonuca bağlanmasına yönelik görüşme ve tartışmalara yardımcı olmak,
- Karşı tarafın tanığını dinlemek için duruşmaya katılmak ve 'bir tarafın tanığının diğer tarafın avukatı tarafından sorguya çekilmesi' işlemine yardım etmektir.

Dava desteği hizmetlerinin kapsamına giren dava konuları sırasıyla başlıklar altında incelenecektir.

3.9.3.1.Adli Muhasebe Kapsamında Dava Konuları

Adli muhasebeci, dava destek hizmeti kapsamında taraflara şu konularda yardımcı olabilmektedir. (Toraman vd., 2009:38; Gülten ve Kocaer, 2010:16-18)

- Tarafların iddialarını desteklemek veya reddetmek amacıyla önemli belgelerin sağlanması,
- Maddi kayıpların söz konusu olduğu konularda değerlendirme yapmak amacıyla ilgili belgelerin incelenmesi,

- Kanıtların incelenmesi yoluyla mali konuların anlaşılmaya çalışılması,
- Davaya hazırlık kapsamında karşılaşılabilecek sorulara hazırlık yapılması,
- Dava süreci başlamadan önce dava ile ilgili muhasebe veya finans alanındaki konularla ilgili olarak iddiaların belirlenmesi ve belirlenen bu iddialara karşı savunma hazırlanması,
- Dava aşamasında konuyla ilgili bilgi verilmesi.
- Adli muhasebecilik mesleğinin gereği sadece iki şirket arasında ya da bir şirketin çalışanlarının yapmış olduğu yolsuzluklarla değil bütün insan hayatı ile ilgili tüm finansal davalarda destek verebilmelidir.
- Boşanmalarda ilgili uyuşmazlıklarda evlilik süresinde elde edilen varlıkların gerçekleştirilen finansal olayların etki ve sonuçlarının analiz edilmesinde, özellikle paylaşılması gereken varlıklar arasında ticari işletmelerin bulunduğu durumlarda adli muhasebe hizmeti önemli faydalar ve yardımlar sağlamaktadır.
- İşletmelerin mali kayıpları ile ilgili davalarda işletme yöneticilerinin veya işletme çalışanların yaptığı hileli eylemlerden oluşan zararların tespiti ve hesaplanması sırasında da adli muhasebecilik mesleğine ihtiyaç duyulmaktadır.
- Ceza davalarında belge ve kredi kartı dolandırıcılıkların da, çek ve senetlere ilişkin dolandırılacaklarda ve cinayet davalarının bir kısmında adli muhasebecilik mesleği hizmetinden yararlanılabilir.
- İcra iflas hukuku ile ilgili davalarda hileli iflas uygulamaları gibi özellik arz eden durumlarda, borçlunun mal kaçırmak için muvazaalı olayların ortaya çıkarılması da adli muhasebecilik mesleğinin konusu içerisinde yer alır.
- İş hukukunun uygulama konusunda giren davalarda ise tazminatlarının hesaplanması, işyerinde meydana gelen iş hukuku yolsuzluk ve usulsüzlüklerin aydınlatılmasında da adli muhasebecilik mesleğine başvurulabilir.
- Vergi hukukunun uygulama alanına giren davaların pek çoğunda muhasebe analizlerinin önemi büyüktür. Vergisel hile ve yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında,

mali tablolarında veya defterlerde yapılan hesap oyunlarının tespit edilmesinde adli muhasebecilik mesleğinin önemi büyük olmaktadır.

- Ticaret hukuku ile ilgili davaların pek çoğunda örneğin ortakların kar dağıtımını ile ilgili problemlerinde, tasfiye veya birleşmelerle ilgili uyuşmazlıklarda adli muhasebecilik mesleğini icra edenlerin yardımları gerekebilir.
- Kara paranın açıklanmasıyla ilgili suçların yargılanmasında da adli muhasebecilerden yararlanılmaktadır. Kara paranın aklanmasına ilişkin çok geniş örgütlemeler ve sistemler kurulmakta ve bu yapıların çözümlenmesinde ise mutlaka üst düzey muhasebe ve denetim teknik bilgisi gerekmektedir.

Dava destek danışmanlığı kapsamında adli muhasebeci mahkemeye intikal etmiş ya da henüz mahkemeye intikal etmemiş muhasebe uygulamaları konuları olan anlaşmazlıkların çözümüne yönelik hizmet vermektedirler. Dava destek danışmanlığı hizmeti ile adli muhasebecilerin mahkemelere yardımcı olabileceği dava konuları incelenecektir.

3.9.3.1.1.Zimmet İle İlgili Davalarda Adli Muhasebe

İşletme yöneticilerinin ya da işletme çalışanlarının yaptığı hileli eylemler nedeniyle işletmenin uğramış olduğu zararların tespiti ve boyutunun hesaplanması sürecinde dava destek danışmanlığı hizmetine ihtiyaç vardır. İşletme yöneticilerinin ve çalışanlarının işletmeye ait varlık ve değerleri kendi zimmetlerine geçirdikleri durumlarda olayların yapısı ve planlamasının karmaşık olması sebebiyle bu durumların tespiti çok güç olmaktadır.

Bu durumlarda hileli eylemlerin boyutlarının ortaya çıkarılması derin bir muhasebe ve denetim bilgisini gerektirmektedir. Bu sebeple avukatlar, adli muhasebecilerden dava desteği isteyebilmektedirler. Adli muhasebecinin zimmete geçirme eylemlerinde olayların ortaya çıkarılması ve kim ya da kimler tarafından yapılabileceğine ilişkin bilgileri elde etmesi mümkündür. Adli muhasebeci işletmelerin iç denetim ve iç kontrol sistemlerini inceleyerek sistemlerin zayıf noktalarını ve hileli eylemleri gerçekleştiren kişi ya da kişileri tespit edebilir. (Gülten ve Kocaer, 2010:115)

3.9.3.1.2.Boşanma Davalarında Adli Muhasebe

Boşanma ile kişiler sosyal, ekonomik ve kişisel değişikliklere uğrayabilmektedirler. Boşanma davalarında mali konuların adli muhasebeciler tarafından incelenmesi ve araştırılması gerekmektedir. Boşanmanın mali sonuçlarına bağlı olarak Türk Medeni Kanunu'nda maddi tazminat, manevi tazminat ve nafakayı inceleyecek olursak;

a) Maddi Tazminat : Taraflardan birinin talebi üzerine kusursuz veya daha az kusurlu eş tarafından maddi tazminat istenebilmektedir. Maddi tazminat için boşanma kararının verilmiş olması, daha az kusurlu ya da kusursuz olan eşin boşanma yüzünden maddi zarara uğraması, maddi zararın boşanma ile gerçekleşmesi ve maddi tazminat tutarının tespit edilmesi gerekmektedir.

b) Manevi Tazminat : Kusuru olmayan eşin talebi üzerine manevi olarak zarar görmesi sebebiyle manevi tazminat isteyebilir. Manevi tazminat için boşanma kararının verilmiş olması, boşanma ile manevi zararın oluşması, manevi zararın boşanma ile gerçekleşmesi, manevi tazminat talebinde bulunan tarafın kusursuz olması ve tazminat miktarının tespit edilmesi gerekmektedir.

c) Yoksulluk Nafakası : Boşanma ile yoksulluğa düşecek tarafın geçimini sağlayabilmek için diğer tarafın mali gücüne oranla yoksulluk nafakası verilebilmektedir. Yoksulluk nafakası için taraflardan birisinin talebiyle az kusurlu veya kusursuz olması, boşanmayla yoksulluğa düşecek olması, nafaka ödeyecek tarafın mali gücüyle orantılı olması, nafaka miktarının ve nafakanın başlangıç ve bitiş sürelerinin tespiti, nafakanın ödenme şekli ve gelecek yıllarda arttırılması ve azaltılması esaslarının tespit edilmesi gerekmektedir. Tüm bu boşanma davası kapsamındaki mali konularda adli muhasebeciler tarafından incelenmesi, tespit edilmesi ve mal paylaşımı süreçlerinde avukatlara dava desteği hizmeti verilebilmektedir.

3.9.3.1.3.Ceza Davalarında Adli Muhasebe

Ceza davalarında suçun altında yatan sebebin dolandırıcılık, hakkını tam alamama, muhasebe hileleri ve hırsızlık gibi durumlar olabilmektedir. Bu gibi durumlarda olayın muhasebe yönünü incelemek amacıyla adli muhasebeci, avukatlara ve mahkemeye dava destek hizmeti verebilir.

Kişilerin maddi menfaat sağlama, bir işletmeyi ele geçirme, mirasa sahip olma, kişileri korkutarak ihaleye girme ve engelleme sebepleriyle ceza davası konularında adli muhasebeciye ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca ceza davalarında kredi kartı dolandırıcılıkları, çek ve senet dolandırıcılıkları gibi konularda da adli muhasebecilerin dava desteği hizmeti vermeleri mümkündür.

3.9.3.1.4.İcra ve İflas Davalarında Adli Muhasebe

Borçlunun borcunu ödememek için yaptığı muvazaalı işlemler ve hileli iflas yöntemlerinde adli muhasebeciler dava desteği verebilmektedirler. İflas eden işletmelerin mali bilgilerinin

incelenmesi gerekmektedir. Adli muhasebeci bu durumlarda muhasebe tekniklerini kullanarak incelemeler sonucunda önemli sonuçlara ulaşabilmektedir.

3.9.3.1.5.İş Hukuku Davalarında Adli Muhasebe

İş hukuku davaları kapsamında tazminat hesaplamalarında adli muhasebecilerden dava destek hizmeti alınabilir. İşçilerin hakkettikleri ihbar ve kıdem tazminatlarının hesaplaması, ücretli izin, doğum izni ve fazla mesai ücretlerinin hesaplamalarında adli muhasebecilerden destek alınabilir. Bilirkişi uygulamasına en yakın adli muhasebe hizmetleri iş hukuku davalarıdır. Fakat adli muhasebeci dava desteği hizmeti dışında uzman tanık olarakta hizmet vermesi gerekmektedir. (Gülten ve Kocaer, 2010:119-120)

3.9.3.1.6.Vergi Hukuku Davalarında Adli Muhasebe

Vergi konusunda hilelerin ortaya çıkarılmasında, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında yapılan gerçeği gizleme işlemlerinde bu durumların tespit edilmesinde adli muhasebecilere önemli görevler düşmektedir. Vergi hukukunu içeren davalarda üst düzey muhasebe bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Vergi davalarında muhasebe kayıtlarında denklik aramaktan öte bu denkliklerin arkasındaki gerçek irdelenmektedir. Bu araştırmalarda vergi incelemesi dışında analitik incelemeler yapılmaktadır. Elde edilen veriler ile muhasebe kayıtları ve finansal tablolarda yer alan bilgiler karşılaştırılarak gerçeğe uygun olmayan işlemler belirlenir.

Vergi kaçırma eylemleri çeşitli yöntemlerle gerçekleşmiş olabilmektedir. Adli muhasebeci dava konusunu çeşitli tekniklerle inceleyerek olayın birçok yönünü araştırmalıdır. Vergi kaçırma eylemlerinin birçok şekilde gerçekleşmiş olabileceğini göz önüne alarak adli muhasebeci sahte fatura, gerçek dışı gider, varlıkların değerlerinin gerçeği yansıtmaması, muvazaalı işlemler ve sözleşmeler gibi durumları tek tek ihtimal dahilinde değerlendirmelidir. Vergi hukuku kapsamındaki davalarda adli muhasebecinin gerekli incelemeleri yaptıktan sonra sağlayabileceği bilgi, belge ve kanıtlar oldukça geniştir. Bu davaların çözümü ve gerçeğin ortaya çıkarılmasında klasik muhasebeci ve bilirkişi uygulamalarından ziyade adli muhasebecilere ihtiyaç vardır. Adli muhasebe uygulamalarının önemi ve adli konularda sağladığı yararlar büyüktür. Bu sebeple ülkemizde de uygulamaya konulması adaletin hızlanması ve yerini bulması açısından katkıları olacaktır.

3.9.3.1.7.Ticaret Hukuku Davalarında Adli Muhasebe

Konusunu ticari işlemlerin oluşturduğu davalarda ticari örf ve adetlerin bilinmesi, piyasanın çalışma şeklinin iyi analiz edilmesi ve sektörün yapısının özelliklerinin belirlenmesi davanın gidişatı açısından önemlidir. Ticari piyasalarda işletme çalışanları ve işletme yöneticileri tarafından birçok hileler yapılmaktadır. (Pazarçeviren, 2005:5-7)

İşletme ortakları kendi hisselerine düşen karların doğru hesaplanıp hesaplanmadığını, diğer ortakların işletme aleyhine uygulamalara girip girmediği konularında şüphe edebilirler. Bu şüpheler taraflar arasında anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Bu davalarda tarafların beyanından çok belge, bilgi ve kanıtlar daha önemlidir. Bu durumlarda adli muhasebeci işletmenin ticari faaliyetleri, alım ve satımları, mali hususları hakkında bilgi toplayarak avukatların ihtiyaç duyacağı verilere ulaşabilirler. (Gülten ve Kocaer, 2010:124-125)

3.9.3.1.8.Kara Para Aklama Davalarında Adli Muhasebe

Kara para aklama eylemlerinde bunların çözümlenmesi ve ortaya çıkarılmasında üst düzey muhasebe ve denetim bilgisine ihtiyaç vardır. Avukatların bu bilgiler olmadan savunma yapması ve davayı çözümlenmesi zor olacaktır. Kara para ile mücadele etmede kayıt dışı ekonominin önemi büyüktür. Kayıt dışı ekonominin azaltılması kara para aklama eylemlerini sektöre uğratacaktır. İşletmelerdeki hileleri gerçekleştiren kişiler hileleri gizlemek için çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Adli muhasebeci gerçek durumu gizlemek amacıyla yapılan işlemleri inceleyerek bunları ortaya çıkarmaktadır. Hangi belge ve bilgilerin gerçek ve sahte olduğunu tespit etmektedir. Gerçeğe uygun gözükken birçok ticari işlemde de kara para aklama ve suç gelirlerini yasal sistemin içerisine alma çabası bulunabilmektedir. Bu durumlarda ciddi örgütlenmeler ve çalışmalar mevcuttur. Bunların ortaya çıkarılmasında ise birçok güçlüklerle karşılaşmaktadır. Adli muhasebeci gerekli incelemeleri yaparak olayların gerçek boyutunu ortaya çıkararak avukatlara dava desteği sağlamaktadır. (Gülten ve Kocaer, 2010:125-126)

3.9.3.2.Adli Muhasebecinin Mahkemedeki Rolü

Uzmanlık alanına bağlı olarak adli muhasebecinin bilgisini değerlendirmek için çeşitli nitelikler ve standartlar vardır. Mahkemenin tanığı uzman olarak değerlendirmesi için yasalar önünde uzmanlık alanları arasında genel standartlar bulunsa da bunlar sabit kriterler değildir. Bu noktada uzman adli muhasebecileri sıradan tanıklardan ayıran nitelikler mevcuttur.

Adli muhasebecileri, klasik muhasebecilerden ayıran nitelikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz: (Uğurlu, 2013:68-69)

- Adli muhasebecilik uzmanlık alanında profesyonel bir kurumdan alınmış lisans diploması, sertifika veya kuruma kayıtlı bulunma,
- Uzmanlık alanında lisans, yüksek lisans ve doktora derecesi,
- Adli muhasebecilik alanındaki güncel gelişmelerden haberdar olduğunu gösteren akademik kariyer dışında devam edilen profesyonel eğitim veya uzmanlık eğitimi,
- Adli muhasebecilik alanında genel bilginin bir parçası olarak bulunan ve teknik görüş sergileyen yazılar veya yayınlar,
- Adli muhasebecilik alanında profesyonel saygı ve itibar kazandığını gösteren öğretim, ders verme veya danışmanlık,
- Mesleki derneklere üyelik,
- Teknik danışman veya uzman olarak adli muhasebecilik alanında benzer görevlendirmeler yoluyla kazanılan geçmiş deneyimler,
- Bireyi uzman kılan adli muhasebecilik alanında özel bilgilere erişim veya özel statü.

Adli muhasebeci genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin dışında ilgili alanlardaki gelişmeleri de takip etmelidir. Adli muhasebeci aynı zamanda analitik düşünme becerisine sahip olmalı ve kıt kaynaklarla çalışabilme becerisine sahip olmalıdır. Adli muhasebeci karışık olayları basite indirgeme becerisi ile herkesin anlayabileceği bir dille konuları açıklayabilmelidir.

3.9.3.2.1.Güvenilir Olma

Adli muhasebeci anlaşmazlıkların çözümü ve gerçek durumları ortaya çıkarma konusunda avukatlara ve hakimlere yardımcı olmak amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Adli muhasebeci ihtiyaç duyulan bilgileri ve gerçekleri basit ve net olarak mahkemede sunmalıdır. Adli muhasebeciyi güvenilir kılan hususlardan bazıları şunlardır: (Uğurlu, 2013:70)

- Adli muhasebeci net ve yüksek sesle konuşmalı,
- Teknik bilgi ve terimler kullanmamalı,

- Sorulan sorulara net cevaplar vermeli ve gereksiz detaylar vermemeli,
- Soruları soranlar ile göz temasında olmalı,
- Profesyonel bir tavır takınmalı,
- Sakin olmalı, çok yavaş veya çok hızlı konuşmamalı,
- Adli muhasebeci davayı ciddiye aldığını gösterecek şekilde giyinmeli,
- Açıklamalarını destekleyecek görsel araçlardan yararlanmalı,
- Adli muhasebeci notlarını okuyarak konuşmalı,
- Sunulacak belgeleri düzenlemeli,
- Tedirgin konuşmadan kaçınmalı ve sorulan sorular karşısında sakinliğini korumalı,
- Çapraz sorgu sırasında hızlı cevaplar vermemeli,
- Boşluklara sürekli olarak bakmamalı,
- Bütün taraflara samimi yaklaşmalı,
- Dürüst olmalı ve abartılı konuşmamalıdır.

3.9.3.2.2. Profesyonel İtibar ve İmaj

Adli muhasebeci ile denetçi birbirinden farklı meslek mensuplarıdır. Denetçi genel kabul görmüş denetim standartlarına göre hilenin olup olmadığını araştırırken, adli muhasebeci hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi ile ilgilenir.

Adli muhasebecinin meslektaşları arasındaki itibarı ve imajı akademik unvanı ve yayınları ile bağlantılıdır. Fakat bu itibar adli muhasebe alanındaki görüşlerinin ve tecrübesinin bir ürünüdür. Adli muhasebecinin profesyonelliği ve uzmanlık alanları müşteri işletmeler ve avukatlar açısından önemlidir.

3.9.3.2.3. Önceki Çalışmalarının Kalitesi

Adli muhasebecinin seçimi aşamasında daha önceki çalışmalarının kalitesini değerlendirmek önemli bir unsurdur. Geçmişteki danışmanlık ve hizmetlerinin kalitesi adli muhasebeci açısından çok önemlidir.

3.9.3.2.4. Profesyonellik ve Tutum

Adli muhasebecinin profesyonelliği ve tutumu büyük önem taşımaktadır. Otoriter konuşabilmesi, çapraz sorgu sırasında sakin kalabilmesi, karşı taraf ile tartışmadan kaçınması önemli özelliklerdir. Adli muhasebeci stresli dava sürecindeki tutum ve profesyonelliği ile değerlendirilmektedir.

3.9.3.2.5. Topluluk Önünde Konuşma

Adli muhasebeci mahkemede duruşma sırasında topluluk önünde konuşma kabiliyetini gösterebilmelidir. Karışık olayların olduğu davalarda soruşturma ve duruşma öncesi süreçlerde adli muhasebecilerden mesleki ve teknik bilgiler alınabilir. Bu durumlarda adli muhasebeci sunumlarında etkin olmalıdır.

3.9.3.2.6. Teknik Bilgileri Basit Olarak Açıklayabilme

Adli muhasebeci, karışık teknik bilgileri herkesin anlayabileceği bir dille açıklayabilmelidir. Teknik bilgilerin karar verici hakim tarafından anlaşılır olması gerekir. Adli muhasebecinin bu özelliklere sahip olup olmadıkları geçmiş hizmetleri incelenerek belirlenebilir.

3.10. Adli Muhasebecilik Hizmetinde İşlem Aşamaları

Genel olarak adli muhasebecilik hizmeti aşağıdaki aşamaları içerir.

Müşteri İle Buluşma: Adli muhasebecinin, müşteri ile görüşme yapması müşterinin beklentileri ve taleplerini anlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu aşamada sorunu oluşturan tüm unsurlar belirlenmelidir. Adli muhasebecinin, müşteri ile yaptığı görüşmede edindiği bilgileri dava ile ilgisi olmayan kişilerle paylaşmaması ve gerekli olmadıkça müşteri ile görüşmemesi gerekmektedir. Bu durum adli muhasebecinin tarafsızlığı ve güvenirliliği açısından önemlidir. (Yücel, 2011:75)

Anlaşmazlıkların Tespiti: Adli muhasebeci tarafından davanın tarafları arasındaki anlaşmazlıkların tespiti yapılmalıdır. Davanın sağlıklı yürütülmesi açısından bu aşama önemlidir. Adli muhasebeci tarafından anlaşmazlıkların tespiti için anlaşmazlık formu düzenlenmelidir. Bu formda şu bilgiler yer almaktadır. (Yücel, 2011:76)

- Müşterinin adı ve iletişim bilgileri
- İşletmenin türü
- Görevin tanımı

- Davanın konusu
- Dava dosya numarası
- Müşterinin davacı mı yoksa davalı mı olduğu
- Avukatın iletişim bilgileri
- Dava taraflarının bilgileri
- Karşı tarafın avukatının bilgileri
- Karşı taraf ile ilgili bilgiler

Ön Araştırma: Dava sürecinin etkin işleyebilmesi açısından davanın kapsamı ve yapılması gereken işlemlerle ilgili ön araştırma yapmak önemlidir. Bu araştırma ile planın hazırlanması kolaylaşmaktadır. Bu aşamada elde edilen bilgiler herhangi bir analiz yapılmadan gözden geçirilmektedir. Dava ile ilgili tüm etkenler değerlendirilmekte ve araştırmanın sınırları belirlenmektedir. (Yücel, 2011:76)

Plan Hazırlanması: Araştırma sürecinde adli muhasebecinin gerçekleştireceği tüm çalışmalarını kağıt üzerine dökülme aşamasıdır. Hazırlanan plan adli muhasebe çalışmasında gerçekleştirilecek tüm işlemleri ayrıntılı olarak içermelidir. Adli muhasebe hizmeti planında aşağıdaki şu hususlar yer almaktadır. (Yücel, 2011:77)

- Sözleşmenin konusu
- Özel durumlara ait ayrıntılı açıklamalar
- Davanın kapsamına giren kanun ve düzenlemelere ilişkin ayrıntılı açıklamalar
- Dava hakkında kanıt elde edilemeyen hususlar
- Çalışmanın yürütülmesi için gerekli kaynaklar
- Uygulanacak teknikler ve analizler
- Çalışmayı yürütecek kişilerin belirlenmesi ve görev dağılımı
- Zaman planlaması

Kanıtların Toplanması : Davanın çözümü için hangi kanıtlara ihtiyaç duyulduğu belirlenerek gerekli kanıtların toplanması, taraflarla görüşülmesi ve incelemelerin yapılması bu aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamada kullanılan kanıtlar şunlardır: (Yücel, 2011:78)

- Araştırmalar ve raporlar
- Muhasebe kayıtları
- Yasal kanıtlar
- Belgeler
- Yazışmalar
- Çizelgeler
- Toplantılara ilişkin belge ve notlar
- İşletme uygulamalarına ilişkin kayıt ve belgelerdir.

Analiz : Davanın konusunu oluşturan olayların gerçek yüzünün ortaya çıkarılma sürecidir. Toplanan tüm kanıtlar analiz edilerek olayların arkasındaki gerçekler belirlenmelidir. Bu aşamada gerçekler ortaya çıkarıldıktan sonra eylemlerin işletmede meydana getirdiği zararların boyutları tespit edilmektedir. Analiz aşağıdaki şu hususları içerebilmektedir. (Yücel, 2011:79)

- Zararların hesaplanması
- Sayıca fazla işlemlerin özetlenmesi
- Varlıkların takip edilmesi
- Varlıkların bugünkü değerlerinin hesaplanması
- Regresyon ölçümlerinin yapılması
- Analiz aşamasında bilgisayar uygulamalarından yararlanılması
- Analiz sonuçları açıklanırken grafik ve tablolardan yararlanılması

Raporun Hazırlanması : Analiz aşamasından sonra dava ile ilgili adli muhasebecinin değerlendirmelerine ilişkin rapor hazırlanmaktadır. Rapor görevin niteliğine ve araştırmanın

kapsamına göre çeşitli bölümlere ayrılarak hazırlanmaktadır. Raporun etkili olabilmesi için grafik ve bilgisayar uygulamalarıyla hazırlanması gerekmektedir.

Adli muhasebeci raporu şu bölümlerden oluşmaktadır. (Yücel, 2011:80)

- Başlık
- Müşterinin adı ve iletişim bilgileri
- Yönetici özeti
- Sözleşme koşulları ve dayanakları
- Yapılan ödemeler
- Dava konusu
- Yapılan analiz ve testler
- Kanıtlar ve değerlendirme
- Ekler

4.BÖLÜM

ADLI MUHASEBENİN BAĞIMSIZ DENETİME ETKİSİ

4.1.Adli Muhasebe Uygulamalarının Bağımsız Denetime Etkisi

Adli muhasebe ile bağımsız denetim kavramları birbiriyle benzer özellikleri olsa da iki kavram birbirinden farklıdır. Bağımsız denetim, adli muhasebeyi oluşturan kavramlardan biridir. Adli muhasebe, bağımsız denetim tekniklerinden yararlanarak hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesi, adaletin yerini bulması amacıyla yürütülen çalışmalardır. Bağımsız denetim hilenin var olup olmadığı ile ilgilenir ve finansal tabloların gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı hakkında bir görüşe dayanmaktadır. Adli muhasebe ise finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında hileli işlemler ve yolsuzluklar varsa bunları kanıtlar ile destekleyerek adalete yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda adli muhasebe, bağımsız denetimin üstünde bir araştırma faaliyetidir. Adli muhasebe, bağımsız denetim tekniklerinden ve analizlerinden yararlanarak hileli işlemleri kanıtlar ile mahkemeye sunmaktadır.

Adli muhasebenin, bağımsız denetime önemli etkileri vardır. Bağımsız denetim çalışmaları sonunda gerçeğe uygun olmayan işlemlerin, hile ve yolsuzlukların varlığı hakkında bir görüşe varıldıktan sonra adli muhasebe hizmeti ile bu finansal suçları işleyen kişi ya da kişiler tespit edilerek, bu kişilerin yaptığı hileli eylemler ortaya çıkarılarak adalete yardımcı olunmaktadır.

Türkiye’de yasal mevzuatlar ve kanunlar ile uygulama alanı bulunmasa da adli muhasebe, bağımsız denetim kadar önemli bir hizmettir. Adli muhasebenin ülkemizde uygulamaya alınması ve yasal düzenlemelerin yapılması birçok adli konunun çözümü ve adaletin yerini bulmasında hız kazandıracaktır.

Mevcut sistemde bağımsız denetim çalışmaları sonunda denetçinin görüşünde hilenin varlığı tespit edildikten sonra ilgililer bu durumu yargıya taşıyarak hilenin ortaya çıkarılmasını istemekte ve mahkemede bilirkişilik sistemiyle dava konusunu çözüme kavuşturmayı amaçlamaktadır.

Yalnız bilirkişilik sisteminin eksiklikleri ve uygulama sınırları dava konularını çözüme kavuşturmakta sıkıntı yaşamaktadır. Bu noktada yargı sistemimizde bilirkişilik sistemi yerine daha şüpheli ve araştırmacı bir faaliyet olan adli muhasebe hizmetlerine ihtiyaç vardır.

Son yıllarda artan şirket skandalları, hile ve yolsuzluklar sonucu bu eylemlerin ortaya çıkarılması ve önlenmesi önemli hale gelmiştir. Sadece denetçi görüşü sunmak ile kalmayıp, finansal tabloların görünen yüzünün arkasında yatan gerçeği irdelemek ve ortaya çıkarmak bir zorunluluk olmuştur. Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşme ile birlikte hile ve yolsuzluklar sadece işletmelerin değil, işletme tarafları ve ülke ekonomilerini de zarara uğratmakta ve güvenin kaybolmasına neden olmaktadır. Yapılan birçok düzenlemelere rağmen hilelerin ve yolsuzlukların giderek artması ve bağımsız denetimin yetersiz kalması sonucu adli muhasebe hizmetine ihtiyaç doğmuştur. Artan rekabet ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ticari işlemlerin boyutunu arttırırken bir yandan da finansal işlemlerin ve kayıtların karmaşıklaşmasına ve kontrolünün güçleşmesine sebep olmuştur. Bu durumdan yararlanmak isteyen kişilerin finansal suçlara eğilimleri artmış ve yeni çeşitli yöntemler ile hileye başvurmaya başlamışlardır. İşletmeler ise bu durum ile mücadelede başarılı olamamış ve son yıllarda Enron ve Worldcom gibi uluslararası skandallar, Türkiye’de ise bankacılık sektöründe yaşanan büyük vurgunlar meydana gelmiştir. Bu büyük skandallarda denetim firmalarının ihmalleri sonucu hileleri ortaya çıkarmak ve önlemek amacıyla yeni bir denetim hizmeti olan adli muhasebe uygulamaları ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gibi adli muhasebe çalışmaları henüz Türkiye’de uygulama alanı bulunmasa da başta ABD olmak üzere Kanada, İngiltere ve Avustralya gibi ülkelerde uygulanmakta ve bu konuya büyük önem verilmektedir.

Bağımsız denetim çalışmalarında denetçi, denetim tekniklerinden yararlanarak genel kabul görmüş denetim standartları çerçevesinde finansal tablolar hakkında görüşünü sunmaktadır. Adli muhasebe hizmetinde ise adli muhasebeci hukuk, psikoloji, suç bilimi, yazı bilimi, muhasebe, denetim ve finans gibi birçok alanda bilgi sahibidir ve muhasebe işlemlerinin her yönüyle ayrıntılı bir araştırma yapmaktadır. Bağımsız denetim, adli muhasebe hizmetinin sadece bir alanıdır. Hile ve yolsuzlukların sonucunda ortaya çıkan zararların hesaplanması

temeline dayanan adli muhasebe birçok faaliyeti kapsamaktadır. Zimmet, kara para aklama ve sigorta hilesi gibi çeşitli finansal suçlar ile ticari anlaşmazlıklar sonucu mahkemeye intikal eden sorunların çözümünde rol almaktadır.

Adli muhasebenin amacı, iddia edilen veya var olan hileyi ve gerçekleştiren kişileri tespit etmek, hilenin neden olduğu zararın boyutunu ortaya çıkarmak ve elde edilen kanıtları işletmelere ve mahkemeye sunmaktır. Adli muhasebe aynı zamanda işletmelerde hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılması faaliyetlerini cesaretlendiren bir çevre yaratmaktadır. (Singleton ve Singleton, 2006:15)

Adli muhasebeciler hilelerin ortaya çıkarılmasına amacıyla işletmelerin iyi bir iç kontrol ve iç denetim sistemi kurmalarına ve işletme yöneticilerine hileleri önleme konusunda yardımcı olmakla birlikte, kolluk kuvvetlerine ve avukatlara kara para aklama, varlıkların kötüye kullanımı, vergi hileleri, rüşvet, sigorta hileleri ve sözleşme ihlalleri konularında araştırma ve suçluların ortaya çıkarılması hizmetlerini vermektedirler. Ayrıca yeterli ve uygun kanıtları toplayarak, profesyonellik ve tecrübeleriyle mahkemelere uzman tanık olarak da hizmet verirler. (İSMMMO, 2013:62)

ACFE tarafından yayınlanan 2008, 2010 ve 2012 yıllarında hile ve suiistimal raporlarında işletmelere zararının yıllık gelirlerinin %5'i olduğu belirtilmiştir. Bu oran ABD'deki şirketlerin yıllık gelirlerine oranlandığında ABD'de şirketlerin gelir kayıplarının 662 milyar dolar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bütün hile ve suiistimallerin ortaya çıkarılmadığı göz önüne alındığında tutarlar çok daha büyük olmaktadır.

Hileler ile birlikte işletmelerin dolaylı kayıpları da meydana gelmektedir. İşletmelerin, iş ilişkisinde olduğu diğer işletmelerde de hilenin etkileri ortaya çıkmakta ve ekonomi üzerinde zincirleme etkisi olmaktadır. Örneğin, üretimde azalma, suçlu çalışanların işten çıkarılması sonucu verimlilikte düşüş, yasal süreç maliyetleri, itibar kaybı ve işletmelerde yasal incelemeler nedeniyle işlerin bozulması diğer işletmelere ve tüketicilere de ek maliyet olarak yansımaktadır. (İSMMMO, 2013:63-64)

Hileleri ortaya çıkarmak, önlemek ve caydırmak işletmelerin olduğu kadar işletme yöneticilerinin, çalışanlarının ve iç denetim komitesinin de sorumluluklarındadır. Burada bağımsız denetçilerin hilenin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında sorumlulukları ise görüşünü bildirdiği rapor ve işletme yöneticileri ile iç denetim komitesine hileleri önleme konusunda verdiği hizmetle sınırlıdır. Ancak adli muhasebecinin sorumluluğu ise daha fazladır. Adli

muhasebeci hukuk, muhasebe ve denetim donanımlarıyla konuları ayrıntılı olarak inceleyerek, eylemleri ortaya çıkarmak ve yargıya sunmakla sorumludur.

Bağımsız denetim işletmelerin etkinliğini saptamak amacıyla yapılan araştırma faaliyeti olarak görülmekte, hilelerin bağımsız denetim ile önlenemeyeceği ve hilelerin ortaya çıkarılmasında denetçilerin sorumluluklarının olmadığı, dönemsel olarak sürekli yapılan bağımsız denetimlerin hileleri önlemekten uzaklaştığı görülmektedir. (İSMMMO, 2013:66)

AICPA, denetçilerin hileleri ortaya çıkarma sorumluluğunu mesleki standartlar AU bölüm 317.03'te; *“Gerçekleşen faaliyetin illegal olup olmadığının tespiti denetçinin mesleki yeterliliğini aşan bir konudur. Denetçi finansal tablo raporunda kendisini muhasebe ve denetim konusunda uzman kişi olarak tanımlar. Denetçinin eğitimi, deneyimi, müşteriye ve endüstriyi tanıması müşterinin bazı faaliyetlerin illegal olabileceği konusunda denetçiye fayda sağlayabilir ancak faaliyetin özellikle illegal olup olmadığının belirlenmesi hukuk uygulamaları konusunda kalifiye ve bilgili uzman tavsiyesine bağlıdır veya kesin sonuç için hukuk mahkemelerinin kararı beklenmelidir.”* şeklinde belirtmektedir. (İSMMMO, 2013:66)

Büyük hile eylemleri, bağımsız denetimin hileleri ortaya çıkarma sorumluluğu karşısındaki durumu, günümüzdeki geçmiş yıllara göre daha keskin hatlara sahip olan etik anlayışı, gerçekleşen hilelerin boyutları, bilgi sistemleri ve teknolojiadaki gelişmeler ve e-ticaretteki artış, yasa dışı ticaret, kara para aklama ve terörün finansmanı, sermaye piyasalarında güven ihtiyacı gibi unsurlar hile ile mücadelenin önemini daha da artırmıştır. (Çankaya ve Gerekan, 2009:97) Adli muhasebe bu ihtiyacı karşılamak amacıyla ortaya çıkmış bir hizmettir. Adli muhasebe, hukuk ile muhasebe arasında köprü görevi gören bir faaliyettir. Bağımsız denetçilerin hiç ilgilenmeyecekleri konuları adli muhasebeci en ince ayrıntısıyla inceleyerek dedektif edasıyla çalışmalarını sürdürecektir. Fakat adli muhasebeci kendini bir hakim, avukat ve savcı gibi görmemeli yalnız suçu ve suçluları ortaya çıkarma konusunda muhasebe araştırmaları yürüten bir meslek mensubu olduğunu unutmamalıdır.

Büyük skandalların meydana gelmesi toplumlarda denetçilerin hileleri ortaya çıkarmada başarısız oldukları ve hileleri önleme konusunda yeterli olmadıkları hususlarında algı oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca toplumların, medyanın, yatırımcıların ve düzenleyici kuruluşların farkındalıklarının artması, yasal düzenleme taleplerinin artmasına neden olmuş, işletmelerdeki hilelerin ortaya çıkarılması konusunda sorumlulukların yeniden değerlendirilmesi ve yeni bir denetim sınıfının işletmelerin finansal verilerini hile yönünden denetmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. AICPA, ACFE, SEC ve IFAC gibi kuruluşlar tarafından

yayınlanan yeni standartlar muhasebe ve denetim alanlarında yeni faaliyetlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu ihtiyaca karşılık ortaya çıkan adli muhasebe hizmeti var olan hileleri ortaya çıkararak işletmelere ve mahkemelere sunmaktadır. (Akyel, 2009:1)

Ticari işlemlerin küreselleşmesi ve çok uluslu şirketlerin artması hilelerin de artmasına ve tüm ülkelerin ekonomik sorunu olmasına yol açmıştır. Türkiye’de son yıllarda yaşanan İmar Bankası, Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik gibi kurumlardaki hileler, terör sorunu, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve kaçakçılık gibi finansal suçların çokluğu Türkiye’nin de adli muhasebe uygulaması ve eğitimlerine ihtiyacı olduğunu göz önüne alınmalıdır. (İSMMMO, 2013:83)

Adli muhasebe teknoloji ve çeşitli bilimlerden yararlanarak yolsuzluk ve hileleri ortaya çıkarmakla birlikte karmaşık işlemler ile ilgili kanıtları ortaya çıkarmak amacıyla avukatlara finansal uzmanlık hizmeti sunmaktadır. Ayrıca adli muhasebeci sadece davalarda kullanılmak üzere kanıtlar toplamamakta, aynı zamanda görsel kanıtlar hazırlayarak finansal kanıtları sunmak amacıyla bilgisayar uygulamaları da geliştirmektedir. Karışık ticari işlemler, muhasebe ve yasal konuları içeren davalarda adli muhasebecilerin bilgi ve uzmanlıklarından yararlanılmaktadır. Adli muhasebeci karışık finansal işlemleri anlaşılır bir şekilde analiz ederek ve özetleyerek gerçek verileri ortaya çıkarmaktadır. Adli muhasebecilik hizmetleri finansal skandallar ve finansal suçların artmasıyla hızla ilerlemiştir. Adli muhasebeci hem özel sektörde hem de kamu kuruluşlarında ihtiyaç duyulan meslek mensubu haline gelmiştir. Adli muhasebeci ekonomik konularda yargının ihtiyacı olan muhasebe kanıtlarını toplayabilmektedir.

Dolandırıcılık, mali tablolardaki hileler, yolsuzluk ve hileli muhasebe işlemlerinin artması ile bu konularda davalarda artışa neden olmuştur. Uzmanlık derecesinde muhasebe bilgisi gerektiren karışık mali tabloların analizi ve gerçek verileri ortaya çıkarmak amacıyla adli muhasebeciler avukatlara destek hizmeti vermektedirler. Adli muhasebeci görüşlerini rapor, grafik ve çizelge ile ifade edebilmeli ayrıca adli süreçleri de iyi bilmelidir.

Sarbanes-Oxley Kanunu, adli muhasebe mesleğinin gelişmesinde dönüm noktası olmuştur. (Çabuk ve Yücel, 2012:31) Bu yasa ile işletmelerde denetim komitesinin kurulması zorunlu kılınmıştır. Bu çerçevede adli muhasebeciler denetim ve muhasebe tecrübeleriyle denetim komitelerine ve işletme yöneticilerine danışmanlık hizmeti sunabilmekte ve SEC’in izniyle denetim komitesinde görev alabilmektedirler. (Pazarçeviren, 2005:3)

Adli muhasebeciler suç bilimi alanında kurumsal suçlar, kurum kültürü, araştırma yöntemleri hakkında, muhasebe alanında temel muhasebe ve finans konularında, dava hizmetleri alanında kanıt toplama süreçleri, sivil ve cezai soruşturma, uzman tanıklık, duruşma için elektronik veri hazırlama hakkında, adli bilişim alanında araştırma için gerekli olan verilere zarar vermeden verileri toplama hakkında ve araştırmacı denetim alanında ise özellikle hile araştırmacılığı konusunda bilgi sahibi meslek mensubudurlar. (Smith ve Crumbley, 2009: 67).

Adli muhasebeciliğin özünde şüphecilik yer almaktadır. Bunun yanı sıra yaratıcılık, yeniliklere açık olma, analitik düşünebilme ve tecrübe adli muhasebecinin en önemli özelliklerindedir. Adli muhasebeci sabırlı, sayıların arkasını görebilen, olayların özünü kavrayabilen, en ince ayrıntılara dikkat eden, bilgileri iyi analiz eden, sezgileri kuvvetli ve baskı altında kalmayan kişilerdir. Adli muhasebeci denetim, muhasebe, vergi, yönetim ve iletişim becerilerinde deneyimli uzmanlardır. Adli muhasebecinin davaları kazanma sorumluluğu yoktur. Adli muhasebeci araştırma ve incelemeleri ile gerçeğe ulaşmaya çalışır ve elde ettiği verileri tarafsız olarak mahkemeye sunar.

Adli muhasebe çalışmalarında, bağımsız denetim gibi standartlar yoktur. Çünkü her bir olayın kendine özgü bir durumu vardır. Adli muhasebeci karşılaştığı hileli eylemlerde ve davalarda çeşitli bakış açılarıyla gerçeğe ulaşmaya çalışmaktadır.

Adli muhasebe çalışmalarında rakamların rastgele veya geçerli rakamlardan farklı bir dizilime sahip olacağını savunan 'Benford Yasası', hata veya hile nedeniyle gerçekleşebilecek aykırı değerleri ya da olağandışı verileri bulmaya yönelik 'İlişkili Tutar Faktörü', daha önceden keşfedilmemiş bilgileri, gizli eğilimleri, karmaşık ilişkileri ortaya çıkarmak için büyük hacimdeki veri miktarlarını araştıran "Veri Madenciliği" gibi matematiksel teoriler kullanılabilir. (Gurbor ve diğ., 2013: 2; Panigrahi, 2006: 1427). Bu matematiksel teoriler yardımıyla olağandışı işlemler, çok yüksek ve düşük değişken değerleri, çeşitli dosyalarda tutulan muhasebe işlemleri ve birbiriyle ilişkisi olmayan iki ya da daha çok kayıta ait açıklanamayan değerler tespit edilebilir. (Grubor ve diğ., 2013: 3). Bu matematik teorilerinin yanı sıra adli muhasebe çalışmalarında, hile araştırmacılığı yapılırken zaman, sıklık, yer, tutar, taraflar bakımından olağandışı görünen işlemlere ya da olaylara odaklanılmaktadır. Ayrıca işletme yöneticileri tarafından yeterince özen gösterilmeden gerçekleştirilen iç kontroller, işletme çalışanlarının motivasyonlarının düşük olmasının nedenleri ve etik olmayan işletme uygulamalarının olup olmadığı da adli muhasebeciler tarafından incelenmektedir.

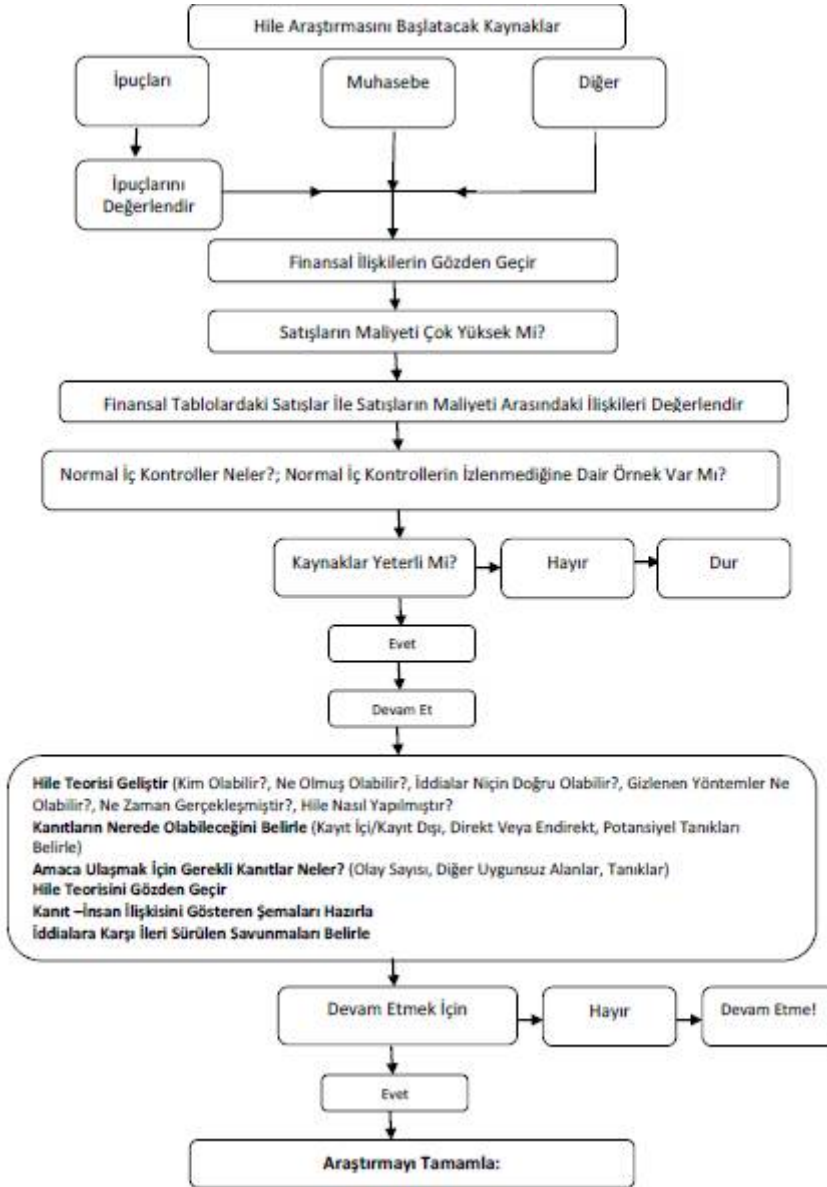
Adli muhasebe hizmetleri işletmeleri tepeden tırnağa inceleyerek sorunların nedenini bulmaya odaklanan faaliyetlerdir. Adli muhasebe çalışmaları ayrıntılı incelemeler ve farklı bakış açıları içerdiğinden denetim çalışmalarına kıyasla biraz daha uzun zaman almaktadır. Adli muhasebe ve bağımsız denetimin finansal tabloların yasalara uygun olması gibi ortak amaçları vardır. (Ranallo, 2006:109).

Bağımsız denetimin amacı, finansal tablolarda genel kabul görmüş muhasebe standartlarından önemli sapmaları ortaya çıkarmak, finansal tabloların işletmelerin gerçek durumunu yansıtıp yansıtmadığı konusunda bir görüşe varmaktır. (Bozkurt, 2006:27) Adli muhasebe çalışmalarında ise tam aksine finansal tablolar hakkında bir görüşe varmaktan ziyade hilenin var olup olmadığını belirlemek amacıyla finansal işlemlerin, işletme çalışanlarının ve işletme birimlerinin değerlendirilmesine odaklanmaktadır. (Ranallo, 2006:111)

Bağımsız denetimde genel olarak genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uyulduğu varsayılırken, adli muhasebe hizmetlerinde varsayımlarda bulunmayarak finansal tablolar ve muhasebe işlemleri şüpheli bir yaklaşımla ayrıntılı olarak incelenmektedir.

Bağımsız denetim çalışmaları yatırımcılar ve pay sahipleri olmak üzere kamu yararına hizmet etmektedir. Buna karşın bağımsız denetim faaliyetlerinin odak noktası işletme yönetimi veya avukat tarafından görevlendirilen adli muhasebecilerin çalışmaları kendilerini görevlendiren tarafların menfaatlerine hizmet etmektedir. Bu noktada adli muhasebeci avukatlar ya da işletme yönetimi tarafından hile iddialarını çözmek amacıyla bir araç olarak kullanılabileceği gibi hileye, suiistimallere ve yolsuzluğa ilişkin finansal suçları ispat etmek ya da suçsuzluğu ortaya koymak amacıyla görev alabilmektedir. (Ranallo, 2006: 111-112).

Adli muhasebe uygulama alanlarından biri olan hile araştırmacılığı, bağımsız denetim ile en çok karıştırılan hizmettir. Hile araştırmacılığı, hile ve hileyi yapan kişileri ortaya çıkarmakla birlikte hilenin boyutlarını da incelemektedir. Bağımsız denetim ise hilenin var olup olmadığı, finansal verilerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı hakkında bir görüş bildirme faaliyetidir. Bu noktada hile araştırmacılığı hizmetinin süreci hakkında aşağıdaki şeklin incelenmesi uygun görülmüştür.

Kaynak :(Fraud Examiners Manual International Edition, 2014: 3.110-3.11)

Şekil 4.1. Hile Araştırmacılığı Yol Haritası

Adli muhasebe çalışmalarında tümünden gelimden hareket edilmekte ve sezgisel olarak olaylara farklı bakış açısıyla bakılmaktadır. Adli muhasebeci avukatlar, yönetim kurulu, bağımsız denetçiler ya da işletmenin iç denetim komitesi gibi çeşitli birimlerden gelen bilgilerle araştırmanın kapsamını belirledikten sonra incelemelere başlar, yeni bilgiler elde ettikçe içgüdülerine ve kanaatlerine dayanarak araştırma planını şekillendirir ve geliştirir. Nadiren önceki çalışmaları kullanır. (Ranallo, 2006: 111)

Bağımsız denetim çalışmaları gizli olarak gerçekleştirilmediği için işletme çalışanları bağımsız denetim çalışmalarından haberdardır. Bağımsız denetçi işletme faaliyetlerinin kesintiye uğramaması için çalışır. Buna karşın işletme çalışanları adli muhasebe çalışmasından,

adli muhasebe çalışmasının amacından ve kapsamından haberdar olmayabilir ve araştırmanın gizliliğine göre adli muhasebe çalışmaları gizlice gerçekleştirilebileceği gibi şirketin faaliyetlerini alt üst edecek düzeyde de gerçekleşebilir. (Ranallo, 2006: 113)

Özetleyecek olursak son yıllarda yaşanan skandallar hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasını önemli hale getirmiştir. Bu sebeple adli muhasebe hizmeti daha çok ilgi görmeye başlamıştır. Bağımsız denetimin sınırları olması yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Adli muhasebe bu ihtiyacı karşılamak amacıyla yürütülen çalışmalardır. Adli muhasebe, bağımsız denetim çalışmalarının eksikliklerini tamamlama ve bağımsız denetimden sonraki aşama olarak görülebilir. Bağımsız denetimin olayların bütünüyle ilgilenecek yeterli zamanı ve kaynağı yoktur. Ancak bağımsız denetim çalışmaları finansal suçların işlenmesinde caydırıcı olabilmektedir. Adli muhasebe hizmeti birçok bilimden yararlanarak, çeşitli analiz ve teknikleri kullanarak şüpheli durumları ayrıntılı olarak inceleyerek mahkemelere yardımcı olmaktadır.

Adli muhasebe uygulamalarından biri olan hile araştırmacılığı hizmeti, bağımsız denetim ile en çok karıştırılan alandır. Bu sebeple hile araştırmacılığı hizmeti, örnek uygulamayla daha anlaşılır bir şekilde incelenmiş ve adli muhasebenin, bağımsız denetim faaliyetine etkisi vurgulanmıştır.

ÖRNEK UYGULAMA

Turizm sektöründe faaliyet gösteren ABC Otelcilik ve Turizm İşletmeciliği Limited Şirketi konaklama hizmetinde önde gelen şirketlerden biridir. Dört ortak tarafından yönetilen şirkette her ortağın %25 oranında hissesi vardır. Kalite standartları ve konforuyla oldukça müşteri çekmektedir. Şirketin genel müdürlüğü ortak A tarafından üstlenilmektedir. Bir diğer ortak B ise pazarlama müdürlüğünü yürütmektedir. Ortak C çevresi tarafından dürüst ve saygın biri olarak tanınmaktadır. Ortak D ise şirketin muhasebe müdürü olarak görev yapmaktadır.

Şirket ortakları, şirketin genel durumu, hile ve suiistimallerin varsa ortaya çıkarılması isteğiyle adli muhasebeci ile görüşme kararı almışlardır. Yapılan görüşmede şirketin son zamanlarda hasılatının azaldığı ve mali durumunun geçmiş dönemlere göre bozulmaya başladığı belirtilmiştir. Şirketin, pazarlama konusunda başarılı olduğu ve imajının yüksek olduğu belirtilmiştir. Pazarlama müdürü ortak B'nin çalışmaları ile otelin doluluk oranlarının arttığı belirtilmiştir.

Adli muhasebeci ile ücret konusunda anlaşılması ve adli muhasebe hizmet sözleşmesi imzalanmıştır. Adli muhasebeci, hile ve suiistimal araştırmacılığı çalışmalarına başlamıştır.

Adli muhasebeci ilk olarak genel müdür ortak A ile görüşmüştür. Ortak A, şirketin son zamanlarda yüksek hasıllara ulaşmasına rağmen giderlerinin oldukça arttığından bahsetmiştir. İşletme politikalarının düzenli ve disiplinli olduğunu, çalışanların işlerinde sorumluluklarını yerine getirdiklerini söylemiştir. Tüm günlük hasıllar ve giderlerin muhasebe müdürü ortak D tarafından gerçekleştirilmekte olduğunu söylemiştir. Şirket ortakları ve çalışanlar arasında uyumlu ortamın olduğu, ortaklar arasında küçük anlaşmazlıklar olsa da tatlıya bağlandığını söylemiştir.

Adli muhasebeci elde ettiği bu görüşmedeki bilgileri not ederek, ortak C ile bir başka görüşme yapmıştır. Ortak C, diğer ortaklar arasındaki sorunlarda olaya müdahale etmediğini, olayların dışında kaldığını ve ortak B'nin pazarlama müdürlüğü görevini üstlenmesiyle bazı şeylerin kötüye gittiğini düşündüğünü söylemiştir. Ortak C, ifadeleri sırasında heyecanlı tavırlar sergilemekte ve ortak B'den pek haz etmediği anlaşmıştır. Ortak B'nin stratejilerinin şirkete zarar verdiğini belirtmiştir. Ortak B ile bu konu hakkında konuşmak istemiş fakat ortak B'nin konuyu geçiştirdiğini belirtmiştir.

Ortak B'nin oda satışlarını acenteler aracılığıyla ve kendisinin sahibi olduğu internet sitesi üzerinden yaptığını söylemiştir. Ayrıca yüksek komisyon ve şişirilen giderlerin olduğunu iddia etmiştir. Ortak C anlattıklarının kendisinin anlattığını kimsenin bilmesini istemediğini ve yakın zamanda hissesini satarak ortaklıktan ayrılacağını söylemiştir.

Adli muhasebeci ortak B ile görüşmesinde işletmenin durumu hakkında düşüncelerini sormuştur. Ortak B, kendi stratejileri ile hasılların giderek arttığını ve satış hacminin büyüdüğünü belirtmiştir. Acente ve internet sitesi ile hasıllarlarda gözle görülür artışların olduğunu fakat son dönemlerde bazı acentelerin kapanması ile satışların azaldığını söylemiştir. Ülkede turizm sektöründe yaşanan kriz ile bunları ilişkilendirmiş ve zamanla bu durumun geçeceğini, iyileşmelerin olacağını belirtmiştir. Sürekli şirket adına kafa yordüğünü ve izin bile yapmadığını, işine bağlı olduğunu söylemiştir. Ayrıca ortak C'nin işine gerekli özeni göstermediğini söylemiştir.

Adli muhasebeci son görüşmesini muhasebe müdürü ortak D ile yapmıştır. Ortak D tüm hasılların ve giderlerin faturalandığını söylemiştir. Ayrıca acente ve internet sitesi satışlarının sürekli kontrol edildiğini belirtmiştir. Şirket giderlerinin liste halinde genel müdür ortak A tarafından imzalandıktan sonra kendisine geldiğini ve ödemeleri yaptığını söylemiştir.

Adli muhasebeci yaptığı bu görüşmelerden sonra ilk değerlendirmeleri şunlar olmuştur;

1- Ortaklar arasında anlaşmazlıkların bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca ortak A'nın pazarlama ve muhasebe bilgisinin olmaması nedeniyle potansiyel hile ve suiistimalleri anlayamayacağı düşünülmüştür. Ortak C'nin ise ortak B ile bazı sorunları olduğu anlaşılmıştır. Anlaşmazlıkları sonucu araları bozulmuştur. Ortak B ise lüks yaşantısı ile tanınmış ve bu lüks yaşantı arzusu onu suç işlemeye itebilir düşüncesine varılmıştır.

2- Ortak C'nin iddiaları belgelenmediği için yeterli bir kanıt olarak görülmemiştir. Ayrıca iddiaların kendisi tarafından dile getirildiğinin gizlenmesini istemesi, kanıtsız bir iddianın sonucunda araları bozuk olan ortak B tarafından, ortak C'nin söylemleri olduğu anlaşılacaktır.

3- Yeterli kanıt ve belge olmadan iddialar geçeli olmayacaktır. Ayrıca olası bir suç varsa kanıtsız suçlama, suçlunun kanıtları yok etmesine neden olacaktır.

Adli muhasebeci ilk değerlendirmeleri sonrasında ortak B'nin çalışmaları ve yönettiği departmanın incelenmesine karar vermiştir. Ortak D'den şirketin giderlerinin listesi istenmiş ve gider listesi detaylı olarak incelenmiştir. Acentelerden birinin yaptığı satışlardan çok daha fazla ödeme aldığı görülmüştür. Bunun üzerine acentelerin toplam satışları istenmiş ve şüpheli acentenin en yüksek satış yapan acenteden bile daha fazla ödeme aldığı tespit edilmiştir. Şüpheli acentenin ortaklardan B'nin kardeşine ait olduğu belirlenmiştir. Acentenin muhasebesini tutan SMMM'den, acentenin satışlarının dökümü alınmıştır. Yapılan satışlardan örnekleme yapılarak alıcı firmalar ile irtibata geçilmiş ve acentenin ortak B'nin olduğunu bildiklerini söylemişlerdir. Ayrıca ortak C'nin giderlerin abartılı olduğu iddiaları incelendiğinde burada usulsüz bir duruma rastlanmamıştır. Ortak C'nin, ortak B'ye olan siniriyle asılsız iddiada bulunduğu düşünülmüştür.

Adli muhasebeci son olarak ortak B'ye elde ettiği kanıtları sormuştur. Ortak B suçunu itiraf etmiştir. Buna karşılık kendisinin diğer ortaklardan daha çok çalıştığını ve şirkette daha çok emeğinin olduğunu söylemiştir. Bu emeklerine karşılık her ortağın kardan eşit pay almasının saçma olduğunu söyleyerek yaptıklarında kendini haklı görmektedir. Adli muhasebeci, ortak B'nin ifadelerini yazmasını ve imzalamasını istemiştir. Adli muhasebeci, hile araştırmacılığı raporunu düzenleyerek şirketin tüm ortaklarına sunmuştur. Ortak A, C, ve D savcılığa adli muhasebeci raporu doğrultusunda suç duyurusunda bulunmuşlardır.

Ortaklar, şirketlerinde bir daha böyle bir durumla karşılaşmamaları için adli muhasebeciden tavsiye istemişlerdir. Adli muhasebeci, şirketin tüm organizasyonlarının

profesyonel kişiler tarafından yönetilmesi ve kontrol altında tutulması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tarafsızlık ilkesiyle hareket edilmesi gerektiğini, şirketin iç denetim sistemini kurması ve dönem sonlarında bağımsız denetim hizmeti alınmasının faydalı olacağını belirtmiştir. İç denetim ve bağımsız denetim çalışmaları sonrasında uyumsuzlukların ve şüpheli durumların olması halinde adli muhasebe hizmeti alınmasını tavsiye etmiştir.

Yukarıdaki örnekle de anlaşılacağı üzere adli muhasebenin, bağımsız denetime ne derecede etkisi olduğu ve bağımsız denetimden farklı bir hizmet olduğu gözlemlenmiştir. Adli muhasebe uygulamaları bağımsız denetimden ayrı olarak yapılabileceği gibi bağımsız denetim sonrasında, şüpheli durumlarda, bağımsız denetimin çalışmalarını aşan durumlarda da adli muhasebe hizmeti ile suçun ortaya çıkarılması mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte bilginin önemi daha da artmış, işletme kararlarında etkinliğin artırılabilmesi için doğru ve güvenilir finansal bilgilere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Son yıllarda yaşanan uluslararası skandallar ve artan hileli eylemler finansal bilgilerin güvenilirliğini olumsuz etkilemiştir. Bu güvensiz ortamın ortadan kaldırılması ve yeni inceleme tekniklerinin uygulamaya alınması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Finansal tablolarda yer alan bilgilerin, işletme kararlarına ve ilgili taraflara yön verebilmesi için doğru ve güvenilir

olması gerekmektedir. İşletme çalışanlarının, yöneticilerinin ve ortaklarının giriştiği hileli eylemler giderek artmış, yolsuzluk ve suiistimaller işletmeler dışında müşterileri, satıcıları ve ülke ekonomilerini dahi etkilemiştir. Bu artan finansal suçların, finansal tablolarda varlığı risk unsuru haline gelmiş ve hileye neden olan unsurların belirlenmesi, engellenmesi, ortaya çıkarılması ve iç denetim sistemi önem kazanmaya başlamıştır.

Yaşanan tüm bu gelişmeler sonrasında başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Kanada, İngiltere ve Avustralya'da adli muhasebe hizmetleri uygulanmaya başlanmıştır. Adli muhasebe hizmetlerinde, muhasebesel dava konularında muhasebe, denetim ve araştırma uzmanlıklarıyla mahkemelere ve avukatlara destek sağlanmaktadır.

Adli muhasebe ile konusu muhasebesel anlaşmazlıklar içeren davalarda, ortaklar arasındaki finansal sorunlarda, çalışan hilelerinde, müşteri ve satıcılarla yaşanan borç-alacak ihtilaflarında anlaşmazlıkların incelenmesi ve araştırılarak elde edilen sonucun mahkemeye sunulması amaçlanmaktadır. Adli muhasebe uygulamaları üç faaliyet alanına ayrılmaktadır. Finansal konularda ortaya çıkan anlaşmazlıklarda avukatlara problemlerin çözümünde katkı vermek amacıyla sağlanan "Dava Destek Danışmanlığı" hizmeti verilmektedir. İkinci faaliyet alanı ise uzmanlık bilgileriyle konuları inceleyerek, yapılan çalışmalar sonucunda mahkemelere sağlanan "Uzman Tanıklık" hizmetidir. Üçüncü faaliyet alanı ise işletme yönetimlerinin ve ilgililerinin isteği üzerine işletmelerde olası hileli eylemlerin ortaya çıkarılması amacıyla yürütülen "Hile Araştırmacılığı" hizmetidir.

Dava desteği hizmetinin ülkemizde uygulanması açısından mevzuat engeli yoktur. Avukatlar, muhasebe uzmanlarıyla birlikte onların bilgilerinden yararlanarak iddialarına ya da savunmalarına dayanak oluşturabilirler. Ancak ülkemizde uygulamada sık kullanılmamaktadır. Türkiye'de bilirkişilik sisteminin uygulanması hem dava desteği hizmetinin hem de uzman tanıklık hizmetinin gölgede kalmasına sebep olmuştur.

Bilirkişilik sistemindeki sıkıntılar, davaların uzamasına ve hakimlerin teknik bilgileri tam kavrayamamasına sebep olmaktadır. Bu sıkıntıları ortadan kaldırmak ve ülkemizdeki davaların hızlanması açısından bilirkişilik sisteminden vazgeçerek, uzman tanıklık hizmetlerine mahkemelerimizde yer vermemiz gerekmektedir.

Hile araştırmacılığı hizmeti ile bağımsız denetimin sınırlarını aşan, bağımsız denetimin uygulama alanlarına girmeyen yolsuzlukların ve hilelerin ortaya çıkarılması sağlanmaktadır. Bağımsız denetim, finansal tabloların güvenilir olup olmadığı hakkında bir görüş bildirme faaliyetidir. Bağımsız denetim, hileli finansal tablolarda olumsuz görüş bildirerek çalışmasına

son verir, hileyi ve hileli eylemi gerçekleştireni ortaya çıkarmaya değinmez. Ancak hile araştırmacılığı hizmeti tam bu noktada gerekli incelemeler ve araştırma teknikleriyle hileyi tespit ederek, ortaya çıkarır. Hileli eylemleri gerçekleştirenlerin yargı önüne çıkarılmasında adalete katkıda bulunur.

Finansal işlemlerin küreselleşmesi ve çok uluslu şirketlerin artması hileli eylemlerinde artmasına ve tüm ölkelerin ekonomik sorunu haline gelmiştir. Türkiye’de son yıllarda yaşanan İmar Bankası, Çukurova Elektrik ve Kepez Elektrik gibi kurumlardaki hile ve yolsuzluklar, terör sorunu, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü ve kaçakçılık gibi finansal suçların çokluğu Türkiye’nin de adli muhasebe uygulaması ve eğitimlerine ihtiyacı olduğunu göz önüne sermektedir. Bu ihtiyaçları göz ardı etmemek ve adli muhasebe eğitimi konusunda üniversitelerde gerekli çalışmaları yaparak lisans ve yüksek lisans diploması ve bir sertifikasyon hizmeti veren kuruluş ile sertifikalı adli muhasebeci yetiştirilmesi ve gerekli mevzuat değişiklikleri ile adli muhasebe uygulamalarına yer vermek ölkemiz için yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

A. Kitaplar

Akgöl, B. (2000). *Türk Denetim Kurumları*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Alagöz, A. (2008). *İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkisinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü*. Konya: Tablet Yayınları.

Ardıç, O. , Ersol, E. (2007). *Borçlar Hukuku*. 5.Baskı. Ankara: Agon Bilgi Akademisi.

Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Eskişehir Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, N. (2006). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Bozkurt, N. (2009). *İşletmelerin Kara Deliği Hile, Çalışan Hileleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Çaldağ, Y. (2007). *Denetim ve Raporlama Finansal Tablolar ve Analiz Teknikleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Çelik, A. (2005). *Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Sorumluluğu*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Çömlekçi, F. (2004). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri.
- Ergin, H. (2006). *Denetim*. Kütahya: Ekspres Matbaası.
- Gücenme, Ü. (2004). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Aktüel Yayınevi.
- Güçlü, F. (2005). *Muhasebe Denetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Güçlü, F. (2008). *Muhasebe Denetimi İlkeler ve Teknikler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Gülten, S. , Kocaer, İ. (2010). *Adli Muhasebe Uygulamaları*. Ankara: Ankara Ofset.
- Gürbüz, H. (1995). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınları.
- Güredin, E. (1998). *Denetim*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Güredin, E. (2007). *Denetim ve Güvence Hizmetleri*. 11.Baskı. İstanbul: Arıkan Basım Yayın.
- Haftacı, V. (2014). *Bağımsız Denetim*. 3.Baskı. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Irmak, R. , Kurnaz, G. , Çağlayan, B. , Bal, B. (2002). *Muhasebenin Genel Esasları Muhasebe Hata ve Hileleri İle Bunların Tespit Yöntemleri*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kaval, H. (2005). *Muhasebe Denetimi*. 1.Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kepekçi, C. (2006). *Bağımsız Denetim*. 5.Baskı. İstanbul: Avcı Ol Basım Yayın.
- Kiracı, M. (2009). *Uluslararası Denetim Standartlarına Göre Örnekleme (Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- MANNING, G.A. (2000). *Financial Investigation and Forensic Accounting*. Sdney: CRC Pres.

- Özer, M. (1997). *Denetim*. Ankara: Özkan Matbaacılık Yayınları.
- Özşahin, G. (2000). *Bağımsız Denetçinin Hata ve Hilelere İlişkin Sorumluluğu*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Selimoğlu, S.A. , Uzay, Ş. (2009). *Muhasebe Denetimi*. 2.Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Sevilengül, O. (2005). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Yayınevi.
- Taş, O. , Durmuş, C.N. (2008). *SPK Düzenlemeleri ve 3568 Sayılı Mevzuat Kapsamında Denetim*. İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
- Tesmer. (2009). *Mesleki Uyum Eğitimi:Denetim(Teori)*. Cilt. I. Ankara: Temel Eğitim ve Staj Merkezi Yayınları.
- Yozgat, O. (1992). *İşletme Yönetimi*. 8.Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları.

B. Bildiri ve Makaleler

Aktaş, H. , Kuloğlu, G.(2008). Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 8.25, 100-118.

APCPS. (2009). The Evolution of the CFF Credential. *The Practicing CPA-The Newsletter of the AICPA Private Companies Practive Section*. 1-6.

Başpınar, A. (2005). Türkiye’de ve Dünya’da Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış. *Maliye Dergisi*. 148, 50-62.

Bozkurt, N. (2000a). İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileleri Doğuran Nedenler. *Yaklaşım Dergisi*. 92, 5.

Bozkurt, N. (2000b). Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik. *Yaklaşım Dergisi*. 8.94, 55-61.

Crumbley, D. (1995). Forensic Accountants Appearing in the Literature. *New Accountant*. 10.7, 20-24.

Cullinan C.P. Sutton S.G. (2002). Defrauding the Public Interest: A Critical Examination of Reengineered Audit Processes and the Likelihood of Detecting Fraud. *Critical Perspectives on Accounting*. 13, 297-310.

Çabuk, A. , Yücel, E. (2012). Adli Muhasebecilik Mesleğinin Türkiye’deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 56, 67-84.

Çankaya, F. ve Gerekan B. (2009). Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. Nisan , 93-108.

Çelen, E. (2001). Bağımsız Denetimin Önemi, Yararları ve Kamuyu

Aydınlatma İlkesi. *Mali Çözüm Dergisi*. 55, 1-5.

Elitaş, C. , Elitaş, B.L. (2011). Kamuyu Aydınlatma ve Şeffaflık Bağlamında Hukuki Düzenlemelerin Yapıları: Sarbanes-Oxley Yasası ve Alman 10 Adım Programının Karşılaştırılması. *Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi*. 1, 119-143.

Erdoğan, N. (2002). Hileler Karşısında Denetçinin Sorumluluğu. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*. 82, 56.

Fendoğlu, H.T. (2010). Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık). *Stratejik Düşünce Enstitüsü Analiz Dergisi*. 4, 3.

Gurbor, G., Ristic, N. , Simeunovic, N. (2013). Integrated Forensic Accounting Investigative Process Model in Digital Environment,. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 3.12 , 1-9.

Hiçşmaz, M. (1997). İşletme Hesaplarının İncelenmesi. *Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını*. 10, 29.

İSMMMO. (2013) Mesleki Hile ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Adli Denetim: Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *İSMMMO Çözüm Dergisi*. 62-83.

Kapusuzoğlu, A. (2006). Bağımsız Denetime Yönelik Genel Bir Bakış. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2.13, 65-72.

Karacan, S. (2012). Hukuk İle Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*. 8, 105-108.

Kardeş, S. (1996). Denetim Etkinliğinin Arttırılmasında Analitik İnceleme Prosedürlerinin Kullanım ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Sermaye Piyasası Kurulu Yayını*. 29, 80-85.

Karpardis K.M. (2002). A Fraud Detection Model: A must For Auditors. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 10.3, 266-278.

Kasap, M. (2013). Adli Muhasebecilik Mesleği ve Aklama Suçuyla Mücadele. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*

Dergisi. 3.1, 120-123.

Kaya, U. (2005). Muhasebe Mesleğinde Adli Muhasebe Uzmanlığı ve Türkiye Açısından Gerekliliği. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*. 17.1, 50-55.

Kırlıoğlu, H. , Akyel, N. (2004). Enron Sonrası Bağımsız Denetimde Yaşananlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 23, 28-34.

Kıracı, M. (2005). Hile Riski Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetimin Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 110.

Özbek, Y. (2011). Kamu İç Denetçilerinin Muhasebe Eğitiminden Beklentileri: Devlet Üniversiteleri Örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 33, 65-70.

Özeren, B. (2000). İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları. *Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü*. 23-25.

Özkul, F. , Pektekin, P. (2009). Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması. *Muhasebe Öğretim Üyeleri Bilim ve Dayanışma Vakfı Dergisi*.4, 55-63.

Özyürek. H. (2012). Muhasebe Meslek Mensuplarının Taşınması Gereken Nitelikler. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 4.1, 139-149.

Pagano, J.W. (2005). Perspectives of an Accounting Expert as an Expert Consultant and Testifying Witness. *Expert Witnessing in Forensic Accounting*. 23-25.

Pazarçeviren, S.Y. (2005). Adli Muhasebecilik Mesleği. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1.2, 1-20.

Pehlivan A. , Dursun A. (2012). Türkiye'de Adli Muhasebe Eğitimine Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 26.2, 129-142.

Ranallo, L.F. (2006). Forensic Investigations And Financial Audits: Compare And Contrast. *A Guide To Forensic Accounting Investigation*. 109-118.

SEDA M. , Kramer P. (2008). The Emergence of Forensic Accounting

- Programs in Higher Education. *Management Accounting Quarterly*. 9.3, 18-20.
- Singleton, T. , Singleton, A. (2006). Fraud Auditing and Forensic Accounting. *Third Edition*. 14-17.
- Smith, G. S. ve Crumbley, D. L. (2009). Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 4.1, 61-79.
- Toraman, C. , Abdioğlu, H. , İşğüden, B. (2009). Aklama Suçunun Önlenmesine Yönelik Çabalar: Adli Muhasebecilik Mesleği ve Uygulamaları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 11.1, 30-40.
- Tuan, K. , Sağlar, J. (2004). İç Denetçinin Örgüt İçindeki Yerinin Denetim Faaliyetleri Açısından Önemi. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 11, 2.
- Türkyener, C.M. (2007). Benford Yasası ve Mali Denetimde Kullanımı. *Sayıştay Dergisi*. 64, 114.
- Ulusoy, Y. (2005). Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Denetim Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 7.2, 276.
- Uşul, H. , Topçuoğlu, M. (2011). Finansal Manipölasyonların Ortaya Çıkarılması ve Önlenmesinde Adli Muhasebecinin Önemi: Türk Hukuk Sisteminde Var Olması Gerekliliği Üzerine Bir Tartışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16.3, 52-66.
- Yılancı, M. , Yıldız, B. (2001). Yeminli Mali Müşavir – Bağımsız Denetçi ve Tasdik – Mali Tablo Denetimi İlişkisi: Mesleğin Gelişimine Etkileri. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*. 5, 69.

C. Tezler

- Akal, C. (2014). Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleğinin Ne Olduğu, Denetim Sektöründe Farkındalığı ve Geliştirilmesine Yönelik Öneriler Üzerinde Bir Değerlendirme. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi SBE.
- Akbulut, H. (2010). Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin Rolü: Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE.
- Akdağ, S. (2015). Türkiye’de Bağımsız Denetim ve Bir Denetim Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Mersin: Çağ Üniversitesi SBE.
- Akyel, N. (2009). Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilmesi İçin Altyapı Bileşenlerinin Mevcut Durumu, Değerlendirilmesi ve Öneriler. *Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Altınsoy, M. (2011). Adli Muhasebecilik ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi SBE.
- Ayrancı, K. (2010). Türkiye’de Bağımsız Denetim ve Bir İşletme Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.
- Coşkun, A. (2013). Adli Muhasebede Farkındalık; Türkiye’deki Bağımsız Denetim Şirketleri Üzerine Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi SBE.
- Çıtak, N. (2007). Hileli Mali Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama. *Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Çoban, Y. (2013). Adli Muhasebede Uzman Tanıklık Mesleği: Muhasebe Meslek Mensupları Üzerine Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE.
- Demircan, A.S. (2007). Sarbanes Oxley (2002) Yasası Ve Bağımsız Denetime Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. Edirne: Trakya Üniversitesi SBE.
- Develioğlu, K. (2015). Adli Muhasebe ve Uygulamaları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Okan Üniversitesi SBE.

- Gün, L. (2014). Yeni Türk Ticaret Kanunu'na Göre Anonim Şirketlerde Bağımsız Denetim ve Muhasebe Uygulamaları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi SBE.
- Kuloğlu, G. (2007). Adli Muhasebe Kapsamında Kredi Kartı Dolandırıcılıkları ve Türkiye Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi SBE.
- Muğal, E. (2007). Uluslararası Denetim Standartları ve Kurumsal Yönetim Açısından Türkiye'de Muhasebe Denetimi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Okay, S. (2011). Muhasebe Hata ve Hilelerinin Meslek Etiği Açısından İrdelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE.
- Pehlivan, A. (2010). Adli Muhasebe Eğitimi ve Türkiye'de Adli Muhasebe Eğitiminin Geliştirilmesine Yönelik Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.
- Saçaklı, Y. (2011). Adli Muhasebecilik Perspektifinde Türkiye'deki Üniversitelerde Muhasebe Denetimi Eğitimi ve Öneriler. *Yüksek Lisans Tezi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE.
- Uğurlu, Y. (2013). Adli Muhasebe Mesleğinde Mahkemeye Yönelik Uygulamalar ve Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Ulusoy, Y. (2006). Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetim. *Basılmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi SBE.
- Yücel, E. (2011). Adli Muhasebecilik Mesleği ve Türkiye'deki Gelişme Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma. *Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

D. İnternet Kaynakları

ACFE. (2010). *2010 Global Fraud Study* . 16.

http://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/documents/rtn-2010.pdf.

(15 Ocak 2017).

AICPA, (2005). *Professional Standands, AU, Section. 371.03.*

[http://www.aicpa.org/download/auditstd/2005_0426ASB Higlts.pdf](http://www.aicpa.org/download/auditstd/2005_0426ASB_Higlts.pdf).

(01 Şubat 2017).

KGK. (t.y). *Türkiye Denetim Standartları.* <http://www.kgk.gov.tr>

(17 Ocak 2017)

Odabaşı, C. , Ergen, H. (t.y). Bağımsız Denetimde Kamu Gözetimi ve Skandallar. *Muhasebe ve Denetim Dünyası Dergisi.* 3-4.

http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/Bagimsiz_Denetimde_Kamu_gozetimi_ve_Skandallar.pdf. (11 Şubat 2017).

Panigrahi, P.K. (2006). Discovering fraud in forensic accounting using data mining techniques. *The Chartered Accountant.* 1425-1427.

<http://resource.cdn.ica.org/102541426-1430.pdf> . (20 Ocak 2017).

SPK. (2005). *Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ*

Seri : XI, No:25. 19.Kısım Madde 466. <http://www.spk.gov.tr>

(08 Ocak 2017)

TDK. (2017). *Türkçe Sözlük.* <http://www.tdk.gov.tr> (8 Ocak 2017).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ADI VE SOYADI : ALİ ÇİTE

DOĞUM YERİ VE
TARİHİ : İSTANBUL / 01.01.1993

MEDENİ HALİ : BEKAR

E-MAIL : ali.cite@hotmail.com

ADRES (EV) : KOCASİNAN MERKEZ MAH. SAKIP SABANCI CAD. NO:20 D.6
BAHÇELİEVLER / İSTANBUL

ADRES (İŞ) : AKSARAY MAH. İNKILAP CAD. NO:16 KAT:5 ODA:502 FATİH /
İSTANBUL

TELEFON (CEP) : (542) 274 95 29

TELEFON (İŞ) : (0212) 588 28 43

EĞİTİM DURUMU

2015- : İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI

2011 – 2015 : AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ BOLVADİN UYGULAMALI
BİLİMLER YÜKSEK OKULU MUHASEBE BÖLÜMÜ

2007 – 2011 : BAHÇELİEVLER TİCARET MESLEK LİSESİ MUHASEBE VE
FİNANSMAN ALANI BİLGİSAYARLI MUHASEBE DALI

1999 – 2007 : ALİ HAYDAR GÜNVER İLKÖĞRETİM OKULU

YABANCI DİL

İNGİLİZCE : (ORTA)

İŞ TECRÜBESİ

2015 - : SMMM İSMET YILMAZ MUHASEBE BÜROSU

2010 – 2011 : SMMM İSMET YILMAZ MUHASEBE BÜROSU